

**SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE ABD'NİN
AFGANİSTAN'A
YÖNELİK DIŞ POLİTİKASI - ETKİLER VE
SONUÇLAR**

**2024
YÜKSEK LİSANS TEZİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

Milad HASHİMİ

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Ahmat Mahamat OUMAR**

**SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE ABD'NİN AFGANİSTAN'A
YÖNELİK DIŞ POLİTİKASI - ETKİLER VE SONUÇLAR**

Milad HASHİMİ

Dr. Öğr. Üyesi Ahmat Mahamat OUMAR

T.C.

Karabük Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında

Yüksek Lisans Tezi

Olarak Hazırlanmıştır

KARABÜK

2024

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	1
TEZ ONAY SAYFASI	3
DOĞRULUK BEYANI	4
ÖNSÖZ	5
ÖZ.....	6
ABSTRACT.....	7
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ	8
KISALTMALAR DİZİNİ	10
GİRİŞ	11
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	13
ARAŞTIRMA SORULARI.....	15
ARAŞTIRMANIN KAPSAM VE SINIRLILIKLARI.....	15
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	15
1. ABD DIŞ POLİTİKASININ GELİŞİMİ	16
1.1. ABD'nin Kuruluş Felsefesi ve Genel Dış Politika İlkeleri	17
1.1.1. ABD'nin Siyasal Kuruluş Felsefesi.....	19
1.1.2. ABD Dış Politikasını Belirleyen Faktörler.....	20
1.1.3. ABD'nin Ekonomik Gelişiminin Dış Politika Belirlemeye Etkisi. 24	
1.1.4. ABD'nin Açık Kapı Politikası	26
1.2. ABD'nin Soğuk Savaş Dönemde İzlediği Dış Politikalar.....	27
1.2.1. Çok Taraflı Antlaşmadan Uzaklaşma Politikası.....	28
1.2.2. ABD'nin Caydırma ve Çevreleme Politikaları.....	29
1.3. Soğuk Savaş Sonrası ABD Başkanları Döneminde Dış Politikalar	30
1.3.1. George Helbert Walker Bush Dönemi ABD Dış Politikası	30
1.3.2. Bill Clinton Dönemi ABD Dış Politikası.....	36
1.3.3. George W. Bush Dönemi ABD Dış Politikası	38
1.3.4. Barack Obama Dönemi ABD Dış Politikası	41
1.3.5. Donald J. Trump Dönemi ABD Dış Politikası.....	44
2. ABD-AFGANİSTAN İLİŞKİLERİ.....	45
2.1. ABD-Afgan İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi	45

2.2.	ABD-Afgan İlişkilerinin Gelişiminde Etkileyen Unsurlar	46
2.2.1.	Coğrafi Unsur	46
2.2.2.	Yeraltı Kaynakları Faktörü	48
2.2.3.	Planlanan Enerji Hatları ve Doğalgaz Faktörü.....	51
2.3.	II. Dünya Savaşının ABD ve Afganistan'ın İlişkileri Üzerine Etkisi...	53
2.4.	Soğuk Savaş Döneminde ABD ve Afganistan İlişkileri.....	54
2.5.	İkili İlişkiler Üzerindeki Bölgesel Dinamiklerin Etkileri.....	56
2.5.1.	Rusya Federasyonu	56
2.5.2.	Pakistan İslam Cumhuriyeti	61
2.5.3.	İran İslam Cumhuriyeti.....	69
2.5.4.	Çin Halk Cumhuriyeti	72
3.	ABD'NİN AFGANİSTANA YÖNELİK DIŞ POLİTİKA ANALİZİ	74
3.1.	Eylül ve ABD'nin Afganistan Müdahalesi	74
3.1.1.	ABD'nin Afganistan Müdahalesi.....	76
3.1.2.	ABD'nin Afganistan Müdahalesinin Nedenleri.....	77
3.1.3.	ABD'nin Afganistan Müdahalesinin Stratejisi.....	80
3.1.4.	ABD'nin Afganistan Müdahalesinde Koalisyon Güçleri, İSAF ve NATO'nun Rolü	83
3.2.	İşgal Sürecinde ABD'nin Afganistan Politikası.....	84
3.3.	ABD Müdahalesi Sonrası Afganistan	88
3.3.1.	Afganistan'da Siyasi Sistemin Yeniden Yapılandırılması.....	90
3.3.2.	Afganistan'da Güvenlik.....	91
3.3.3.	Ekonomik Güvenlik	95
	SONUÇ	99
	KAYNAKÇA.....	103
	ŞEKİLLER LİSTESİ	111
	ÖZGEÇMİŞ	112

TEZ ONAY SAYFASI

Milad HASHİMİ tarafından hazırlanan " SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE ABD'NİN AFGANİSTAN'A YÖNELİK DIŞ POLİTİKASI - ETKİLER VE SONUÇLAR " başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Unvanı, Adı ve Soyadı
Dr. Öğr. Üyesi Ahmat Mahamat OUMAR, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından oy birliği ile Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir. 02/01/2024

Unvanı, Adı SOYADI (Kurumu) **İmzası**

Başkan :Dr. Öğr. Üyesi Ahmat Mahamat OUMAR (KBÜ)

Üye :Dr. Öğr. Üyesi İbrahim FEVZİ GÜVEN (KBÜ)

Üye :Dr. Öğr. Üyesi Murat DELİBAŞ (HBVÜ)

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans derecesini onamıştır.

Doç. Dr. Zeynep ÖZCAN
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntılarını intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığı eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığı beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Milad HASHİMİ

İmza:

ÖNSÖZ

Bu tez, Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'nin Afganistan'a yönelik dış politikasını inceleyerek, bu politikanın etkilerini ve ortaya çıkardığı sonuçları analiz etmeyi amaçlamaktadır. Araştırma sürecinde elde edilen bulguların, Afganistan ile ABD arasındaki ilişkilerin karmaşıklığını ve uluslararası politikadaki dinamikleri anlamak açısından önemli bir katkı sağlayacağına inanıyoruz. Bu çalışmanın hazırlanmasında emeği geçen herkese teşekkür etmek isterim. Öncelikle, tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Ahmat Mahamat Oumar'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. İlgisi, rehberliği ve teşvikleri, bu çalışmanın daha nitelikli olmasına katkı sağlamıştır. Ayrıca, tez sürecinde bana destek olan aileme ve arkadaşlarıma teşekkür ederim. Moral ve motivasyon kaynağım oldunuz. Son olarak, bu tezi okuyan herkese faydalı bir bilgi kaynağı olmasını dilerim. Saygılarımla

Milad HASHİMİ

ÖZ

2. Dünya Savaşı'nın öncesinde, ABD politikası dünya meselelerinde iş birliği ve izolasyonun bir bileşimidir ve Birleşik Devletleri'nin yine İngiliz etkisi altında olan Güneybatı Asya'da doğrudan bir müdahilliği yoktur. Bu, esas olarak ABD'nin Afganistan'daki ticari çıkarlarının olmamasından ve İngiltere'nin Afgan dış ilişkilerinde bekçi rolünde olmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle iki ülke arasındaki ilişkilerin kurulması gecikmiştir. Bundan dolayı ABD ve Afganistan arasında ki ilişkilerin tarihi çok uzun değildir. Afganistan hala bir tampon devlet olarak geleneksel ve ayrıcalıklı rolünü sürdürmektedir. Hiçbir süper gücün askeri bir ittifaka katılmasını veya katılmamasını kabul etmemiştir. ABD, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ile ilişkilerinde esnek bir yaklaşım benimsemiştir. Sonuç olarak, komünizmin Afganistan'daki etkisi artmış ve nihayet 27 Aralık 1979'da Sovyet askerleri Afganistan'ı işgal ederek bu stratejik bölgenin kontrolünü ele geçirmiştir. Başkan Reagan 1981'de katı antikomünist duruşuyla iktidara geldiğinde Afgan direniş gruplarına silah ve fon sağlamıştır. SSCB, Şubat 1989'da Cenevre Anlaşmalarının imzalanmasından sonra Afganistan'dan çekilmiştir. 11 Eylül saldırılarının ardından ABD, terörle mücadele için Afganistan'a müdahale ederek ülkede varlığını sürdürmüştür. ABD Afganistan'da terörle mücadeleye, demokrasiyi güvenceye almaya ve bir ulus devlet inşa etmeye yardım etmiştir. ABD'nin 16 yıldır Afganistan'da varlığını sürdürmesine rağmen tehditleri devam etmekte ve demokrasi ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Başkan Donald Trump'ın seçilmesiyle birlikte ABD'nin üçüncü başkanı Trump, Afganistan meselesini ele almıştır. Tüm bu süreçler göz önüne alındığında çok uzun bir siyasi mücadele veren Afganistan üzerindeki ABD etkileri günümüzde incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Afganistan; Amerika Birleşik Devletleri ; Dış politika; ABD dış politikası

ABSTRACT

Prior to World War II, United States policy was a combination of cooperation and isolation in world affairs, and the United States had no direct involvement in Southwest Asia, which was also under British influence. This was mainly due to the lack of US commercial interests in Afghanistan and the UK's role as the custodian of Afghan foreign relations. For this reason, the establishment of relations between the two countries was delayed. For this reason, the history of relations between the USA and Afghanistan is not very long. Afghanistan still maintains its traditional and privileged role as a buffer state. He did not accept any superpowers joining or joining a military alliance. The USA adopted a flexible approach in its relations with the Soviet Union (SB). As a result, the influence of communism in Afghanistan increased and finally, on 27 December 1979, Soviet soldiers invaded Afghanistan and took control of this strategic region. When President Reagan came to power in 1981 with his staunch anticommunist stance, he provided arms and funds to Afghan resistance groups. The SB withdrew from Afghanistan after the signing of the Geneva Accords in February 1989. After the September 11 attacks, the United States continued its existence by intervening in Afghanistan to fight terrorism. It has helped fight terrorism, secure democracy, and build a nation-state in Afghanistan. Despite the presence of the USA in Afghanistan for 16 years, threats continue and democracy faces serious problems. With the election of President Donald Trump, the third president of the USA was handling the Afghanistan issue. Considering all these processes, the effects of the USA on Afghanistan, which has a very long political struggle, are examined by considering today.

Keywords: Afghanistan; United States of America ; Foreign policy; US foreign policy

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Abd'nin Afganistan'a Yönelik Dış Politikası- Etkiler ve Sonuçlar
Tezin Yazarı	Milad HASHIMI
Tezin Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Ahmat Mahamat OUMAR
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	02/01/2024
Tezin Alanı	Uluslararası İlişkiler
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	112
Anahtar Kelimeler	Afganistan; Amerika Birleşik Devletleri ; Dış Politika; Abd Dış Politikası

ARCHIVE REGITRATION INFORMATION

Name of the Thesis	US Foreign Policy Towards Afghanistan in the Post-Cold War Era - Effects and Consequences
Author of the Thesis	Milad HASHIMI
Advisor of the Thesis	Assist. Prof. Dr. Ahmat Mahamat OUMAR
Status of the Thesis	Master Degree
Date of the Thesis	02/01/2024
Field of the Thesis	International Relations Department
Place of the Thesis	UNIKA/IGP
Total Page Number	112
Keywords	Afghanistan; United States of America ; Foreign policy; US foreign policy

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AMO	: Afgan Milli Ordusu
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
CENTO	:Central Treaty Organization Merkezi Antlaşma Teşkilatı
CIA	: Amerikan Merkezi İstihbarat Teşkilatı
ISI	: Pakistan İç Hizmetleri İstihbaratı
ISAF.	: Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü
NATO	: Kuzey Atlantik İttifakı
PDPA	:Afganistan Halk Demokratik Partisi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SEATO	: Güneydoğu Asya Antlaşması Teşkilatı
STB/DDR	: Silahsızlanma, Terhis Etme ve Sivil Hayata Entegrasyon
TAPI	: Türkmenistan-Afganistan-Pakistan-Hindistan Doğalgaz Boru Hattı

GİRİŞ

II.Dünya Savaşı sonrasında çok kutuplu dünya düzeninde, ABD çatısı altında ki bazı ülkelerin hegemonya kurma çabaları devam etmiştir. Soğuk Savaş döneminden günümüze kadar ABD dünyanın belirli bölgelerinde varlığını ve hakimiyetini sürdürmenin yollarını aramıştır. Amerikalı politikacılar dış politikayı şekillendirirken Mac Kinder, Spykman ve Brzezinski gibi isimlerden etkilenmişlerdir. Mackinder'in tezi, "*Kalp Ülkesi*" olarak adlandırdığı Doğu Avrupa, Orta Asya ve Sibiryta bölgelerini kontrol eden güçlerin, Avrasya coğrafyasını ve dolayısıyla tüm dünyayı kontrol ettiği ve bölgeleri kontrol eden güçlerin orta bölge civarındaki Avrasya coğrafyasını kontrol ettiğini savunur. Tez; Spykman'ın "*ön kuşak*" olarak adlandırdığı nesil Avrasya coğrafyasına hakim olacaktır. ABD'yi kontrol edebileceği varsayımı, ABD'nin Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'ni kuşatma politikasının temelini atmıştır. Ayrıca Brzezinski'nin "*Büyük Satranç Tahtası*" adlı çalışması da Amerikalı karar vericilere yol gösteren eserlerden biridir. Brzezinski'nin öncülük ettiği bölgesel politikaya göre, dünyadaki tartışmalı bölgelerin kontrolünün sürdürülebilmesi için Orta Doğu, Orta Asya ve Hazar Denizi Havzası'nın enerji kaynakları ve bu kaynaklara ilişkin ticaret yollarının kontrol edilmesi gerekmektedir. Eğer bu başarılı olmuş olsaydı Rusya ve Çin de ABD tarafından kuşatılmış olacaktı. (Brzezinski, 1997: 31-45). Soğuk Savaş döneminde ABD dış politikasına yön veren bu görüşler, Afganistan'ın da dahil olduğu coğrafyayı, ABD'nin hegemonik bir güç olabilmesi için kontrolünü elinde tutması gereken bir coğrafya olarak kabul etmekteydi. Ancak ABD, Sovyetler Birliği'nin işgaline kadar bölgedeki Afganistan'ı görmezden geldi. Ancak Sovyetler Birliği'nin etkisi bu ülkede hissedilmeye başlar başlamaz ABD, Mackinder ve Spykman'a göre dünya hakimiyeti için önemli bir konuma sahip olan bu Afganistan'ın Sovyet egemenliğine girmesini önlemek için harekete geçti.(Nourzhanov, 2006: 61). Aslında ABD, 20. yüzyılın sonlarında Afganistan'da aktif rol almaya başladı. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı ABD'nin Afganistan politikasını şekillendiren bölgesel ve küresel dinamikleri nedensel ilişkiler üzerinden değerlendirmektir.

Çalışmanın sonunda ABD gibi bir dünya gücünün Ortadoğu'da varlığını sürdürme çabaları objektif bir bakış açısıyla ele alındı ve dış politika kararları hem ABD'yi hem de o an ki siyasi durumu etkiledi. Afganistan örneğini kullanan siyasi partiler ve çalışmalar literatüre katkı sağlayacaktı. ABD, Afganistan politikasında

İslam bilimcilerinin potansiyel tehdidini göz ardı etti ve yalnızca komünizme karşı savaşa odaklandı. Fakat ABD'nin bu dönem sağladığı büyük yardımlar sayesinde güçlenen bu gruplar işgal sonrası süreçte Afganistan ve bölge ülkeleri için, 11 Eylül'e gelindiğinde ise ABD ve küresel dünya için büyük tehdit oluşturmaya başladı. Bu coğrafyada Taliban ve El Kaide'nin etkileri özellikle Sovyet işgali döneminde temellerini atmış ve bu dönemde oluşan fundamentalist Müslüman gruplar işgal bittikten sonra Afganistan'daki siyasi iktidarın çözülmesinin temelini atmışlardır. Afganistan'daki siyasi çözülme ve iç savaş ortamı uzun bir dönem kalıcı bir rejimin oluşmasının önüne geçmiştir. 27 Eylül 1996 tarihinde ise Taliban'ın Kabil'i ele geçirmesiyle ülkede Taliban yönetimi başlamıştır. Taliban'ın, ABD ve Batı dünyasına cihat ilan eden bir terör örgütü olan ElKaide'nin lideri Usame bin Ladin ile olan yakın ilişkileri ve bin Ladin'in Afganistan'da barınmasına izin vermesi 1990'lı yılların sonunda yaşanan gelişmeler neticesinde ABD'nin Taliban'a karşı düşmanlık beslemesinin en büyük nedeni olmuştur. 11 Eylül saldırılarının ardından ise Taliban'ın bin Ladin'i teslim etmek istememesinin ardından ABD, Taliban'ı terörizme destekle suçlayıp 7 Ekim 2001'de Afganistan'ı işgal etmiştir. Bu gelişmenin ardından ABD'nin Afganistan politikası terörle mücadele ve ardından ülkeyi yeniden kalkındırma olarak belirlenmiş ve 19 yıl boyunca ülkedeki varlığını sürdürmeye devam etmiştir.²²⁰

Bu çalışma ABD'nin, 1979 SSCB'nin Afganistan'a müdahalesi ve Soğuk Savaş'ın son dönemi ile başlayıp günümüze kadar Afganistan'da izlediği politikayı, dış politikasını şekillendiren faktörlere de atıfta bulunarak detaylı bir şekilde ele almıştır. Bu çalışmada ABD'nin Afganistan müdahalelerinde kullandığı yöntem ve araçlara derinlemesine değinilmemiştir. Yapılan müdahalelerin ve izlenen politikaların altında yatan sebepler ve bunların sonuçları üzerinde durulmuştur.

Bu çalışmanın hazırlanmasında nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılmıştır. Bu konunun analizinde kullanılan kaynaklar arasında İngilizce, Türkçe ve Farsça kitap, makale, gazete ve internet sitelerinden elde edilen belgeler yer almaktadır. Ulusal ve uluslararası literatürün taranmasıyla elde edilen tüm kaynaklar, konuya ilişkin bilgi ve bulguların mümkün olduğunca açık bir şekilde sunulması amacıyla doküman analizi teknikleri kullanılarak analiz edilmiştir. Bu çalışma sonucunda ABD'nin bölgesel politikasının kendi çıkarları doğrultusunda tasarlandığı ve ABD'nin Afganistan'daki varlığını meşrulaştıracak barış ve istikrarın sağlanması retoriğine ulaşamadığı açıktır. Bu bağlamda çalışmanın ilk bölümünde ABD'nin dış politika kültürünü anlamak

amacıyla dış politikanın köklerine değinilmektedir. Daha sonra bu dış politika kültürünün zaman içinde nasıl ortaya çıktığına ve uluslararası ekonomiye uyum konusunda izlediği yola odaklanıyoruz. Sovyetler Birliği'nin çöküşüne yol açan Soğuk Savaş'ın dinamikleri vurgulanıyor. İkinci bölümde, Afganistan'ın Sovyet işgalinden 1989'da geri çekilmesine kadar Afgan halkının işgali ve siyasi istikrarsızlığı nedensel ilişkiler kullanılarak açıklanmaktadır. Yine bu bölümde Afganistan'ın iki süper güçle ilişkileri de tartışılmaktadır. Aynı zamanda bu dönemde ABD'nin Afganistan'daki dış politikasının değişen doğasına da dikkat çekiyor. Üçüncü bölümde Afganistan'daki siyasi durum ve Sovyet işgalinin sona ermesinden sonraki ABD politikası tartışılıyor. Bu bölümde ayrıca uluslararası toplumun ve ABD'nin Afganistan'ın kalkınmasına ilişkin izlediği politikalar da tartışılıyor. Daha sonra 11 Eylül saldırılarının ardından ABD ulusal politikasının gelişimini ve terörle mücadelede ilgili gelişmeleri tartışılmıştır.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

1979 ve 1989 seneleri içinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği on senelik Afganistan işgalinin ardından ülkede olan değişik etnik olan grupların kendi çatıları içinde buluşamaması ve her etnik grubun üstünlük mücadelesine girişmesi Afganistan içinde iç savaşın başlamasına sebep olmuştur. Bahsedilen bu iktidar savaşı Afganistan'ın istikrarsız bir hal almasının da başlangıcı olmuştur. Sovyet işgali sonrasında Afganistan'da başlamış olan bu iç savaş, Taliban örgütünün 1996 senesinde ülkenin %90'ına hâkim olmasına dek sürmüştür.

Taliban zamanında, kısmen öncesinde de, Afganistan'da devletin sisteminden söz etmek gayet güç olmuştur. Taliban döneminde ciddi devlet kuruluşlarının sürdürdüğü görevler şûralarca devam ettirilmekte ve kararları veren bu şûralar merkezi bir şûraya bağlılık göstererek görev almaktaydı. Taliban örgütünün vekilleri ya da lideri aracılığıyla Merkezi şûra yönetilmekteydi. Bu hal ortaya halkın iradesinin yönetimde yer alamamasına çok büyük bir gerekçe olmaktadır.

Yukarıda söz edilen yönetsel problemler 2001 senesinde Amerika müdahalesinin ardından çok daha büyük bir olay oluşturmuştur. ABD'nin, Afganistan müdahalesi esnasında; terörle savaşma hususunda alanda olan devletlere dair herhangi bir riskin oluşmaması yönünde güven vermiştir. Fakat 2009 senesinin ardından

Afganistan'da dengeler giderek değişiklik göstermiş ve ciddi bir kuvvet haline gelen Çin, 'ABD'nin varlığı, Afganistan'da, Çin'in çıkarlarına yönelik bir tehdit oluşturmaktadır.' açıklama yapmıştır. Afganistan'da ortaya çıkan bu yeni olan denge Çin ile Amerika'yı Afganistan hususunda yeni olan ittifaklar oluşturmaya itmiştir. Yapılan bu ittifaklarla Amerika, Afganistan savaşında Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan'da olan hava üstlerini kullanarak adı geçmiş olan ülkelerde yardımı çok fazla arttırmıştır.

SSCB'nin Afganistan'da uzun süre hakimiyet kurması ardından ülkede çıkan iç savaş ve sonrasında Amerika'nın gelişmesi ile ülke içinde ciddi bir istikrarsızlık sorunu ortaya koymuştur. Bu durumda Afganistan'ın geçirdi dönemler içerisinde ismi en fazla duyulan ülke ise Amerika'dır. Amerika'nın Afganistan üstündeki etkisi araştırmanın temel nedenidir.

Amerika'nın dış politikalarını anlamak için geçmiş zamandan şimdiki zamana kadar izlemiş olduğu politika oldukça önem içermektedir. Amerika'nın dünyada egemen olmasının nedenleri, kendisine uzak bir konumda bulunan Afganistan'da neden bulunduğu bu araştırma için oldukça önemli sorulardır. Bu sorunların cevapları ülkelerin izlediği devlet politikaları için çok önemlidir.

Günümüzde uluslararası ilişkiler alanındaki tüm araştırmalar bir şekilde ABD üzerinden yürütölmektedir. Soğuk Savaş'tan sonra ABD dünya politikasının önemli bir oyuncusu haline geldi. Bir süper güç olarak ABD'nin dünya çapında nüfuz ve kontrol kazanma çabaları net bir şekilde Orta Doğu bölgesinde hissedilmektedir. İşgal sırasında ve sonrasında ABD, son derece önemli jeostratejik konumu nedeniyle Afganistan'a özel önem vermiş ve işgal sırasında ülkede komünizme karşı İslam'ı bir kalkan olarak kullanmıştır. Bu çalışmanın amacı ABD dış politikasının hedefinin kim olduğunu ve ABD'nin Afganistan'daki varlığını anlatmaktır. Uzun seneler boyunca dış politikasını izolasyon üzerine kuran Amerika bir süre sonra gelişimin neticesinde değişim göstermiştir. Bir zaman sonra ülkelerin asayiş sorumlusun halini alan Amerika SSCB'nin Afganistan'dan çekilmesinden sonra iç savaşa son vererek orada yer almıştır.

ARAŞTIRMA SORULARI

Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'nin Afganistan'a yönelik dış politikası nasıldır?

Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'nin Afganistan'a yönelik uyguladığı dış politika hangi etkileri beraberinde getirmiştir?

Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'nin Afganistan'a yönelik uyguladığı dış politikanın etkileri günümüzde de etkisini göstermekte midir?

Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'nin Afganistan'a yönelik uyguladığı dış politika günümüzde Afganistan'da olan sorunların temelini oluşturmakta mıdır?

Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'nin Afganistan'a yönelik uyguladığı dış politikanın Afganistan açısından sonuçları nelerdir?

ARAŞTIRMANIN KAPSAM VE SINIRLILIKLARI

Bu araştırmanın kapsamı Afganistan'ın komşu ülkelerinin ve ABD'nin Afganistan üzerinde yürüttüğü politikalarından oluşur. Afganistan'ın komşu ülkeleriyle ve ABD ile aralarındaki ilişkileri ,politikaları anlama ve yorum yapabilme sınırlılıklarını batındırır. Farklı dillerde yapına bir çok kaynak taramasının ardından tarafsızlığın en alt seviyeye endirgenmesine özen gösterilmiştir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmada doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizi, konu hakkındaki dergi, makale, kitap, resmî belgelerin incelenmesidir. Doküman analizi, yazılı belgelerin içeriğini titizlikle ve sistematik olarak analiz etmek için kullanılan bir nitel araştırma yöntemidir. Doküman analizi, basılı ve elektronik materyaller olmak üzere tüm belgeleri incelemek ve değerlendirmek için kullanılan sistemli bir yöntemdir. Nitel çalışmada kullanılan diğer yöntemler gibi doküman analizi de anlam çıkarmak, ilgili konu hakkında bir anlayış oluşturmak, ampirik bilgi geliştirmek için verilerin incelenmesini ve yorumlanmasını gerektirmektedir.

1. ABD DIŞ POLİTİKASININ GELİŞİMİ

ABD'nin global bir kuvvete dönüşüm göstermesinde yapmış olduğu dış politik seçimlerinin belirlenmesinde, tarihte öne çıkan ve menfaat odaklı bir düşünce sistemine sahip olan Makyavelist yaklaşımın ne derece etkili olduğunu anlamak için Amerika'nın dış politikasının hangi ilkeler doğrultusunda hareket ettiği ve ne biçimde gelişme gösterdiğini açıklamak gerekmektedir. Özel olarak tarihi akış içinde ABD'nin diğer devletlerden farklı olarak izlediği dış politika doktrinlerinin ortaya konulmasının onayladığı ilkelere bakılarak ortaya konulup konulmadığının irdelenmesi gerekli olacaktır.

ABD'nin kurulma felsefesi, tarihi şekilde güçlü bir devlet olmaya doğru yol alması ve bu yolu izlerken nasıl bir politika izlenmiş olduğunun ele alınması oldukça önem arz etmektedir. Bu sebeple bir devletin yaptığı hamleleri anlamak için o devletin yapmış olduğu tarihi uygulamalarına bakmak gereklidir. Bir devletin dış politikasındaki sınırları ile uygulamalarını iyi bir biçimde anlamlandırabilmek adına o devletin dış politika araçlarını ve tarihi serüvenini zaman içinde nasıl kullanmış olduğunu ele almak gerekmektedir. Örnek olarak ABD'nin bir zamanlar izolasyonist ve pragmatik bir dış politikayı nasıl yürüttüğü ve zaman içinde dış dünyaya özel olarak 1. Dünya savaşıyla nasıl açılma gerçekleştiğinin tarihi koşulları ile uluslararası alanı dikkate alarak incelemek gereklidir.

ABD'nin dış politikasını ele alırken dikkate alınması gerekli olan bazı ilkeler vardır. Bu ilkeler; *“Uluslararası sistemdeki gelişmeler devletlerin iç politik yapıları üzerinde etkili olurken; benzer şekilde iç politikaya ait faktörler ülkenin dış politikası üzerinde etkili olur.”*¹. Bu duruma bakıldığında ABD'nin dış politikasının gelişmesi hedeflenirken iç dinamiklerden dolayı her devlet gibi o da duraksamalar yaşamıştır. Bir devlet adına dış politika yalnızca tek bir kişi ya da kurum ile yön alabilecek basit olan bir alan değildir. Milli savunma çalışmalarının yanı sıra , devlet başkanının kişiliği ve rolü, diplomatik ilişkiler, ülkedeki istihbarat teşkilatının etkisi ve yasama organı olan Kongre ile beraber düşünülmesi gereklidir. Dolayısıyla dış politika seçimleri genel olarak birbirleri ile etkileşimleri neticesinde meydana gelen bir etki bölgesi ve etkileme bölgesidir. Genel olarak dış politikaya çoğunluğu seçkin ve alt

¹ İsmail Hakkı Elçi, 1938-1950 Dönemi Türkiye Siyasi Gelişmelerinin İç Politika Ve Dış Politika Etkileşimi Bağlamında Analizi, İstanbul Arel Üniversitesi, 20 Mart 2021, s.87

düzyer olmayan devlet görevlileri aracılığıyla yön verilmektedir. Bu bakımdan dış politika seçimleri önemli derecede tecrübe ve bilgi isteyen, zorlu koşulları idare etmeyi gerekli kılan profesyonel bir faaliyettir. Uzun zamanlı çalışmalar bu alana damga vurmaktadır. Her devletten geçmiş zamanlardan itibaren şekil verdiği geleneksel ve kültürel şekilde bir dış politika tipi oluşturulması beklenmektedir. Özel olarak güçlü ve köklü geleneği olan devletler belli çizgileri takip ederek dış politikalarına şekil vermeye uğraşmaktadırlar.

1.1. ABD'nin Kuruluş Felsefesi ve Genel Dış Politika İlkeleri

Tanımlama gereği dış politika alanı, bazen eylem ile söylemin birlikte olduğu, bazen de bu iki kavramın birbirlerinden bağımsız şekilde kullanıldığını ve geniş, karmaşık bir alanı kapsamaktadır.² Bu alanın meydana gelmesinde bir devletin ne tür tercihlere dayalı olarak kurulduğunu ve hangi politik gerekçelere dayandığı dış politika alanını anlamlandırmaya yardım etmektedir.

4 Temmuz 1776 tarihinde ABD, bağımsızlığını ilan etmiştir. İngiliz sömürgeciliğine karşı bu tarihte çıkan on üç koloninin bir araya gelmesi neticesinde yayınladıkları “*Bağımsızlık Bildirgesi*”, ABD'nin kuruluşunu duyurması manasına gelmiştir ve bu sebeple bağımsız bir devlet haline gelmiştir. Bu tarihte ABD'nin ulusal bütünlüğü zayıftır. Ekonomik ve siyasal bakımından ele alındığında da ilk dönemler çoğu hususta etkisi bulunmayan zayıf bir ülke şeklinde dünya sahnesinde yerini almıştır. Bu bakımdan ABD'nin bağımsızlığını ilan etmesinin ardından öncelik vermiş olduğu siyasal hususların başında; ekonomik gelişimini ve ulusal bütünlüğünü sağlamak gelmiştir. ABD'nin ilk başkanı ve kurucularından olan George Washington'un 1796 senesinde yapmış olduğu ünlü veda konuşması siyasal anlamda ülkenin önceliğinin ulusal bütünlük sağlamak ile ekonomik gelişim olduğunu, dış bağlantıların oldukça düşük düzeyde olması gerektiğinden bahsetmektedir ;

² Engin Akçay, *Bir Dış Politika Enstrümanı Olarak Türk Dış Yardımları*, Ankara: Turgut Özal Üniversitesi Yayınları, 2012, ss.35-40.

Yabancı milletlerle olan ilişkilerimizde bizim için temel kural: onlarla ticari ilişkilerimizi mümkün olduğunca geliştirmek; fakat siyasi ilişkilerimizi asgari seviyede tutmaktır. Bizim gerçek politikamız, dış dünyanın neresiyle olursa olsun kalıcı ittifaklardan kaçınmak olmalıdır.³

Washington'un önemli olan bu konuşması Amerikan dış politikasının kurulma öncelikleri ve ilkelerini göstermektedir⁴. ABD dış politikasının önemli bir dönüm noktasını oluşturan ve ABD Başkanı James Monroe'nun 2 Aralık 1823 tarihinde yıllık kongre mesajında ifade ettiği siyasal öğreti "*Monreo Doktrinidir*". Eski ve yeni dünyaların farklı sistemlere dayandığını ve ayrı tutulması gerektiğini savunan Monroe, mesajında ABD'nin Avrupa ülkelerinin içişlerine veya aralarındaki savaflara müdahale etmeyeceğini, herhangi bir müdahaleden kaçınacaklarını belirtmektedir. Batı Yarımkürede var olan sömürge ilişkilerini tanıyarak herhangi bir Avrupa ülkesinin Batı Yarımküredeki bir ulusu kontrol etmeye veya ezmeye yönelik bir girişiminin ABD'ye yönelik bir saldırı olarak değerlendirileceğini belirtmiştir

Yukarıda verilen görüşler ile devletin kurulma aşamalarında dışarıdan gelebilecek bütün saldırılara karşı izolasyonist olan dış politikayla esasında korumacı siyasi bir dış politika betimlenmiştir. Amerika'nın başlangıçta, sanayisi ile iç ticaretini geliştirerek dış dünyaya güçlenmiş bir biçimde açılabilmesi amaçlanmaktadır. ABD'nin güçlenmiş bir devlet olabilmesi için ticari ilişkileri geliştirmek, kilit olan bir ekonomik politikadır. ABD'nin ileriki tarihlerde özel olarak Avrupa'yla bu sıkı olan ticari bağlarını geliştirmiş ve hatta 2. Dünya Savaşı'nda geliştirmiş olduğu silahları başka devletlere satıp ekonomik olarak kazanç sağlamıştır. Günümüzde de bu tarz bir ticareti çok daha geliştirip askeri düzeyde Avrupa ile Ortadoğu'da yer alan devletlerine konvansiyonel olarak çok fazla silah ihracında bulunmaktadır. Böylelikle ABD hem ticari anlamda zenginleşmiş hem de gelişmesini tamamlayamamış devletleri askeri savunma yönünden kendisine bağıl hale getirmiş ve kendini savunmuştur. Nitekim yalnızca askeri manada değil, diğer teknoloji alanlarında da zengin hale gelmiştir ve bu alanda da dış piyasaya açılmıştır. Amerika için askeri silah teknolojisi dışa ihracı ciddi anlamda kazanç elde etmesini yardımcı olmuştur.

³ Muhittin, Ataman ve Özkan Gökcan, "Bush Dönemi Amerikan Dış Politikası: Bir Aşırı-Yayılmacılık Denemesi", *Akademik İncelemeler Dergisi* 7/2 (2012), s.203.

⁴ Ataman ve Gökcan, "Bush Dönemi Amerikan Dış Politikası: Bir Aşırı-Yayılmacılık Denemesi", s.203.

1.1.1. ABD'nin Siyasal Kuruluş Felsefesi

İngiltere'ye karşı bağımsızlık savaşı veren ABD belli bir siyasi felsefe üzerine kurulmuştur. ABD'nin gerçekleştirdiği dış politika daima ona özgüven getirmiştir. ABD'nin kuucuları “*Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi*”nin özellikleri bakımından evrensel olmasıyla önceki devlet modellerinden farklı olmaya kararlıydılar. Bu kararlığı meydana getiren faktörlerden bir tanesi olan ABD'deki din etmeninin de etkisi elle tutulur derecedeydi. Çünkü ABD bakımından din, siyasi kültürün temel yapı taşlarından bir tanesidir. Bu kültürün temel etmeni siyasal anlamda Hristiyanlık fikrinin bir alt etmeni olan “*Püritenler*” topluluğuydu. ABD'nin her çeşit dinsel baskıdan çıkardıkları ve kendilerinin belirledikleri inançlar bütününde yarattıkları bir devleti hayal etmekteydiler. Bu duruma bakılarak dinsel anlayış bakımından ABD, bağımsızlığını elde etmeden önce de inançlı olan bir topluma sahiptir⁵.

ABD'nin kurulma felsefesi ele alındığında, siyasal ve dinsel özgürlükler ülkenin yönetiminde ciddi bir yere sahiptir. Siyasal ve dinsel özgürlüklerin birbirlerini tamamlayıcı özellikleri vardır ve bir tanesinin eksik olması düşünülemez. ABD'nin kurucu isimlerinden bir tanesi olan Thomas Jefferson, ABD'yi kurmuş on üç koloninin olduğu konumdan topraklarını nasıl geniş bir hale koyduklarının ortaya koymuştur. Çünkü bu doğal bir durumdu ve topraklarını geniş bir hale sokmak ilahi olan bir olguyla ilişkilendiriliyordu. ABD'nin bir başka kurucu üyelerinden “*James Madison*” da ABD'nin kurulmasından önceki zaman için “*Kaba kuvvetin egemen olduğu karanlık çağ*” şeklinde anlatmaktaydı. ABD'nin, başkanlarından John Adams, ABD'nin, Kuzey ABD'nin bütününe egemen olma arzusunu oldukça doğal bir hak şeklinde görmekteydi. “*John Adams'ın*” düşüncelerine bakıldığında; Amerika kıtası ve Kuzey Amerika bölgeleri eş değerdedi. Bir başka düşüncesine bakıldığında; özel olarak ABD'yi Tanrı kutsamıştır. Adams bakımından ABD'nin dış politikasına bakmak gerekir ise; Amerika'yı Tanrının kutsadığını ve bu kutsama dolayısıyla geniş bölgede egemenliğini ortaya koyması çok doğal bir reaksiyondur. Başkanlar içerisinde Amerika'nın ilahi bir gücün yardımı ile değişik olmasının gerekli olduğuna dair dış politikanın benzerini ABD'nin kurucusu şeklinde görülen Başkan George Washington'ın görevinden ayrılır iken yayınladığı yazısında görülebilmektedir.

⁵ Gültekin Sümer, “Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü”, *Uluslararası İlişkiler*, 5/19 (2008), s.122.

Washington mesajı içerisinde, Avrupa'nın siyasetinin yapısı gereği ABD'ye yabancı ve farklı olduğunu söylemiştir. ABD'nin ileriki dönemlerde Avrupalı güçler ile aynı tarafta olması onaylamamakta ve bu halden kaçınmasının gerekli olduğunun altını çizmektedir.

1.1.2. ABD Dış Politikasını Belirleyen Faktörler

4 Temmuz 1776 tarihinde yayınlanmış olan Bağımsızlık Bildirgesi ile eş zamanlı olan Yeni Dünya'nın üstünde ortaya koyulan koloni sistemi ile çoğu zaman İngiltere'ye bağlı bir sistem mevcuttur⁶. Keşfi yapılan yeni topraklar üzerinde yapılmış olan üretimin Avrupa kıtası ile birbirlerine bağlı bir düzenin yer aldığı, sömürgeci devletlere kurulmuş olan kolonilerin bağlı oldukları ve Amerika kıtasında bağımsız bir halktan bahsedilmeyen bir sömürge düzeni mevcuttur.⁷ Amerika kıtasında yaşamakta olan kişiler çoğunlukla İngiltere himayesi altına alınmıştır . Yedi Yıl Savaşlarından sonra İngiltere'nin ekonomisinin çöküntüye uğraması kıtada bulunana kolonilere uygulamış olduğu vergilerin büyük ölçüde artış göstermesiyle neticelenmiştir.⁸ Bu olay, Avrupa kıtası ve İngiltere'ye son derece sorumlu ve bağlı olan kolonilerin 1776 senesinde yayımlanmış oldukları Bağımsızlık Bildirgesi'ne gitmekte olan evreye hız kazandırmıştır.

En başında alınmış olan haksız vergilerden rahatsız olan halk, zaman ile özgürlük gereksinimi duymaya başlamış ve on üç koloninin birleşmesi Amerika'yı meydana getirmiştir.⁹ Yayımlanmış olan bildirmede de hangi durum ile şartların bu kolonileri özgürlük savaşı vermeye ittiği net bir biçimde verilmiştir. Bildirgenin temeli, İngiltere'nin himayesinden çıkarak başka hiçbir devlete bağlı olmadan bağımsız bir ülke ortaya çıkarmaktır.

Bu bildirmeden anlaşılabilceği üzere, Amerika'nın kurulmasına neden olan faktörler özgürlük ile temel yaşam hakkına ulaşma arzusu üstüne kurulmuştur.

⁶ İhsan Burak Birecikli, "Amerika'nın Kuruluşu ve ABD-Avrupa İlişkileri 1776-1876", *History Studies, International Journal of History Academic Journal*, ABD ve Büyük Orta Doğu İlişkileri Özel Sayısı (2011), s.81-103.

⁷ Osman Yalçın, "Amerika'nın Toplumunun Oluşumu ve Güç Merkezi Olma Stratejisi", *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6/3 (2013), s.423.

⁸ Süha Atatüre, *Amerika Birleşik Devletleri'nin Siyasi Yapısı: On Üç Koloniden Küresel Güce Amerika*, İstanbul: Beta Yayınları, 2015, s.25-26.

⁹ Birecikli, "Amerika'nın Kuruluşu ve ABD-Avrupa İlişkileri", s.88-89.

Amerika'nın keşfi yapıldıktan sonra bağımsızlık süresine dek geçen zaman da ortaya çıkan koloniler sömürgeci ülkeler için çalışmış, Avrupa'ya bağlı ve sömürge kolonisi şeklinde yaşamlarını devam ettirmişlerdir. Durum böyle iken Avrupa'ya karşı Amerikan halkı kin gütmüş ve kurulma zamanları boyunca ne uluslararası alanda ne de iç işlerinde Avrupa ile herhangi bir ilişki içinde olmak istememişler ve bir nevi izolasyon yolu izlemişlerdir.¹⁰

Amerika'nın izlemiş olduğu izolasyon politikasının somut bir örneği olarak 1823 senesinde başkan olan James Monroe'nun gerçekleştirdiği bir kongrede sunmuş olduğu senelik mesajda adı geçen Monroe Doktrini gösterilebilmektedir. Adı geçen bu Monroe Doktrinin içinde tarafsızlık, izolasyon ve anti-kolonyalizmden bahsedilmektedir. Hiçbir Avrupa devletinin Amerika kıtası üstünde kolonicilik çalışması sürdüremeyeceği, Avrupalı ülkelerin kendi aralarında çıkan çatışma ve problemlere karşı taraf tutulmayacağı ve kendi iç meselelerine karışılmasını istemediğini belirten izolasyon kuralları belirtilmiştir.¹¹ Bu kurallardan da açık bir şekilde görülebileceği gibi, Amerika bu zamanda kendinin dünyaya karşı kapatmıştır. Yeni kurulan bu devleti iç işlerine odaklanarak ayakta tutmaya çaba göstermişler ve başka ülkeleri özel olarak ekonomik şekilde yakalamayı hedeflemişlerdir. Bu doktrinin temel hedefi Yeni Dünya şeklinde adlandırılan Amerika kıtası ile Avrupa kıtası arasında olan sınırı keskin çizgiler ile çizmek olduğunu belirtmiştir.¹² ABD, bu doktrinle kendi nüfuzunu sağlamlaştırmak, Amerika kıtasındaki Avrupalı kolonyalist ülkelerin nüfuslarını ise tamamen sonlandırmak amacı içerisinde olmuştur.

Amerikan dış politikasının gelişimini ele alırken Amerikan iç savaşının bitmesiyle başlangıç gösteren ve 1865- 1900 seneleri aralığını içine alan zamanı dikkate almak gereklidir. Nitekim bu zaman, Amerika'nın dış politikasına etki eden en önemli etmenlerden bir tanesi olan ülke ekonomisinin güç kazandığı bir zaman dilimidir. Dış dünyayla bağlarını keserek içişlerine odaklanan Amerika'da bu zaman içerisinde nüfus miktarı iki kat artmış, Amerikan ihracatı ile üretimi İngiltere'yi

¹⁰ Güngör Şahin, "Uluslararası İlişkiler Teorileri Kapsamında Amerika Birleşik Devletleri Dış Politikası ve Güvenlik Stratejisi", *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 10/2 (2019), s.64.

¹¹ Gluham Faroq Keskin, "Amerika'nın Afganistan müdahalesinin siyasi ekonomik ve stratejik yansımaları.". Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2013.

¹² Keskin, "Afganistan Müdahalesinin Siyasi Ekonomik ve Stratejik Yansımaları", s.30.

geçmiştir.¹³ Amerika'nın ekonomisinin aniden büyük bir hız kazanması ile ABD dış politikasında yeni bir tutum meydana gelmiştir . “İlerici emperyalizm” şeklinde isimlendirilen bu tutum, Amerika'nın başka ülkelere demokratik nitelikler kazandırması ve uygarlığı esas alan bir misyon edinmesinin gerekli olduğunu ileri sürer. İlerici emperyalizm, Amerika'nın gelişmekte olan ekonomisinin bir neticesi şeklinde, sosyal reforma destek olmayı öngören “ilericilik hareketi” ile emperyalizmin bir araya gelmesinden ortaya çıkmış siyasal bir felsefedir. Bu felsefe Amerika'yı dış politikasında yayılmacı eğilime gitmiş, zaten Amerika kıtasına yayılmayı tanrı tarafından tanınmış bir hak olarak gören Amerikan karar alıcılarının, yeni pazarları ve üretim fazlalarını bulmak için deniz yollarında olan kontrolü arttırmak için bazı girişimlerde bulunmasına sebep oluşturmuştur.¹⁴ 1898'de bu doğrultuda İspanya'nın elinden Porto Riko ve Küba'nın alınması sebebi ile ortaya çıkan Amerika ve İspanya Savaşı'nın Amerika dış politikası bakımından ehemmiyeti gayet büyük olmuştur. İspanya'nın yenilmesi ile Amerika, ekonomik başarısının yanında siyasi olan başarılar hususunda da yetenekli olduğunu bütün dünya ülkelerine kanıtlamıştır.¹⁵

Küba sorununda İspanya'yı yenen Amerika, dünya çapında güçlü ülkelerin içine giriş yapmayı başarmıştır. Ekonomik gücün yanında siyasi manada da başarı sağlamaya başlaması ile Amerika, zaman geçtikçe izolasyonist politikasını tüm anlamları ile devam ettirmekte zorlanmıştır. Ancak yine de I. Dünya Savaşı'na dek Monroe Doktri'nin felsefesini bir şekilde devam ettirmiş, Avrupalı devletler ile bağlarını oldukça azami bir biçimde devam ettirmiştir.¹⁶ Fakat 1. Dünya savaşıyla birlikte ABD dış politikası Başkan Woodrow Wilson zamanında değişik bir yol seyretmeye başlamıştır.

ABD'nin, Amerika kıtasına hükmetmesinin tanrı arafından verilen bir hak olduğuna Başkan Wilson da inanmış ve bu nedenle Latin Amerika'ya askeri müdahaleler gerçekleştirmiştir. Başka bir ifade ile Amerikan yayılmacılığı düşüncesinin bu zamanda da değişim göstermediğini söylemek doğru olacaktır. ABD, Wilson'a göre gerek manevi gerekse de maddi şekilde üstün ve şanslı bir ülkedir ve

¹³ Walter LaFeber, *America, Russia, and the Cold War 1945–2006*, New York: McGraw-Hill, 2008, s.3-6.

¹⁴ Sümer, “Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü”, s.123-24.

¹⁵ Offner, John L. “Review of the Spanish-American War: Conflict in the Caribbean and the Pacific, 1895-1902”, *NWIG: New West Indian Guide / Nieuwe West-Indische Gids*, 70/3/4 (1996), s.318–20.

¹⁶ Offner, “The Spanish-American War: Conflict in the Caribbean and the Pacific, 1895-1902”, s.19.

sahip oldukları bu üstünlüğü insanlığın ortak yararı için kullanmaları gereklidir. Çünkü Wilson'a bakıldığında, ülkelerin kişisel çıkarları bütün dünya ülkelerinin çıkarlarının bütününden oluşmaktadır.¹⁷ Bu neden ile Wilson yeni uluslararası bir sistem kurmayı hedeflemiştir ve bu sistemin merkezinin Milletler Cemiyeti olması gerektiğini düşünmüştür. I. Dünya Savaşından sonra Wilson, verilmiş kayıplara bakıldığında, bunun bir daha olmaması için engellenmesinin gerekli olduğunu ve bir iş birliği ile barış ortamının yaratılması gerektiğinin düşünmüştür.¹⁸ Ancak bu fikrin inşasında her ne kadar büyük bir rol oynasa da kongre üyesi olan kişilere Milletler Cemiyeti'ne dahil olmayı onaylatamamıştır. Kongre üyelerine bakıldığında Amerika'nın dünya işleri ile bu derece yakından alakadar olması gerekli değildir.¹⁹ Ancak zaman geçtikçe Amerika için dünya işlerine duyarsız kalmak oldukça zor bir hal almış, zira Avrupa ve ABD arasında olan ekonomik bağ gitgide artış göstermiştir. Özel olarak I. Dünya savaşının bitiminde Avrupa'nın ABD'ye olan borçları çok fazla katlanmıştır.²⁰ Devam eden senelerde de "1929 Dünya Ekonomik Bunalımı", ABD ile Avrupa arasında olan ekonomik bağı karşılıklı olarak iyice arttırmıştır. Bu zamanda yaşanmış olan ekonomik gelişmelerin ABD dış politikasını çok büyük oranda etkilemiş olduğu gözlemlenmektedir.

Wilson'ın başkanlık zamanından Franklin D. Roosevelt'in başkanlık zamanına kadar süregelen 1913 ile 1933 seneleri arasındaki zamanda, Avrupa ile ABD bağları güç kazanmış ve hızlı bir şekilde birbirlerine bağlı duruma gelmişlerdir. İlerici emperyalizmi Roosevelt de izlemiş ve Amerika'nın alanda asayiş görevi almasının gerekli olduğunu düşünmüştür. Kurulmasından bu tarafa bir oluşum aşamasında olan ABD dış politikasının Roosevelt'le gerçek bir hal aldığı gözlemlenmiştir. Monroe Doktriniyle özümşenen siyaset Roosevelt zamanında yavaşça aşılmaya baş göstermiştir. Roosevelt bakıldığında Amerika'nın siyasi manada ekonomik başarısı, onu büyük bir kuvvet olmaya itecek olan bir faktördür.²¹

Amerikan dış politikasının ortaya koyduğu başka bir etmen de yararcılık anlayışıdır. Bu anlayış, gerçekleştirilecek olan politikaların herhangi bir sebepten en

¹⁷ Henry Kissinger, *Diplomasi*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 1995, s.46-55.

¹⁸ Sümer, "Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü.", s.127.

¹⁹ Walter LaFeber, *The Cambridge History of American Foreign Relations: The American Search for Opportunity 1865—1913*, Cambridge: Cambridge University Press, 1994, s.300-507.

²⁰ LaFeber, *The Cambridge History of American Foreign Relations: The American Search for Opportunity 1865—1913*, s.315.

²¹ Sümer, "Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü", s.128.

yüksek yararı sağlamak için yaratıldığı ve değişim gösterebildiği bir yaklaşımdır.²² Başka bir faktör ise coğrafyadır. Kurulmasından bu tarafa verilmiş olan örneklere göre, Amerika kıtası üzerinde Amerikan dış politikasının yayılmacı bir tutumu gözlemlenmektedir. Bu durumunda altında yer alan coğrafi faktör, Amerika'nın bir kıta ülkesi olmasının sağlayacağı yararın artacağına bir göstergesidir. İzolasyonist politikalar izlenmesinin diğer bir sebebi olan coğrafi konumu Amerika sınırlarını okyanus ile başka ülkelerden ayırabilmesi bakımından önem arz etmektedir.²³ Tekrardan bu neden ile Amerika'nın kargaşa ve kaos merkezi şeklinde görmekte olduğu Avrupa kıtasından coğrafi şekilde soyutlanması, dış siyasetini oluşturan ciddi bir faktördür.

Yukarıda verildiği gibi, ABD dış politikasını ortaya koyan etmenler içinde siyasal ve ekonomik gelişmeler, uluslararası konjonktür, karar alıcılar, din ile Amerikan siyasetinin özümsemiş olduğu ideolojilerin önemi oldukça büyük olmuştur. Bütün bu gelişmelerden de görüleceği üzere Amerika'nın dış politikasından söz edilir iken esnek olan bir yapıya sahip olmasını söylemek olasıdır. Koşullar değişim gösterdikçe ABD dış politikasının da değişim gösterdiği gözlemlenmektedir.

1.1.3. ABD'nin Ekonomik Gelişiminin Dış Politika Belirlemeye Etkisi

Amerika'nın ekonomisinin büyük bir şekilde çıkış yapması bu ülkenin dış politikasında gösterdiği tercihlere etki etmiştir. Amerika'nın ekonomisinin ardında büyük firmaların gerek ülke dışında gerekse de ülke içerisinde yatırımları etki göstermiştir. Amerika'da ortaya çıkan iç savaş Amerikan kapitalizminin bir takım önem içeren bazı adları Andrew Carnegie, John D. Rockefeller gibi sembol haline gelmiş adları öne çıkarmış ve güçlendirmiştir. Bu durumun neticesi olarak Amerika'nın ekonomisinde gelişim yönünden büyük bir adım oluşmuştur. Böylece 1886 senesinde "*kapitalizm*" kelimesi ABD'nin günlük diline yansımıştır.²⁴

Amerika'nın nüfusu 19. yüzyılın ikinci kısmından itibaren yetmiş bir milyonu bulmuş ve toplam üretimi ile İngiltere'yi geride bırakmıştır. 1865 ve 1898 seneleri

²² Cenap Çakmak, "American Foreign Policy And 9-11". *SAM*, 8/1 (2003), s.20-50.

²³ Julien Mercille, "The Radical Geopolitics of US Foreign Policy: Geopolitical and Geoeconomic Logics of Power", *Political Geography*, 27 (2008), s.570-86.

²⁴ LaFeber, *The Cambridge History of American Foreign Relations: The American Search for Opportunity 1865—1913*, s.61.

aralığında ABD'nin ihracatı büyük ölçüde hız kazanmıştır. 281 milyon dolar olan ihracat 1,2 milyar dolara ulaşmıştır. ABD üretimde olan kuvveti sayesinde ekonomik ölçeğinde ileri düzey bir hız almış ve bu olayla aynı doğrultuda kamuoyu elitleri içerisinde etkili bir dış siyaset izlenilmesi beklentileri de artış göstermiştir. Ancak “*The New Republic*” dergisinde olan yazılar içerisinde bu beklentiler yazılmıştır. Amerika'nın yeni olan dış siyaset geleneği için liderlik özelliği taşıyan yayınlarda öne sürülmekte olan gelenek “*İleri Emperyalizm*” (Progressive İmperialism) şeklinde tanımlanmaktaydı ve ABD'ye yüklemiş olduğu bir misyon bulunmaktaydı; Amerika'nın başka ülkeleri uygar hale getirme görevine sahiptir ve onun bunu yapmasının gerekli olduğunu dair bir inanç vardı. Çünkü bunun yapılması onun çok doğal bir hakkıydı.²⁵

ABD politikacıların dünya görüşleri, dış politikada güç kazanan ileri emperyalizm geleneğiyle beraber ekonominin gelişecek olması türlü düşünürlerin savunmuş oldukları dünya fikirleri ile birleşmiştir. Bu dünya görüşünün politik şekilde verilmesinde Alfred T. Mahan'ın etkisi çoktur. Bir askeri stratejisi şeklinde Mahan, tarihte yer alan Roma İmparatorluğu'ndan fazla etki almıştır ve kendinin geliştirdiği “*Deniz Gücü Teorisi*” ABD'de büyük ses getirmiştir. Mahan'ın fikrine bakıldığında; ABD konumu itibarı ile bir deniz kuvveti olmak zorundaydı. Bunun temel nedeni; Amerika sanayisinde olan üretim çokluğunun yeni pazarlar bulunup gelişim kaydetmesi gerekliydi. ABD'nin ekonomisinde olan yükseliş ile büyüme Mahan örneğinde olduğu gibi başka fikir elitlerini de etki altına almıştır. Özel olarak Theodore Roosevelt ile William McKinley gibi başkanlarında bu olaydan hareket ile yeni stratejiler ortaya koydukları gözlemlenmektedir.²⁶

20. yüzyılın başlarına gelindiğinde ABD kendi çıkarları doğrultusunda daha pragmatik olan bir fikir paralelliğinde uygulayabileceği ilerici olan bir emperyalizm ortaya koymuştur. ABD'nin günümüze dek söylenen söyleme dayalı olan bu pozisyonunu korumuş ve korumayı da sürdürmek içinde devamlı yeni yeni adımlar atmıştır. Örnek olarak senesinde başlamış olan ve hala süren ticaret savaşları açık bir biçimde bu hali göstermekte ve direkt kamuoyuna yansımıştır. Özel olarak Çin ve Amerika arasında yaşanmış olan kriz bu durumu doğrulayacak biçimdedir. Çin ihracatta

²⁵ Sümer, “Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü.”, s.124.

²⁶ Sümer, “Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü”, s.124.

Amerika'yla yarışır durumdadır ve ucuz olan iş gücüyle, kopya yaparak ucuza mal ettiği teknolojiyi ya da başka ürünlerle ticari bünyesini büyütmektedir. Şimdiki ekonomik olan verilere incelendiğinde önümüzdeki seneler içerisinde Amerika'nın yerini Çin'in alacağı öne sürülmektedir. Bu gelişim Çin ve Amerika arasında olan ticaret savaşını çok daha ciddi duruma sokacaktır.

1.1.4. ABD'nin Açık Kapı Politikası

ABD'nin başka ciddi bir dış politikası ekonomik bir avantaj sağlamak için uyguladığı “*Açık Kapı*” politikasıdır. 20. yüzyılın başlarından sonra uygulanmış “*Açık Kapı*” politikasının Çin ile ABD ilişkisinde ciddi bir önemi vardır. ABD'nin bakanı John Hay aracılığıyla bu politika uygulanmıştır.²⁷

ABD'nin “*Açık Kapı*” politikası Çin'den çok fazla ticari sağlanması için ortaya konulmuş bir dış politikadır. Bu dış politikanın ortaya çıkmasının nedeni; Çin'le devam ettirilen ticarete ABD'nin rakibi olan Rusya, Almanya, Fransa, Japonya ve İngiltere gibi ülkelerin bulunmasıydı ve bu ülkelere karşı üstünlüğü kendi tarafına çevirmesi ve ekonomik şekilde gelişmesini arttırabilmesi amacıyla Çin ile ticari ilişkilerini devam ettirmesi gerekliydi. Bu sebep ile ABD “*Açık Kapı*” politikasını ortaya koyarak Çin pazarına her ülkenin eşit bir erişim hakkına sahip olduğunu ifade etmiştir. “*Açık Kapı*” politikasına ABD, anlaşma koşulu ile taraf olan ülkelerin Çin'le olan ilişkisine zarar vereceği halini söylemiştir. Amerika'nın bu kaygısı gerçek olmadan “*Boxer Ayaklanması*” Çin'de gerçekleşmiştir. Amerika başkanı McKinley, ayaklanma sebebi ile neredeyse beş bin deniz piyadesi askeri Çine göndermiştir. Asker gönderilmesinin sebebi, ABD'nin ticari olan çıkarlarını güvenceye almak olduğu söylenebilmektedir. Bu müdahaleyi Bakan Hay, “*Çin'de bulunan Amerikalıların güvenliği ve Çin'de bulunan ticaret tarafları için eşit girişimin sağlanması, resmi görevlilerin ve misyonerlerin güvenliğini temin etmek*” şeklinde ifade etmiştir.

ABD'nin dış politika anlayışı; genel olarak 1. Dünya Savaşı'na dek ticari olan çıkarların önde tutulması şeklinde belirlenmiş. Ticari çıkarlarına bağlı şekilde güvenlik politikasına şekil verilmiştir.²⁸ Kendi çıkarlarına bağlı şekilde Amerika, Monroe

²⁷ Engin Akçay ve Özdemir Akbal, “ABD Güvenlik Politikasında Söylem ve Pratik”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 11/22 (2013), s.11.

²⁸ Akçay ve Akbal, “ABD Güvenlik Politikasında Söylem ve Pratik”, s.11-12.

Doktrini'ni yarattığında Dünyayı doğu ile batı olarak ikiye ayırmıştır. Bu şekilde Amerika kendi güvenliğini oluşturmaya uğraşmıştır. Öte taraftan “Kaçınılmaz Kader” anlayışı meydana gelmiş ve ABD'nin kendi üstünlüğünün ve ekonomik kazancının bütün başka ülkelerden daha üstün olmasının gerekli olduğuna dayalı bir fikir çıkmıştır. “İlahi Kader” şeklinde söylenen bu fikre bakılarak; ABD'nin Anglosakson genlerinden gelmekte olan bir üstünlüğü vardır ve bu durum ile beraber “Protestan İş Ahlakı” ile bir araya gelmiş olan bir çalışkanlığı bulunmaktadır. Bu düşünceye bağlı şekilde ABD; başka ulusları kendinin eğitebileceğine ve yönlendirme çalışmaları yapabileceğine doğal olan bir hak şeklinde sahip olduğunu düşünmektedir. ABD'nin ekonomik olarak üstün olma uğraşları 1899 ile 1917 senelerini içine alan “Açık Kapı” politikası şeklinde tarihteki yerini almıştır.²⁹

ABD'nin dinsel bir kavrama ile kabullendiği bu düşünceler ile Machiavelli'nin dinin kullanımından söz ederken ve buna mutabık şekilde ABD'nin bütün dünyanın ekonomik olan menfaatini kazanmak amacıyla meydana getirdiği Anglosakson inanç ile kültürle hak iddiası aynı sistem içinde bir araya gelmektedir. Machiavelli, şayet devletin varlık göstermesi ve güçlü şekilde kalması bahis konusuna dinin kullanımını doğru kabullenmiştir. Bu durum, ona göre ahlaksızlık değildir. Nitekim devletin güçlü bir şekilde kalması bakımından son derece mübah sayılan bir haldir. Anglosakson söylemi ABD'nin kendisini meşru kılmak adınadır ve gerek dünya genelinde gerekse de kendi halkı nezdinde kutsiyet sahibi olduğuna inandırmaya çalışmaktadır.

1.2. ABD'nin Soğuk Savaş Dönemde İzlediği Dış Politikalar

İkinci Dünya Savaşı'nın ortasında Stalin, ekonomik yardımın yetersizliğini ve ayrıca batıda ikinci bir cephenin açılması gerektiğini dile getiriyordu. Batıda ikinci bir cephenin açılmamasını da ABD'nin art niyetine bağlıyordu. SSCB, Doğu Avrupa'yı işgal edip isteklerini buraya kabul ettirmek durumuna da gelmişti. İkinci Dünya Savaşı sürerken, ABD ile SSCB arasındaki görüş ayrılıkları Almanya'yı yenme amacından dolayı hasır altı edilmiş ve Tahran ve Yalta konferanslarında bile bu sorunlar ertelenmişti. Fakat Almanya'dan kurtarılan topraklar üzerinde nasıl bir denetim ve yönetim kurulacağı şeklindeki sorunlar ortaya çıkınca, ABD ve SSCB arasındaki görüş ayrılıkları iyice belirginleşmiştir Amerika ve Sovyetler Birliği arasında global

²⁹ Akçay ve Akbal, “ABD Güvenlik Politikasında Söylem ve Pratik”, s.10-11.

hegemonik kuvvet olma savaşının yaşanmış olduğu Soğuk Savaş zamanında Amerikan dış politikası, Sovyetler riskine karşılık caydırma ile çevreleme politikasını odak noktasına alacak biçimde ideolojik dış politika seçimlerini kullanmıştır. Bu seçimler aşağıda verildiği gibi ele alınmıştır.

1.2.1. Çok Taraflı Antlaşmadan Uzaklaşma Politikası

Son zamanlarda ABD birden çok tarafı olan anlaşmalardan uzaklaşma eğilim gösterdiği bir dönem yaşanmaktadır. Bazı önem arz eden anlaşmalardan ya da uluslararası mecralardan çekilme ve yeniden müzakere etmeye çalışması dikkat çekmektedir.

- **Paris İklim Anlaşması:** 2017'de ABD Başkanı Donald Trump, ülkesini Paris İklim Anlaşması'ndan çekilme kararını vermiştir. Bu anlaşma, ülkelerin sera gazı emisyonlarını en aza indirmeye ve iklim değişikliğiyle mücadele etme amacındaydı. Ancak, sonraki dönemde, Trump yönetimi bu anlaşmadan çıkma sürecini tamamlamıştır.
- **İran Nükleer Anlaşması:** 2018'de İran Nükleer Anlaşması'ndan ABD, tek taraflı olacak şekilde çekilmiştir. Bu anlaşma, İran'ın nükleer programını kısıtlamak ve uluslararası denetime tabi tutmak amacıyla yapılmıştı. ABD'nin bu ayrılışı, anlaşmanın istikbali ve bölgedeki siyasi dengeler üzerinde büyük ehemmiyeti olan etkilere sebep olmuştur.
- **Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ):** ABD Başkanı Trump, 2020'de Dünya Sağlık Örgütü'nden (DSÖ) uzaklaşma sürecini başlatmıştır. Bu hamle, DSÖ'nün COVID-19 salgını yönetimine yönelik tartışmaların bir sonucu olarak yapıldı ve uluslararası sağlık iş birliği tarafından kaos ortamına oluşmasına sebep olmuştur.
- **Trans-Pasifik Ortaklık Anlaşması (TPP):** ABD'nin Trans-Pasifik Ortaklık Antlaşması'ndan ayrılma kararı, bu geniş çerçeveli ticaret anlaşmasının istikbalini ve bölgesel ticaret dinamiklerini etkilemiştir. Fakat, daha sonra bazı ülkeler anlaşmayı CPTPP (Kapsamlı ve İlerlemiş Trans-Pasifik Ortaklık) kapsamında devamını sağlamıştır.

Bu çekilmeler ve yeniden istişare çabaları, ABD'nin uluslararası ilişkilerdeki öncelikli amaçlarını ve stratejik yaklaşım planlarını yansıtmaktadır. Yönetimler arası politikaların farklılaşması, ABD'nin anlaşmalara ve uluslararası kurumlara yaklaşımında değişimlere sebep olabiliyor. Ancak, yeni yönetimlerin gelişimiyle birlikte politika ve anlaşmalara farklı yaklaşımlar oluşturabilmektedir.

1.2.2. ABD'nin Caydırma ve Çevreleme Politikaları

ABD'li diplomat George Kennan'ın 1947'deki “*Çevreleme Politikası*” önem arz eden bir politikadır ve Sovyetler Birliği'nin dikkatini kendi hedefine yöneltmeyi amaçlamaktadır. Bu politikayla komünizmin liderliği onaylanmayacak ve etki alanı sınırlandırılacaktır. Bir başka dış politika ise “*Caydırma Politikası*” idi. ABD'nin “*Caydırma Politikası*” devletin hakimiyetine yararlı olmayacak her kuvvetin bertaraf edilmesine dair bir politikadır. Bu amaçla ABD'de tercih edilmektedir. Özel olarak ABD'nin bu politikasının ana sebebi Sovyetlerin etki alanına sınırlandırma getirmektir. Sovyetlerin gücü ile etkisini ortadan kaldırabilmek için ABD'nin askeri kuvvetini doğrudan veya dolaylı şekilde kullanmıştır. Askeri olarak elde edilen veya kullanılan, Kore Savaşı, Küba Krizi ile Vietnam Savaşı en iyi örneklerinden biridir.

ABD için stratejik olması gereken şey, kontrol edilme arzusuydu. Bu anlamda Ortadoğu'da önemli bir yer işgal etmiş ve alanın kontrolsüz bir şekilde silahlanmasının önüne geçmeye çalışmıştır. Bölgesel istikrarın Ortadoğu'da sağlanmasına dair uğraşlar verilmiştir. ABD global problemleri kendisinin çıkarları ve yöntemlerine göre çözmeye uğraşmıştır.³⁰

Amerikan gerçekçi yaklaşıma ve pragmatik modeliyle tarihi olan sorunlara nasıl davrandığı oldukça önem arz etmektedir. Çünkü Ortadoğu'da, Afganistan'da ve başka ülkelerde, ABD davranışlarını farklı şekilde sürdürmekteydi. Çalışma stilini değiştirmek, anlam ve hedef hakkında bir şeyler ifade etmektedir. Özel olarak Amerika dış politikasını soğuk savaş zamanında savaş manasında zirveye taşımıştır.

Görünüşe göre, ABD dış politikası tarihsel olarak Soğuk Savaşın etkisi altında gelişmiş ve kimlik kazanmıştır. ABD, Soğuk Savaşla beraber zamanımızda güçlü

³⁰ Ataman ve Gökcan, “Bush Dönemi Amerikan Dış Politikası: Bir Aşırı-Yayılmacılık Denemesi”, s.207.

yönetici misyonunu kamuoyuna kabul ettirmiştir. Buna ek olarak, CIA ve ABD Savunma Bakanlığı gibi güçlü kurumlarda da politikalar yapmıştır. 2. Dünya Savaşının ardından Sovyetler Birliği'nin Doğu Avrupa'ya yönelik talepler, ABD dış politikasında yeni bir ürünün satın alınmasına yol açtır. ABD bir “*anti-komünist ideoloji*” ile örtülüdür ve büyük ölçüde sonsuz bir dış politikaya odaklanmıştır.³¹

1.3. Soğuk Savaş Sonrası ABD Başkanları Döneminde Dış Politikalar

Soğuk Savaş 1947 yılında başlamış ve SSCB'nin çökmesiyle birlikte sona ermiştir. Bu durum dünyada yeni bir düzenin habercisi olmakla birlikte ABD açısından açık bir zafer ilan edilmiştir. Çünkü SSCB'nin çöküşü komünist tehlikenin yenilgiye uğraması anlamına gelmektedir.

Soğuk Savaşın son döneminde ABD'de Cumhuriyetçi Başkan olarak görevinde bulunan Ronald Reagan döneminden sonra yine bir Cumhuriyetçi olan “*George Helbert Walker Bush*” başkanlığına geçilmiştir. Bush, bir nevi Reagan'ın mirasını devralarak iktidarın başına geçmiştir. George H. W. Bush seçim propagandaları sırasında Reagan'a göre daha ılımlı, temkinli ve soğukkanlı olacağını belirtmiştir. Daha sonradan iktidara oğlu geleceği için “*Baba Bush*” olarak anılmaya başlamıştır. Baba Bush tepkisel ve problemlere daha çözüm odaklı bir yaklaşım sergileyeceğini açıklamıştır. Yani Reagan gibi aktif ve ideolojik bir yaklaşım sergilemeyeceğini dile getirmiştir.³² Soğuk Savaş sonrasında ABD'nin dış politika tercihlerinde kendine güvenen, rakipsizlik ve kalıcı çözüm üretme odaklı bir yaklaşım bekleyen dünya kısa süre içerisinde yanıldığını anlamıştır.

1.3.1. George Helbert Walker Bush Dönemi ABD Dış Politikası

Amerika'nın tek kup olarak adlandırıldığı dönem Baba Bush olarak adlandırılmaktadır. ABD'nin geniş bir alan bulmasının sebebi ise SSCB'nin yıkılmış olmasıydı. Bu durum ilerleyen zamanlarda değişim göstermekle beraber Çin gibi yeni güçler ortaya çıkmaya başlamış ve çok kutuplu bir güç sistemi meydana gelmeye

³¹ Sümer “Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü”, s.130.

³² Ömer Kurtbağ, “Eleştirel Uluslararası İlişkiler Yaklaşımları Çerçevesinde Amerikan Dış Politika Analizi – Hegemonya Söylemi ve Amerikan Muhafazakâr Sağı”, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, s. 25-120.

başlamıştır. G. H. W. Bush döneminde ABD ilk olarak tek kutuplu bir dünya liderliği rolüne girmek istemiştir. ABD, SSCB'nin dağılmış olduğunu görmesine rağmen yine de soğukkanlı bir yaklaşım sergilemiştir. Baba Bush o dönemde başkanlık yapmış ve görevine başladığı ilk iki yıllık süreç boyunca SSCB'nin Afganistan'ı terk etmesini, Doğu Blok'unun dağılma süreci, silahların azaltılması, kapitalist sosyalizme yenilmesi ve kapitalist sistemin zafere ulaşması gibi önemli gelişmeleri ele almış ve dış politikayı yürütmüştür.³³

Gelişmelere ek olarak ABD tarafından Panama müdahalesi (1989-1990) gerçekleştirilmiştir. Diğer yandan önemli bir gelişme olarak birleşik bir Almanya hedefi ile Almanya'yı NATO'ya bağlı kılmak istemiştir. Bununla birlikte SSCB'nin tamamen Doğu Avrupa üzerinden çekilmesi amaçlanmıştır. Gelişmeler incelendiğinde, ABD'nin yaklaşımının müdahaleci bir role geri dönüş yapacağı dikkat çekmiştir.³⁴

ABD uluslararası alanda, sert ve yumuşak güç unsurlarının dengeli bir şekilde kullanılması anlamına gelen “*Akıllı Güç*” yaklaşımını benimsemiştir. Bu kavram her ne kadar Nye tarafından kurgulansa da ABD daha önceden bu politikayı 20. Yüzyılın başından itibaren kullanmaktaydı.

Irak'ın Kuveyt'i 1990 yılında işgal etmesiyle birlikte ABD bu durumun karşısında askeri çözümü masaya yatırmış ve hem dünya ekonomisinin sağlanması hem de petrol akışında devamlılığın güvence altına alınması gibi durumları öne sürmüş ve BM tarafından destek almıştır. Bu olay sonrası ABD, liderliği üstlenerek Irak'ı Kuveyt'ten çıkartmıştır. Bu süreç içerisinde ABD hem başka ülkelerden destek görmüş hem de müdahale esnasında müttefikleri ile birlikte hareket etmiştir. 1992 yılında ABD, Birleşmiş Milletler kapsamı altında kendi komutasıyla Somali'ye müdahale etmiştir. ABD her ne kadar dış politikasında Soğuk savaş durumunu ortadan kaldırmış olsa da tek taraflı ve kendini tüm dünyaya kabul ettirmeye çalışan bir politika izlemeye devam etmiştir. Bu durumdan ABD'nin çıkarları dolayısıyla müdahaleler gerçekleştirdiği ve bunu makyevelist anlayışla uyumlu bir şekilde emperyalist bir dış politika uyguladığı görülmektedir.

³³ Zbigniew Brzezinski, *İkinci Şans –Üç Başkan ve Amerikan Süper Gücünün Krizi*, İstanbul: İnkilap Yayınları, 2008, s.50-75.

³⁴ Ermağan İ. *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 3/2 (2012), s.23-24.

ABD'nin bu yeni dış politikasını 1992 yılında ortaya çıkan “*Savunma Planlama Rehberi*” desteklemiştir. Savunma ve Planlama Rehberi, ekonomik ve siyasal açıdan caydırıcı bir güç olarak kurgulanmakla birlikte diğer gelişmiş ülkelere karşı güçlü bir konumda olması gerektiği üzere hazırlanmıştır. Diğer bir taraftan da süper güçlerin ortaya çıkması engellenmeye çalışılmıştır. Bunun için de NATO örgütünden ziyade başka bir örgütün kurulması engellenmeli ve dünyada ABD hegemonyasından başka bir ortada bulundurulmamalıdır. Belge, “*yeni muhafazakâr*” kimliğiyle tanınan Savunma Bakanı Yardımcısı Paul Wolfowitz denetiminde hazırlanmıştır. Yeni muhafazakâr görüş açısı geleneksel muhafazakâr bakış açısına göre daha sert bir görünümünde olmakla birlikte daha saldırgan bir görünüm sergilemiştir.³⁵

Amerikan hegemonyasını yaymak için şartlar ne gerektiriyorsa yapılmış, sert güç kullanılması da dahil olmak üzere askerî harekâttan da geri kalınmamıştır. Pragmatik ve sert bir güç kullanarak makyavelist bakış açısıyla Irak, Afganistan, Libya ve Suriye gibi birçok ülkeye çeşitli sebeplerden askeri müdahalede bulunulmuştur.

1992 yılında ABD Başkanı George H. W. Bush Kongre’de yapmış olduğu açıklamada “*Yeni Dünya Düzeni*” kavramı üzerinde durmuş ve açıklamalarda bulunmuştur. Yapmış olduğu açıklamalarda dünya sisteminin daha önceden ikiye bölünmüş bir dünya sistemi olduğunu, şimdi ise tek bir üstün güç olan ABD'nin olduğunu belirtmiştir. Dünyanın bu durumu kabullenmiş olduğunu, korku duymadığını ve güçlerine inandıklarını da eklemiştir. Dünyanın kendilerinin adil davranacağına ve kendilerini dizginleyeceklerine inandıklarını da açıklamıştır.³⁶

ABD Başkanı George H. W. Bush Soğuk Savaş dönemi sonrasında ülkesinin çok güçlü olduğunu ve rakibinin bulunmadığının altını çizmiştir. Bununla birlikte Soğuk Savaş dönemi sonrasında ABD tek kutuplu bir güç oluşturmuş fakat bu durum bir sür sonra değişim göstermiştir. Çin'in ortaya çıkmasıyla süper gücün yerini Çin almıştır. Rusya'nın da kendini düzeltmesiyle birlikte dünyada çok kutuplu bir sistem meydana gelmiştir. 1991 “*Ulusal Güvenlik Stratejisi Belgesi*” ABD'nin özgür ve bağımsız bir ülke olacağını belirtmiştir. Bununla birlikte önceliklerini dört temelde

³⁵ Hasan Köni, *Amerika'nın Uluslararası Politikası*, İstanbul: Ekim Yayınları, 2007, s.50-78.

³⁶ Burcu Bostanoğlu, *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası*, Ankara: İmge Yayınları, 1999.

toplamıştır. Bunlar; askeri, ekonomik, siyasal ve diğer alanlardır. Askerî açıdan öncelikler;

- ABD ve müttefiklerine karşı güvenliklerini tehdit edecek bir unsur bulunma ihtimalinde her açıdan saldırının bertaraf edilmesini sağlayacak caydırıcılığı kullanmak,
- Denetlenebilir silahlar üzerinde kontrollü anlaşmalar sağlayarak iktidarı sağlamak,
- Kitle imha silahlarının düşmanlarının eline geçmesini önlemek gibi önemli ölçütler bulunmaktadır.

Ekonomik açıdan;

- Ulusal ekonomiye güç kazandırılması,
- Hem uluslararası pazarlara hem enerji ve maden kaynaklarına, okyanusların hepsine ve uzaya açılmayı garanti altına almak,
- Serbest piyasa biçimi kapsamında açık ve genişleyen uluslararası bir ekonomi için gereken teşviklerin yapılması hedefler arasında yer almaktadır.

Siyasal açıdan;

- SSCB’de altındaki demokratik hareketlere gereken desteğin sağlanması,
- Hem demokratik değerlere hem de bireysel haklara sahip çıkmak,
- Batı Avrupa’nın bütünleşmesi için teşvikte bulunmak,
- NATO’nun gelişmesini sağlamak ve dönüşümü konusunda desteklerde bulunmak,
- İnsan hakları ve bölgesel anlaşmazlıkların çözülmesi konusunda etkili olunması amaçlanmıştır.

Diğer alanlar adı altında yapılmak istenenler ise uluslararası alanda terörizm ile mücadele edilmesi, kaçakçılık ve uyuşturucu alanında mücadele edilmesi amaçlar arasında yer almıştır.³⁷

“*Yeni Dünya Düzeni*” söyleminin uygulama alanında ABD açısından dört sonucu çıkmıştır. Birincisi, Saddam Hüseyin’in Kuveyt’i işgal ettikten sonra Birleşmiş

³⁷ İskender Karakaya, “11 Eylül 2001 Sonrası ABD’nin Değişen Güvenlik Algılamaları ve Politikaları”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2010.

Milletler Güvenlik Konseyi'nin aldığı kararlar sonucunda uluslararası koalisyon gücüyle geri püskürtülmesi ABD açısından “*Yeni Dünya Düzeni*” kapsamında uluslararası toplumun jandarma rolünü üstlenmesi açısından bir adım olmuştur. İkinci olarak, ABD Irak Harekatındaki koalisyonu ile başarılı bir sonuç elde ettiğine inanarak bundan güç alması ve ileri süreçlerde gerçekleşecek olan operasyonlar için liderlik yapmak istemesi olmuştur. Bu durum sonucunda ABD ilerleyen süreçlerde Somali, Bosna-Hersek, Haiti, Kosova, Afganistan ve bunlar gibi birçok bölgeye müdahale ederek mevcut durumun değişmesine sebep olan ülke konumuna gelmiştir. Üçüncü olarak da ABD Soğuk Savaşı kazandıktan sonra NATO’yu organize etmeye çalışarak kendi hedefleri doğrultusunda hizmet ettirmeyi amaçlamıştır. Klasik savaş ve çatışmalarla beraber NATO’yu birçok eylemde kullanmayı amaçlamıştır. Barışı koruma, insani koruma, uluslararası terörizm ile mücadele, yasadışı göç gibi birçok konuda ABD kontrolünde NATO’nun etkinliğinin artırılması istenmiştir. Dördüncü olarak da ABD’nin “*Yeni Dünya Düzeni*” kapsamında siyasal ve askeri alanda oluşturmak istemesi sonucu bölgesel, küresel ve ekonomik yapılar ile desteklemeye çalışmıştır. Bu amaç doğrultusunda ise Kuzey Atlantik Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA) ve Asya Pasifik Ekonomik İş birliği (APEC) benzeri oluşumları rakiplerini etkisiz hale getirilmesi için teşvikte bulunmuştur.

ABD’nin “*Yeni Dünya Düzeni*” söylemi tam anlamıyla başarılı olmamakla birlikte ABD’nin yer almış olduğu askeri operasyonlarda bu ülkenin başka niyetlerinin de bulunmasından dolayı anlaşmazlıklar meydana gelmiştir.³⁸

Uluslararası sistemin çok kutuplu dünyaya evrilmesinde ABD’nin birçok bölgeye saldırgan müdahalelerde bulunması sebep olmuştur. ABD’nin uluslararası toplumun jandarması olmaya çalışmasının altında ekonomik maliyetler yatmakla birlikte siyasi açıdan da büyük bedelleri bulunmaktadır. ABD dış politikası süreklilik üzerine kurulu olmakla birlikte saldırgan politikalar uygulamasından dolayı sürekli kendine düşman edinmiştir. Fakat ABD’nin amacı ise özgür ve liberal ekonomik modeli yayarak süper güç olmak ve dünya kamuoyunda yer edinmektir. Bu amaç doğrultusunda da gereken müdahalelerde hem sert hem yumuşak güçlerini kullanmaktan geri kalmamıştır.

³⁸ İskender Karakaya, "Soğuk Savaş Sonrası ABD Dış Politikası: Süreklilik ve Değişim Bağlamında ABD’nin Küreselleşme, İşbirliği ve Güvenlik Politikalarının Değerlendirilmesi". *21. Yüzyılda Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (2015), s.3-4.

ABD hedeflerine ulaşmak amacıyla Makyavelist bir yaklaşım izleyerek gerçekleri gizlemiş ve bazen dünya kamuoyunu da aldatmıştır. Bu duruma en iyi örnek olarak Irak'a yapılan harekatta sebep olarak kimyasal silahların bulunması gösterilmiş fakat bunun yalan olduğu ve amacın Irak petrolüne ulaşmak olduğu anlaşılmıştır.

ABD askeri ev ekonomik kaynaklarını boş yere harcamayan pragmatik bir ülke olmakla birlikte Çin ve Rusya askerî açıdan güç konusunda yan yana gelmiş, özellikle Çin ve Amerika arasında ticaret savaşları olmuştur. Bu durum çok kutuplu sistemin oluşmasını sağlayarak Amerika'ya dezavantaj oluşturmuş ve Amerika'nın kendi çıkarlarını gerçekleştirme zorlaşmaya başlamıştır. Bunun sebebi ise süper güce sahip ülkelerin çıkarlarıyla ters düşmesinden kaynaklanmıştır. Bu durum aynı zamanda Amerika'nın hareket alanını da kısıtlamıştır.

Soğuk Savaşın sona ermesinden sonra ABD'nin "*Yeni Dünya Düzeni*" olarak ortaya koyduğu dış politikanın söylemi "*Tek Yanlılık*" (Unilateralism) şeklinde meydana gelmiştir. Bu söylem ABD hegemonyasının dünya üzerinde küreselleşmesini ve korunmasını amaçlayan bir içerik barındırmaktadır. Bu süreç içerisinde ABD süper güç olma yönünü kullanarak başına buyruk davranmış ve ulusal toplumu dikkate almayarak kendi çıkarlarını ön planda tuttuğu tek yanlı bir politika izlemiştir.³⁹

Soğuk Savaş dönemi sonrası Amerika, dünyaya kendi emperyal çıkarlarını ve ideolojisini kabullendirmek amacıyla önüne çıkan her fırsatı değerlendirmeye çalışmış ve Soğuk Savaş sonrasının ilk yıllarında uygulamaya çalışmıştır. Daha sonra karşısına farklı kutuplarda yeni güçler çıkmış bu sebeple bütün politikalarında tam olarak başarılı olamamıştır.

1991 yılında yapılan bir yoklamaya göre ABD halkının dünya jandarması gibi davranması konusunda %75'inin karşı çıktığı, %26 'sının ise desteklediği belirtilmiştir.

Sonuç olarak ABD'de Başkan George H. W. Bush döneminde dış politikaların uygulanmasında ABD'nin çıkarlarına odaklanmış ve Makyavelist görüşü benimsemiştir.

³⁹ Ataman ve Gökcan, "Bush Dönemi Amerikan Dış Politikası: Bir Aşırı-Yayılmacılık Denemesi", s.208.

1.3.2. Bill Clinton Dönemi ABD Dış Politikası

ABD, demokratik parti üyesi olan Clinton'ın Başkanlık yaptığı dönemde jandarma ülke konumundansa uyuşmazlık yaşanan bölgelerde arabuluculuk yapan ve çözüm odaklı devlet rolünü sürdürmeye çalışmıştır. Bu dönemde ABD, Türk-Yunan, Bosna, İsrail-Filistin, Yunanistan-Makedonya, Kuzey İrlanda ve Kosova gibi bölgelerde yaşanan uyuşmazlıklarda çözüm için arabuluculukta aktif rol oynamıştır. ABD etkili bir dış politika uygulayarak sorunların çözümü konusunda tarafları kontrol etmiş ve çözüme karşı dayatmıştır.

ABD'nin 1993-2001 yıllarında Başkanlık yapak Bill Clinton döneminin genel özelliği, Amerikan ulusal güvenliğinin sağlam şekilde ilerlemesi, garanti altına alınması ve ekonomik alanın güvence altına alınmasına bağlanmıştır. Başkan Clinton, Wilsoncu pragmatizm ile ekonomik liberalizm modelini demokratik modele bağlayarak hem diğer demokrasiler hem de demokrasi vaadi veren ülkeler için daha güvenli ve gelecek vaadi veren bir dış politika izlemesini desteklemiş, bunu demokrasi ve liberalizm adına gerçekleştirmiştir. Clinton yönetiminde bu politikaları destekleyen çabalar 1994-1996 yıllarında “*Ulusal Güvenlik Stratejisi*” belgesinde, ulusal güvenlik stratejilerinin pazar ekonomilerini ve demokratik topluluğu genişletmek ve tüm bunları yaparken de çıkarları, müttefikleri ve ulusunu tehdit eden tehlikeleri önlemek ve caydırmak hedefine dayandığı belirtilmiştir. Bununla birlikte belgede demokrasi, siyasi ve ekonomik liberalleşmenin dünya ve ABD için stratejik öneme sahip ülkelerde hâkim olmasıyla ABD milletinin de daha güvende olacağına dair ifadeler yer almıştır.⁴⁰

Yukarıda verilen ifadelerde de belirtildiği gibi Amerika kendi çıkarları doğrultusunda ilerlemiş ve pragmatik bir dış politikadan vazgeçmemiştir. Amerika ekonomik yayılma ve çıkarları doğrultusunda bir güvenlik anlayışına sahip olmakla birlikte Amerikan dış politikasını uygulamaya devam etmiştir. Amerika için liberalleşme, demokrasi ve pazar ekonomisi çok önemli olmakla birlikte bu unsurlara zarar gelmesi durumunda dış politikasının güvenliği tehlikeye girmektedir.

⁴⁰ Clinton Yönetimi Ulusal Güvenlik Konseyinin sunduğu Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi, 1994-1996.

Clinton döneminde Amerika dış politikasında “*Pax Americana*” ilkelerini benimsemiştir.⁴¹ Amerika bu dönemde demokrasi, insan hakları ve barışın sağlanması gibi ilkeleri kendine görev edinmiştir. Bununla birlikte BM’nin de desteğini alarak sorunların çözümlerinde aktif rol oynamıştır. Clinton yönetiminde, Bush döneminin aksine çok taraflılığa önem verilmiş ve ABD’nin liderlik konusunda inandığı değerler konusunda hareket etmesi gerektiği düşünülmüştür. Bu durum doğrultusunda ABD’nin dış politikasında “*Demokrasilerin Genişletilmesi*” söylemi temellenmiştir. Clinton yönetimiyle birlikte ABD’de ahlaki ilkelerin gerçekleştirilmesi için yumuşak güç kullanılmış gereken durumlarda ise ABD tek taraflı güç kullanmıştır. Bu durum, NATO’nun 1999 yılında Kosova’ya müdahalede bulunması ve BM yönetimi dahilinde kitle imha silahlarının üretiminin yapıldığı iddiaları ile Sudan’ın başkenti olan Hartum’da bulunan bir fabrikanın bombalanması gibi örneklerde görülmüştür.⁴² ABD’nin yumuşak güç kullanması dış politikayı bir aracı olarak kullanılmakla birlikte kullanım amacı pragmatik gerekçelere dayanmaktadır. Yumuşak güç uygulama politikasının daha az masraflı ve zahmetinin az olması avantaj sağlamış ve diplomaside etkin kullanılmasını sağlamıştır.

ABD Soğuk Savaş dönemi sonrasında Clinton döneminde uyguladığı dış politikalarda açık ve tutarlı bir izleyiş sergilemiştir. Dış ve iç politikayla yakın bağ kurarak ülke içinde ekonomik ve sosyal açıdan güçlü olması durumunda siyasal açıdan da liderlik rolünü oynayacağını düşünmüştür. Bu durum için Amerika sermayesini göstermek adına politikalar geliştirmiştir. Asıl amacı piyasadaki ekonomilerin ve zayıf demokrasilerin güçlendirilerek genişletilmesi olan ABD, söz konusu olan ilkelere karşı çıkılması durumunda mücadele edilmesini istemiştir.⁴³

Başkan Clinton, NATO’nun genişlemesini sağlayarak ABD’nin dünyada liderlik alanının genişlemesine destek olmuştur. NATO’nun genişlemesiyle birlikte üye olan ülkeler de aralarındaki bağları sağlamlaştırmış ve bu genişleme yönelimi ekonomik açıdan kendini göstermiştir. Uluslararası sermaye kuruluşlarının arttırılması

⁴¹ Kemal Çiftçi, “Soğuk Savaş Sonrasında ABD: “Rıza”ya Dayalı “Hegemonya”dan İmparatorluk Düzenine”, *Uluslararası Yönetim İşletme ve İktisat Dergisi*, 5/10 (2009), s.203-219.

⁴² Mwayila Tshiyembe, *La Politique Étrangère Des Grandes Puissances*, Paris: Joseph S. Nye, Jr, 2010,

⁴³ Ermağan, s.24.

için politikalar düzenlenmiş ve tüm bu gelişmeler incelendiğinde o dönem ABD'nin siyasette vazgeçilmez bir güç olduğu görülmüştür.⁴⁴

ABD o dönem pazarları kendi liberal politikaları üzerinden şekillendirmeye çalışarak ekonomi temelli bir dünya hegemonyasını sağlamak istemiştir. Bu durumun gerçekleşmesi için uygun zaman veya konum gerekmektedir. Bazı durumlarda liberal ilkelere karşı gelmiş ve pragmatik şekilde ekonomi konusunda koruyucu olmuştur. Bu durumun asıl nedeni ise kendi çıkarları doğrultusunda bir politika izlemek ve krize girme ihtimallerinin artması olmuştur. Fakat, ABD'nin piyasayı ele geçirmesi ve ihracatta ülkeleri kendisine bağımlı hale getirmesiyle korumacı ekonomik politika uygulamasından ayrılmaktadır. ABD bu dönemde kendi çıkarlarını düşünerek kazanımlarını arttırmak amacıyla Makyavelist bir politika izlemiştir.

Clinton'un tekrar seçilmesinde, ilk başkan olduğu zaman bütçe açıklarında iyileştirmeler gerçekleştirmesi ve küresel ölçekli başarılar elde etmesi oldukça etkili olmuştur. Clinton'un başkan olmasıyla birlikte ülkede refah düzeyi artmış ve sosyal hayatta olumlu gelişmeler meydana gelmiştir. Tüm bunlar halkın desteğini almasını sağlamış ve dış politikada daha aktif uygulama gerçekleşmiştir. Yeni yaklaşım post-realizm düşüncesine daha yakın olmakla birlikte gerçek politik kaygılara odaklanmıştır. Bununla birlikte yeni yaklaşım ittifak halinde olduğu ülkelerde ilişkilerinin daha güçlenmesine ve ABD'nin başından beri dış politikada geleneksel ortakları ile birlikte sürdürmüş olduğu çalışma tarzını devam ettirmesini sağlamıştır. ABD'nin çıkarlarına dair herhangi bir durum gelişmesi halinde harekete geçilmesi ve duruma müdahale edilmesi gerekmektedir. Bill Clinton yumuşa bir güç merkezli uygulama ile yol izlemiş bunun içinde küreselleşmeden yararlanmıştır. Böylelikle küreselleşme ABD hegemonyasına doğru yoldan hizmet eden bir durum haline gelmiştir.⁴⁵

1.3.3. George W. Bush Dönemi ABD Dış Politikası

George W. Bush 2000 yılında ABD'nin başkanı seçilmiş ve Clinton'un uyguladığı politikalara göre daha realist bir dış politika uygulamaya çalışmıştır.

⁴⁴ Zbigniew Brzezinski ve Brent Scowcroft, *Amerika ve Dünya–Amerikan Dış Politikasının Geleceğine Dair Konuşmalar*, İstanbul: Profil Yayıncılık, 2009.

⁴⁵ Ermağan, s.25.

George W. Bush'un ideolojik tarafının daha belirgin olmasının yanında “*Amerikan İstisnacılığı*” adı altında milliyetçi bir söylemi sayesinde dış politikadaki etkinlik arayışında hizmet etmiştir.⁴⁶

“*Amerikan İstisnacılığı*” söylemi ABD'nin liberal devlet anlayışına sahiptir. Bununla birlikte bu söylem dört özelliği ile ön plana çıkmıştır.

Birinci özelliği, ABD ve Avrupa'da hâkim olan her bir devletin farklı anlamlar barındırmasıdır. Bu durumda Amerikancı yaklaşımda temel sorunun, dünyaya özgürlük getirme görevini üstlenmekte ve devletin egemenliğinin başkaları tarafından paylaşılmasının söz konusu olmadığını göstermektedir.

İkinci özelliği, ABD'nin dış politikada meşruiyet kazanması amacıyla uluslararası rejimlerden çok ulus onayına bağlı kalmasıdır. Üçüncü olarak da konunun ulusal özelliğe sahip olmasıdır. Amerika genel bir misyona sahiptir fakat bunu kalıplaşmış Amerikan değerleri kapsamında yürütmelidir. Dördüncü ve son özellik ise Amerika'nın her ne kadar dış politika uygulamalarında çok taraflılığı tercih etmiş olsa da bu durum ABD'nin tam anlamıyla güçlü bir konumda olmadığını göstermektedir.⁴⁷

ABD kendi değerleri doğrultusunda bir hakimiyetin kurulu olduğu dünyayı oluşturmaya çalışmakta ve bu durumu diğer ülkeler için tek seçenek olarak görmektedir. Dünyaya kendi kültürlerini ve düşünceleri zorla yayarak kabul ettirmeyi hedeflemektedir.

George W. Bush başkan olduğu ilk dönemlerde ağırlığı iç politikaya vermiştir. Seçim propagandalarında Oğul Bush, dış politika konusunda alçak gönüllük doğrultusunda ilerleteceğini açıklamış ve söylediklerini ilk yıllarda uygulamaya geçirmiştir. Bu yaklaşım seçim öncesinde yatırım yapan muhafazakarların düşünceleriyle uyuşmamıştır. Muhafazakârlar aktif bir dış politikanın uygulanması gerektiğini düşünmüş ve müdahalecilik durumunun korunması gerektiğini savunmuşlardır. Bununla birlikte ABD'nin gerektiği zaman dünyayı tek taraflı değiştirmesine yönelik bir yaklaşım içerisinde olması gerektiği ve askeri gücün dış politikanın temel araçları içerisinde yer alması gerektiğini söylemişlerdir. Ayrıca çok taraflı kuruluşlara karşı şüpheli ve tek taraflı yaklaşımdan ödün verilmemesi gerektiği

⁴⁶ Karakaya, 2015, s.9.

⁴⁷ Karakaya, 2015, s.9.

ve ABD'ye dair değerlerin bütün dünyaya yayılması gerektiği vurgulanmıştır. Bu durumun ABD'nin küresel bakış açısı konusunda bir temel olarak algılanması gerektiği ve bu durum doğrultusunda dönüştürülecek bazı yerlerin olduğu belirtilmiştir.⁴⁸

Bush, çevresindeki düşüncelerden etkilenmiş ve planları 11 Eylül itibariyle dış politikada sert bir yaklaşım sergilemeye başlamıştır. Amerika'nın dış politikası açısından 11 Eylül'de Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'a karşı yapılan saldırılar önem taşımaktadır.⁴⁹ ABD, önleyici savunma mantığıyla devam etmiştir. 11 Eylül'de gerçekleştirilen saldırıların sorumluları olarak Taliban ve El-Kaide kabul edilmiş ve taraflara karşı mücadeleye geçilmiştir.

Saldırılar gerçekleştirildikten bir yıl sonra Bush Doktrini ilan edilmiştir. Bush Doktrini Clinton dönemine göre farklılık içermektedir. ABD, doktrin ile birlikte kendine yeni düşmanlar edinmiş ve bu duruma uygun yeni politikalar geliştirmiştir. Amerika yeni dış politikasında hedefini terörizme karşı savaş olarak belirlemiş, tek yanlı ve askeri gücün ön planda olduğu politikalar izlemeye karar vermiştir.

11 Eylül'de gerçekleştirilen saldırılar sonucunda ABD yanında olmayanları düşman olarak ilan etmiş ve dünyaya karşı çağrı yaparak terör ile mücadele konusunda yalnız saldırıyı gerçekleştirenlere değil saldırıya karşı destek olanlarla da mücadele edeceğini belirtmiştir. Bu durum ilk olarak Afganistan olayında meydana gelmiştir. Saldırıyı gerçekleştiren El Kaide ve Taliban rejimine karşılık veren ABD savaşta öncülük yapmıştır. Bu süreçte ABD'nin arkasında koalisyon desteği de bulunmaktaydı. Bununla birlikte ABD, kendine tehdit olarak algıladığı tüm hedeflerle savaşarak ulusal güvenliğini sağlamaya çalışmıştır.⁵⁰

ABD'nin Bush ile göstermiş olduğu yaklaşım sebebiyle dış politikada sert tutumlara ve saldırgan bir dış politikaya yöneltmiştir. Clinton döneminde ekonomiyi yaymak amaçlı bir politika yürütülürken 11 Eylül'de gerçekleştirilen saldırılar sonrasında ABD'nin daha saldırgan bir tutum sergilemesine ve daha sert askeri müdahalelerde bulunmasına yöneltmiştir. ABD bu yaklaşımda kendi haklı bulunduğu

⁴⁸ Kurtbağ, “Eleştirel Uluslararası İlişkiler Yaklaşımları Çerçevesinde Amerikan Dış Politika Analizi – Hegemonya Söylemi ve Amerikan Muhafazakâr Sağı”, s.50-75.

⁴⁹ Karakaya, 2015, s.10.

⁵⁰ Ermağan, 2012, s.26.

gibi bu durumu meşrulaştırılmıştır. Tüm bunları yaparken NATO ile beraber hareket ederek kendini hem daha güçlü hem de daha meşru hale getirmiştir. Amerika mücadelede bulunduğu bölgelerde NATO ülkelerini kullanarak daha kazançlı bir dış politika yürütmüştür. ABD, kapitalist hegemonyadan küresel hegemonyaya doğru ilerlemeye çalışmaktadır. Bunu dünyaya empoze ederek, dünyayı etkisi altına almayı hedeflemektedir. Fakat bu duruma karşı olan ve yarışa dahil olan ülkeler bulunmaktadır. Bu ülkelerin başında ise Çin gelmektedir.

ABD Afganistan'a girerek Orta Asya'da üstünlük sağlamıştır. Ancak ABD'nin müdahale ettiği ülkelerden hiçbiri demokrat düzeni tam oturtamadığı gibi sürdürülebilir bir bürokrasi oluşturamamıştır.

1.3.4. Barack Obama Dönemi ABD Dış Politikası

Demokrat Parti'nin adayı olan Barack Obama, ABD'nin ilk siyasi başkanı olarak tarihe geçmiştir. 2009-2027 yılları içerisinde iki dönem başkanlık yapmıştır. Bush ile karşılaştırıldığında Barack Obama, insan hakları, yardımlaşma ve karşılıklı etkileşim gibi yaklaşımlarda bulunduğu gözlemlenmiştir.⁵¹

Obama dönemi ile birlikte dış politikada bir dönüşüm meydana gelmiştir. ABD'nin her zaman uzun sürece yayılmış ve belirlenmiş politikaları bulunmakta ve ABD Başkanları tarafından kolay kolay değiştirilmemektedir. Obama'nın yumuşak yaklaşımlarına rağmen ABD'nin çıkarları doğrultusunda hareket ettiği görülmüştür.

Obama'nın başkanlığa geçmesiyle birlikte Bush dönemine ait bazı sorunlar da Obama'ya kalmıştır. Bu sorunlar arasında başta Afganistan, Irak ve Amerikan karşıtlığı meseleleri yer almıştır. Obama ılımlı yaklaşımlar sergileyerek Amerikan karşıtlığını yumuşatma çabasında bulunmuştur.

Başkan Obama, Amerika'nın imajının olumlu bir şekilde yenilenmesi amacıyla Irak'taki savaşın bitirilmesi gerektiğini düşünmüştür. Bununla birlikte Ortadoğu ve İslam dünyasındaki sorunların ön planda tutulması gerektiğini açıklamıştır. Tüm bunlara ek olarak nükleer silahların yayılmasının önüne geçilmesi gerektiği, terörle mücadele kapsamında daha küresel stratejilerin geliştirilmesi gerektiği, ortak

⁵¹ İrem Bilensoy, "George W. Bush ve Barack Obama Dönemlerinde Terörizme Karşı Uygulanan Politikaların Karşılaştırılması", *Lectio Socialis Dergisi*, 2/1 (2018), s.50-73.

tehditlerle mücadele etmede ortak bir güvenliğin sağlanması için çalışmalar yapılması gerektiğini savunmuştur.⁵² Obama, Bush yönetiminde uygulanan tek yanlı politikayı Irak'a müdahale edilmesini eleştirmiştir. Uluslararası ilişkilerde çok taraflılığın öneminin altını çizmiştir. Bununla birlikte dünyadaki önemli güç odaklarıyla uluslararası ilişkiler ve güvenlik konusunda iş birliği içinde olmanın önemini de vurgulamıştır.

Başkan Obama döneminde daha ılımlı ve saldırgan olmayan politikalar uygulanmaya çalışılmıştır. Obama'nın siyahi olarak seçilmesi ve ılımlı bir yapıda olması dünya kamuoyunda iyi yer edineceği düşünülmüştür. Fakat Obama her ne kadar ılımlı yaklaşımlar sergilemiş olsa da ABD'nin dış politikalarında değişme meydana gelmemiştir. ABD'nin geçmişten beri devam eden politika anlayışı, aynı şekilde devam etmiştir.

Obama'nın başkanlığında dış politikanın temelleri aşağıdaki başlıklarla öne çıkmıştır;

- Hükümetler arasında iş birliği sağlanması
- Terörle mücadele etme
- Küresel açıdan terörle mücadele etme
- Nükleer silahların yayılmasına engel olunması
- ABD'nin dünya kamuoyunda yeniden itibar kazanması
- ABD'nin dünyaya karşı itibarını yeniden elde etmesi.

Başkan Obama, Bush yönetimindeki gibi iddialı özgürlük durumlarından kaçmıştır. Dış politikada bakış açısının pragmatist olarak tanımlanmış ve politikalarını ideoloji bazlı yürütmek istemediğini belirtmiştir. Diğer bir yandan da İslam dünyasına karşı Amerika'nın ulusal çıkarları kapsamına uygun gerçekçi bir dış politikanın uygulanması gerektiğini belirtmiştir.⁵³

Başkan Obama, Amerika'nın çıkarları doğrultusunda bir dış politika uygulamaya çalışırken barışçıl bir yaklaşım sergilemiş fakat başarısız olmuştur. Obama döneminde Libya'ya müdahale, Suriye krizi ve Filistin gibi olaylar meydana

⁵² Serhat Kurt, *Tarih Okulu Dergisi*, 7/19 (2014), s.183.

⁵³ Kurt, s.183.

gelmiştir. Obama'nın ılımlı yaklaşım sergilemesi beklenirken tam tersi sert müdahalelerde ve direkt askeri müdahalelerde bulunulmuştur.

Obama'nın başkanlığa geçmesinden sonra asıl karşılaştığı sorunlardan biri “*Arap Bahar*” olmuştur. Birçok Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkesinde etkisi görülmüş ve bu etki halkların ayaklanmasına neden olmuştur.⁵⁴ Birçok olay karşısında Obama her konuda farklı yaklaşımlar sergilemiştir. Karşılaştığı her olayda Makyavelist bir anlayış benimsemiş ve kendi menfaatleri doğrultusunda hareket etmiştir. Obama yönetimi dışarıdan bakıldığında barışçıl odaklı gözükse de gereken durumlarda sert güç kullanmış ve bundan çekinmediği gibi meşrulaştırarak kamuoyuna kabul ettirmeye çalışmıştır.

ABD, Ortadoğu'da kazancını arttırmak amacıyla gerektiği zaman terör örgütlerini de kullanacağını açıkça belirterek bir kez daha Makyavelist bir politika sergilediğini göstermiştir.

ABD uzun dönem çıkarlarına uygun bir politika uygulamış; bu politikayı ise geriden yönetme olarak tanımlamıştır. Uygulanan bu politikayla başka aktörlere güç desteği sağlanarak, yapılan operasyonun Amerika'ya ait olduğuna dair şüpheleri ortadan kaldırmak amacıyla örtülü siyaset yönetimi şeklinde bir politika geliştirilmesi amaçlanmıştır.

ABD'nin asıl amacının demokrasinin gerçekten yerleştirilmesi ve Ortadoğu'da refahın sağlanması olmadığı tartışma konusu olmuştur. Çünkü bu bölgelerde sürekli iç çatışmalar ve kargaşalar devam etmiş ve birden fazla yönetim oluşmuştur. Bu ülkeler hem coğrafi anlamda hem de yönetsel anlamda bölünmüşlerdir. Ortadoğu'da söz sahipliği yapabilecek Libya, Suriye ve Mısır gibi ülkelerin refah seviyeleri yükselmediği gibi demokrasi de sağlanamamıştır. Amerika ve müttefikleri olan ülkelerin çıkarları göz önünde tutulmuş ve Obama döneminde ABD fazla öne çıkmadan çıkarıcı politikalarına devam etmiştir.

⁵⁴ Kurt, s.186.

1.3.5. Donald J. Trump Dönemi ABD Dış Politikası

Amerika'nın tarihi boyunca, başkanlarının özelliklerinden tamamen farklı bir kimliğe sahip olan Trump, korumacılığın ve milliyetçiliğin artış gösterdiği bir dönemde seçilmiştir. ABD başkanı Trump dış politika ile ilgili görüşlerini sosyal medya aracılığıyla nezaket kuralları dışında ve olumsuz davranışlar sergileyerek dile getirmiştir. Bu durum kamu diplomasisi açısından bir eksiklik olarak görülmüştür.⁵⁵

Trump'ın Obama'ya göre tercihleri daha farklı olmuş, dış politika uygulamalarında çok sert ve meydan okuyucu hareket etmiştir. Avrupa ve Çin'e karşı ekonomi alanında katı duruş sergilemiştir. Değişen durumlardan biri de Meksika'ya karşı duvar örülmesiyle birlikte sert milliyetçi tavırların sergilenmesi olmuştur.

Değişmeyen konular arasında ise ABD'nin dış ilişkilerinde farklı enstrümanları baskı aracı olarak kullanması olmuştur. Bu süreçte de ABD uluslararası ilişkilerde pragmatik tavrını sürdürmeye devam etmiştir.

Trump'ın dış politika konusunda kullandığı kelimelerde karşı koyma, mücadele etme ve savaş kavramları öne çıkmıştır.⁵⁶

Trump dış politika tercihleri ile milliyetçi bir yaklaşım sergilemiş ve bu durumun ABD için gerekli olduğunu belirtmiştir. Özellikle ekonomik açıdan Çin ve yükselen ekonomilerde kendini güvensiz hissetmesi durumunda ABD seçmenleri tarafından sağ merkezli bir başkanın seçilmesi normal karşılanmaktadır. Ülkede ekonomik açıdan avantajların azaltılması, ülkede yer alan azınlıkların sayısında artış meydana gelmesiyle kamuoyunda milliyetçilik ve korumacılığın yükselmesi tahmin edilebilir bir durum olmuştur. Trump bu yükselişten faydalanarak Makyavelist yaklaşım sergilemiş ve kendi siyasi geleceği için kullanmıştır.

⁵⁵ Muhammed Asım Öncel, “ABD'nin Orta Doğu'ya Yönelik Kamu Diplomasisi: Obama ve Trump Dönemi”, *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi*, 1/1 (2018), s.108.

⁵⁶ Öncel, “ABD'nin Orta Doğu'ya Yönelik Kamu Diplomasisi”, s.101.

2. ABD-AFGANİSTAN İLİŞKİLERİ

2.1. ABD-Afgan İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi

ABD ve Afganistan arasındaki ilk bağlantı, 1828'de Amerikalıların Afganistan'a seyahat etmesiyle başlangıç göstermiştir. Afganistan'ın farklı bölgelerinden Amerikalı turistlerin topladıkları hediyelik eşya ve fotoğrafları ülkelerine geri getirirken, Afganistan'a Amerikalıların bakış açısı negatif yönlere odaklanmıştır. Afgan halkını vahşi ve asi bir halk, Afganistan'ı da uzak bir bölge olarak tanımlamışlardır. Bu görüşler neredeyse iki yüzyıl devam etmiştir.⁵⁷

ABD ve Afganistan arasında ilk diplomatik ilişki kurma girişimleri 1919'da Emir Amanullah Han zamanına denk gelmektedir. 1921 yılında Amanullah Han, ABD'ye resmi olarak diplomatlar göndermiş ve bu diplomatlar Afganistan ve ABD arasındaki diplomatik bağların kurulması için çalışmışlardır. Bu diplomatlar aynı sene o zamanki ABD başkanıyla bir araya gelmiş, ancak Afganistan ve ABD arasındaki diplomatik bağların kurulmasına ilişkin pozitif bir yanıt alamamışlardır. Çünkü, ABD Başkanı Warren G. Harding, diplomatik bağların oluşturulmasının Kongre kararlarına tabi olduğunu açıklamıştır.

ABD Dışişleri Bakanlığı'nın web sitesinde bulunan bilgilere bakıldığında, ABD Afganistan'ı 26 Temmuz 1921'de tanımış ve diplomatik ilişkiler 4 Mayıs 1935'te başlangıç göstermiştir. ABD'nin Kabil'deki diplomatik misyonu, Charles W. Thayer'in girişimleri ile 6 Haziran 1942'de açılmıştır. 5 Haziran 1948'de Ely E. Plamer'in başkanlığının büyükelçilik statüsüne yükseltilmesiyle başlamıştır. Ancak birçok Afgan yazara bakıldığında ABD, 1934'te Afganistan'ı resmen tanımıştır.⁵⁸

Afganistan'ın ABD tarafından tanınması, Washington ve Kabil arasında 1937'de ekonomik olan iş birliğinin başlangıcını belirleyen resmi bir anlaşmanın imza atılmasına neden olmuştur. Bu anlaşma ile Afganistan'da Amerikan petrol şirketleri petrol keşfetme ile arama çalışmalarına başlamıştır.⁵⁹

⁵⁷ Mohammad Akram Andişmand, *Amrika dar Afganistan*, Kabil: Maywand Yayınları, 2005, s.40.

⁵⁸ Abdul-Qayum Mohmand, "American Foreign Policy Toward Afghanistan: 1919- 2001". PhD dissertation, University of Utah. 2007, s. 63.

⁵⁹ Hafizullah Emadi, *State, Revolution and Super Powers in Afghanistan*, Karachi: Royal Book Company, 1997, s.52.

2.2. ABD-Afgan İlişkilerinin Gelişiminde Etkileyen Unsurlar

2.2.1. Coğrafi Unsur

Coğrafi unsur bağlamında ünlü İslam düşünürü, bilgin “*Muhammed İkbâl Lahuri*” tarafından Asya'nın kalbi şeklinde tanımlanan jeopolitik konumu nedeni ile Afganistan, senelerdir dış müdahalelere ve iç savaşlara maruz kalan bir ülke olmuştur. Afganistan'ın Güney Asya'ya, Orta Asya ile Orta Doğu'yu bu iki alana bağlı tutan jeopolitik konumu, ülkenin yeraltı kaynakları zenginliğine eklendiğinde bölgesel aktörler ve uluslararası aktörler için önemi çarpıcı bir şekilde artış göstermektedir.

Afganistan'dan oldukça ticari olan İpek Yolu'nun geçmesi, bu ülkeyi antik dönemde krallıklar ile imparatorlukların hedefi durumuna sokmuştur. Ayrıca, Afgan ile İngiliz savaşlarının başlıca sebepleri içinde Hindistan'da İngiliz İmparatorluğu'nun hakimiyetini sürdürmek, Orta Asya'da Rusya'nın konumunu zayıf hale getirmek ve Afganistan'ın işgalini engellemek sayılabilmektedir. Ruslar ise Afganistan'daki bu önemli konumu kullanmak ve Hindistan'daki İngiliz egemenliğine son vermek için ana varış noktaları olan sıcak Hint Okyanusu'na inmek istemişlerdir.

Soğuk Savaş döneminde, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra iki kutuplu düzenin hâkim olduğu dönemde Afganistan, Batı Bloku liderliğindeki ABD ile Doğu Bloku liderliğindeki Sovyetler Birliği için çok önemli savaş alanlarından biri haline gelmiştir. ABD, 1979 Sovyet Afganistan işgaline yanıt olarak Afgan mücahitlerine destek göstermiştir.

Ülkenin coğrafi konumu bazı durumlarda pozitif, bazı durumlarda negatif neticelere yol açabilmektedir. Daha önceki örnekler ile Afganistan'a komşu olan ülkelerin bu ülkeye daima müdahale etmesi göz önüne alındığında, coğrafi konumunun Afganistan için bugüne kadar oldukça olumsuz sonuçlara neden olduğu söylenebilir. Çünkü türlü dış müdahalelerle bu ülke gelişimini gerçekleştirememiş ve uluslararası camiada ulaşmak istediği konuma gelememiştir.

ABD'nin bölgede izlediği birtakım hedefler göz önüne alındığında, ülkenin coğrafi konumu, bir taraftan ikili olan ilişkilerin sağlamlığı olan bir zeminde gelişmesine izin verecek, öte taraftan da Afganistan'ın gelişimini ve toplumda

ulaşılması istenen konumu kolaylaştıracaktır. Dolayısı ile coğrafi konum, iki ülkenin ilişkilerini geliştirmesini sağlayan ciddi bir faktördür.

Afganistan, ABD için oldukça önemli bir ülkedir çünkü önemli bir jeopolitik konuma sahip ve Amerikan rakiplerine yakındır. ABD'nin Afganistan'daki varlığının terörle mücadeleden başka amaçları bulunmaktadır. ABD'nin; Afganistan'da mevcut halde, rakipleri Rusya, İran ile Çin'le yakın temas durumunda ve bölgeyle ilgili stratejilerini yakın bir şekilde izleyebilmektedir. Bölgede olan nüfuzu sayesinde Pakistan'ın politika ile davranışlarını kontrol edebilmektedir. Bu çerçevede, ABD'nin temel amacı Pakistan'daki olayları yakından takip etmek ve teröristlerin eline ülkenin nükleer silahlarının geçmesinin önüne geçmektir. Bu konunun Başkan Barack Obama zamanında özel bir önem kazandığını söylemek mümkündür.

Afganistan, zengin doğal kaynaklarının yanı sıra, petrol ve doğal gaz açısından zengin Orta Asya'nın da komşusudur. ABD'nin bölgesel rakiplerinin gücünü ve etkisini azaltmak için bu doğal kaynakları kontrol etmesi ve akış yönünü belirlemesi önemlidir. İran, Orta Asya'nın doğal kaynaklarını küresel pazarda sergilemenin en güvenilir yoludur. İran sadece zenginlik gösteren doğal kaynaklara sahip olmakla kalmayıp, aynı zamanda Hazar bölgesi ile Orta Asya'nın da komşusudur. Önemli olan bu konumu, İran'a, Hazar bölgesiyle Orta Asya'nın zenginlik gösteren yeraltı kaynaklarının dünyadaki pazarlara ulaştırılmasında geçiş ülkesi olma üstünlüğü vermektedir.⁶⁰ Fakat bu durumun önünde olan en büyük engel ABD'dir. Bunun ışığında, ABD, Afganistan üstünden Orta Asya ve Hazar bölgesinin doğal kaynaklarını sunmak ve İran ile diğerleri terörüne bir alternatif yaratmak için gerekli güvenliği sağlamak üzere ülkede askeri bir varlığa sahiptir. Ayrıca, Orta Asya'dan Afganistan üstünden dünya pazarına maden kaynaklarının taşınması, bazı bölgesel güçlerin hegemonyasını baltalayacak ve ABD'de bu maden kaynaklarının arzını kontrol etmede bir avantaj oluşturacaktır.⁶¹ Toprağın doğal zenginliğini kendine mal ederek bir taraftan bölgedeki kendi etkisini artırır iken diğer taraftan bölge ülkelerinin etkisini azaltır ve hareket alanını sınırlandırır. 11 Eylül'den sonra ABD, Çin ile Rusya'nın

⁶⁰ “تاثیر جایگاه ژئوپلیتیکی افغانستان در حمله و ادامه حضور آمریکا در این کشور”, Parisa Khurasani, Afghanistan Jeopolitik Konumunun ABD'in Bu Ülkeye Saldırması ve Varlığı Üzerindeki Etkisi”, Khurasan Zameen, erişim tarihi 18 Temmuz, 2022

⁶¹ Manoj Kumar Mishra, “Geopolitics Behind the War on Terror”, International Policy Digest, erişim tarihi 19 Temmuz, 2022

bölgeye müdahalesini önlemek için Afganistan'a büyük meblağlarda yatırım gerçekleştirmiştir.⁶²

Jeopolitik olarak “*Halfor John Mackinder'in*” “*Dünyanın Kalbi (Heartland)*” teorisinin merkezinde yer almakta⁶³ olan ve ABD Savunma Bakanlığı tarafından lityumun Suudi Arabistan'ı şeklinde görülen Afganistan,⁶⁴ ABD için genellikle iki sebepten ötürü önem arz etmektedir. Birincisi, ABD'nin ulusal çıkarlarını korumak amacıyla ülkede özel kuvvetler ve gözetleme tesisleri bulundurarak kuvvetli etki sağlanması, ikincisiyse Afganistan'ın önem içeren bir jeopolitik konumda yer almasıdır. Özel olarak ABD'nin Orta Asya'da olan bir tek askeri üs olduğu ve komşularının Amerikan dış politikası bakımından önemi vurgulanmalıdır.⁶⁵ Afganistan'ın jeostratejik ve jeopolitik önemi, eski ABD Başkanı Richard Nixon'ın *Beyond Peace* adlı kitabında şu ifadelerinden de anlaşılabilir:

Afganistan, Orta Asya'nın geleceğini belirleyen bir unsur olma önemini kaybetmemiştir. Birleşik Krallık, bu ülkenin önemini 19. yüzyılda yeniden anlamış ve Sovyetler Birliği de 1979 yılında Afganistan'ı işgal ederek, bu ülkenin öneminin farkında olduğunu göstermiştir. Bugün de bu jeopolitik gerçekliğin farkında olmamız lazım... Orta Asya'yı fethetmenin anahtarı, Afganistan'ı kontrol edenin elindedir.⁶⁶

Bütün bu olayları ele aldığımız zaman coğrafi konumun uzun süreli iş birliğinin devam etmesi, ikili ilişkilerin gelişmesi ile iki ülkenin de ulusal çıkarlarının korunması bakımından oldukça etkili olduğunu söylemek mümkündür.

2.2.2. Yeraltı Kaynakları Faktörü

Afganistan, istikrarsızlıklar ve savaşlar nedeni ile az gelişmiş bir devlet olmasına rağmen, yeraltı kaynakları açısından dünyanın en zengin ülkelerinden biridir. Ülke içinde keşfedilmiş olan başlıca yer altı kaynakları içinde niyobyum, kömür, nikel, çelik, kurşun, krom, uranyum, demir, kobalt, bakır, altın, petrol, doğal gaz ve yer almaktadır. Dünya ve günümüz teknolojisi için gereklidir olan, lityum, değerli taşlar ve lantan, seryum, neodimyum'dur.

⁶² “The Real Threat to US Interests in Afghanistan”, erişim tarihi 19 Temmuz, 2022,

⁶³ Yavuz Selim Özdemir, “Mackinder'in Kara Hâkimiyet Teorisi Nedir?”, *Stratejik Ortak*, erişim tarihi 20 Temmuz, 2022

⁶⁴ James Risen, “*U.S. Identifies Vast Mineral Riches in Afghanistan*”, *The New York Times*, erişim tarihi 20 Temmuz, 2022

⁶⁵ Jack A. Smith, “*Why the US Wants to Stay in Afghanistan*”, erişim tarihi 20 Temmuz, 2022

⁶⁶ Richard M. Nixon, *Beyond Peace*, New York: Random House, 1994, s.40-50.

Afganistan'da barış ile istikrarın tam bir şekilde oluşturulmasının temel sebeplerinden bir tanesi, ülkenin yeraltı kaynaklarının tam şekilde henüz keşfedilmemiş olması ve bu nedenle ülke ve halk yararına sunulamamasıdır. Çinli yatırımcılar ve tüccarlar ile bir araya gelen yeni Cumhurbaşkanı Eşref Gani Ahmadzai, Afganistan'ın dünyanın en büyük demir ve bakır ihracatçısı olacağını belirterek, ülkenin yeraltı kaynaklarının yaklaşık %33'ünün keşfedildiğini ve bunların 1 trilyon Dolar değerinde olduğunu açıkladı. Sonraki on yıl boyunca sadece bakır ile demir alanında kendi ülkelerinin aralığında olabileceğini belirtti. Fakat bu durum için ülkenin demiryolu ağını genişletmeyi, yollar inşa etmeyi ve gençleri eğitmeyi gerektirdiğini kaydetti. Devlet Başkanı Eşref Gani Ahmadzai, Çinli kaynakların 26.000 megavat elektrik üretimine izin verdiğini ve kaynaklara göre, verimli bir güneş enerjisi için 80.000 ila 150.000 megavat elektrik ürettiklerini açıklamıştır.⁶⁷

Afganistan'da keşfedilen yeraltı kaynaklarının değeri ve miktarı hakkında kesin bilgi olmamasına rağmen bazı tahminler vardır. ABD'li yetkili kişiler ile Pentagon, Afganistan'da ortalama bir trilyon dolar yeraltı kaynağı olduğunu söylemektedir. Afgan bir ekonomist olan “*Sayfuddin Sayhan*”, 6 trilyon dolar değerinde ülkede yer alan yeraltı kaynaklarının gerçek değerinin olduğunu söylemiştir⁶⁸; Afganistan'ın eski maden bakanı “*Wahidullah Shahrani*”, ülkede 3 trilyon dolar değerinde yeraltı kaynaklarının olduğunu söylemiştir. Afganistan'da keşfi yapılan altının 25 milyar dolar kobaltın 51 milyar dolar, niyobyum 81 milyar dolar, bakırın 274 milyar dolar, demir yataklarının 421 milyar dolar olduğu öngörülmektedir.⁶⁹

2011 senesine dek belirlenen doğal gaz sahaları ağırlıklı olarak ülkedeki kuzey alanlarında Mezar-ı Şerif, Faryab, Serpul ile Şibirgan, bulunmaktadır. Sovyet varsayımlarına bakıldığında Afganistan'ın beş trilyon fit doğal gaz ve 88 milyon varil petrol rezervi vardır. ABD ve Afgan yetkili kişilere bakıldığında, Amu Derya bölgelerinde 5 trilyon fit küp doğal gaz ve Tacik havzasında ortalama 1,6 milyar varil petrol vardır.⁷⁰ Shabirgan Afgan Gazı'nın direktörü Salih Muhammed Fazlı'ya göre, ABD araştırmalarının asıl sonucu Afganistan'ın kuzeyindeki doğal gaz miktarının üç

⁶⁷ “Gelecek On Yılda En Büyük Demir ve Bakır İhracatçısı Olur”, erişim tarihi 25 Temmuz, 2022,

⁶⁸ “Afganistan'ın Gizlenen Serveti”, erişim tarihi 19 Temmuz, 2022

⁶⁹ “BBC 2012”, erişim tarihi 26 Temmuz, 2022

⁷⁰ “Afganistan: Sektörler”, erişim tarihi 22 Temmuz, 2022

trilyon metreküp olduğunu düşünmektedir.⁷¹ Afganistan ayrıca zengin petrol rezervlerine sahiptir. Uluslararası jeologların ve Maden ve Petrol Bakanlığı ortak olan faaliyetleri sayesinde 2010 yılında Şibirgan ile Mezar-ı Şerif bölgelerinde 1,8 milyar varil petrol rezervi keşfedilmiştir. Afgan-Tacik bölgesindeki ülkenin 1,6 milyar varil petrol rezervine sahip olduğu bilinmektedir.⁷²

Sadece Afganistan'da bulunan ve Şili'nin ardından dünyanın en büyük bakır rezervi olduğu düşünülen “*Mis Aynak*” bakır madeninde iki yüz kırk milyon tonun üzerinde bakır rezervi bulunmaktadır.⁷³ China Metallurgical Enterprises MCC, 404 milyar dolar değerindeki ve yüksek kalitede bakır ve gümüş içeren bu yatağın ihalesini kazanarak 2008 yılında sözleşme imzalamıştır. Sonuç olarak, Çinli şirket MCC, 400 megavatlık bir elektrik santrali ve Tacikistan'a demiryolu inşaatından oluşan, beş milyar dolarlık bir yatırım sözü vermiştir.

Yalnızca Afganistan'ın değil, alandaki çok büyük bir demir yatağı olan “*Hacıgak*”, 550 metre derinliğinde, 12 km uzunluğunda ve 2 milyar ton demir içermektedir. Indian Indian Steel Company (maden haklarının 1/4'ü ile) ve Kanada Kilo Goldines Company (maden haklarının 1/4'ü) bu demir cevheri yatağının işletilmesini devralmıştır. Bu madene Hindistan, on dört milyar dolar yatırım yapma ve Hacıgak madenini İran'ın Çabahar limanına bağlayan bir demiryolu inşa etme sözü vermiştir. US Geological Survey'e göre bakır, altın, çinko, demir ve lityum gibi kaynaklar sadece Hacıgak bölgesinde yaklaşık 700 milyar dolar değerindedir. Aynı olan kuruluşa bakıldığında, Helmand'da olan Hanneshin Dağı'ndaki çok az bulunan eşyaların ederi seksen milyar dolar şeklinde belirlenmiştir.⁷⁴ Bolivya'nın ardından Afganistan dünyanın lityum rezervine arasında en büyük olan ülkelerdendir. Afganistan'ın zengin lityum rezervleri, dünyadaki nadir elementlerin %97'sine sahip olan Çin'in artan talebi karşılamak için ihracatı kesmesi nedeniyle Avrupa ve sanayi ülkelerinin dikkatini çekmektedir.⁷⁵

⁷¹ “Afghan Paper”, erişim tarihi 25 Temmuz, 2022

⁷² “Afganistan'da Yeni Petrol Yatakları”, erişim tarihi 24 Temmuz, 2022

⁷³ “Afganistan: Sektörler”, erişim tarihi 27 Temmuz, 2022

⁷⁴ “ABD Şirketlerinin Gözü Afganistan'da”, erişim tarihi 27 Temmuz, 2022

⁷⁵ “Afganistan'ın Hazineleleri”, erişim tarihi 26 Temmuz, 2022

2.2.3. Planlanan Enerji Hatları ve Doğalgaz Faktörü

Enerji konusunda, TAPI Projesi (Türkmenistan-Afganistan-Pakistan-Hindistan), Afganistan'da planlanan ve devam eden iki büyük projelerden biridir. Bu proje, bölgedeki en büyük projelerden biri ve hatta yirmi seneyi geçmiş olan bir zamandır Türkmenistan'dan Afganistan üstünden Pakistan ile Hindistan'a kadar doğal gaz taşımayı hedeflemektedir.

TAPI projesinden Afganistan'ın geçiş fiyatı şeklinde 400 milyon dolar ile yıllık yüzde on altı pay alması beklenmektedir.⁷⁶ Afganistan Devlet Başkanı “*Eşref Gani Ahmadzai*”, projenin uygulanması amacıyla güvenliği oluşturacakları, ülke ekonomisinin ana bölümünü bu projenin oluşturacağını ve Afganistan'ı Orta Asya ile Güney Asya'yı birbirlerine bağlayan ciddi bir ülke haline getireceğini kaydetmiştir.

Güney ve Orta Asya Enerji Nakil ve Ticaret Projesi olan CASA1000, Afganistan üzerinden Tacikistan ve Kırgızistan'dan Pakistan'a 1.300 megavatlık gücü taşımayı hedeflemektedir. Proje için, Pakistan'da 232 milyon dolar, Afganistan'da 404 milyon dolar, Kırgızistan'da 233 milyon dolar ve Tacikistan'da 301 milyon dolar olmak üzere toplam 1,17 milyar dolarlık yatırım gerçekleştirilmiştir.⁷⁷ 1.227 km'lik projenin 562 km'si Afganistan'dan geçiş yapacak ve projenin uygulanması halinde Afganistan senelik altmış beş milyon dolar geçiş bedeli alacak ve 300 megavatını 1.300 megavat elektrik ihtiyacını kendi ihtiyacı için tüketecektir.⁷⁸ Ayrıca bu proje ile Afganistan üzerinden Güney Asya'ya Özbekistan ve Türkmenistan'a elektriği ulaştırma imkanına sahip olup, Afganistan büyük akarsuları, nehirleri ve tepeleri ile hidroelektrik, güneş ve rüzgar enerjisi gibi temiz enerji üretme imkanı bulunmaktadır. Ancak “*Türkiye Cumhuriyeti eski Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Taner Yıldız*”, Afganistan'a 2013 senesinde yaptığı ziyarette, devlet başkanı Hamid Karzai'yle yapmış olduğu görüşmede, müreffeh gücünde 23.000 megavatlık bir yatırım potansiyeli olduğunu söylemiştir. Su kaynakları ve bu miktar 30 milyardır. Bunun dolar cinsinden bir yatırım anlamına geldiğini açıklamıştır.⁷⁹

Afganistan, Orta ile Güney Asya ülkeleri içerisinde ticari mal taşımacılığı amacıyla en kısa ve uygun geçiş güzergahı olan tek ülke konumundadır. Özel olarak

⁷⁶ “Weyda Baraki, Radio Azadi Dari”, erişim tarihi 22 Temmuz, 2022

⁷⁷ “Hamayon Kohestani, Pajhwok”, erişim tarihi 23 Temmuz, 2022

⁷⁸ “Sahar Liwal, Radio Azadi Dari”, erişim tarihi 28 Temmuz, 2022

⁷⁹ “Afganistan'da 'altın' bulduk”, erişim tarihi 28 Temmuz, 2022,

CASA1000 ile TAPI gibi ABD desteği olan projeler yalnızca Afganistan'ın ekonomik kalkınmasını değil, aynı zamanda alanın ekonomik olan kalkınmasında, ekonomik bütünleşmesi ve var olan siyasi problemlerin çözümünü, Afganistan'da istikrar ve barışın üstünlüğünü sağlayabilmektedir. ABD, ülkenin yeraltı kaynaklarının çıkartılmasını destekleyen ülkelerden biridir.

Ülkenin yeraltı kaynaklarının çıkarılması ve işletilmesi, ülkeyi geçecek planlanan elektrik, gaz ve demiryolu projeleriyle birlikte tamamlandığında Afganistan'a senelik milyarlarca dolar gelmekte, milyonlarca iş fırsatı ve ülkende kalkınmayı artıracaktır. Ülke içinde barış, refah ve istikrar getirmektedir. Aynı şekilde bölge ülkelerine ve onların barışına da fayda sağlayacaktır. Ayrıca bölge ülkeleri arasındaki sorunların ve anlaşmazlıkların çözülmesine yardım edecektir. İş birliği rekabetin yerini alacaktır. 2010'da ABD'li yetkililer, Afganistan'da çok fazla yeraltı kaynağını keşfetmek için önümüzdeki 4 ile 5 sene içinde iki yüz milyon dolar tahsis edeceklerini söylemişlerdir. Dünya Bankası ile ABD, ABD'li tüccarları ve yatırımcıları Afganistan'ın yeraltı kaynaklarına ve tarım alanlarına yatırım yapmaya teşvik etmek için Ekim 2010'da New York şehrinde bir konferans düzenlenmiştir.⁸⁰

Afganistan'ın jeopolitik ile jeoekonomik konumunun yanı sıra, ülkenin zengin yeraltı kaynakları ve önemli bölgesel projeler için geçiş ülkesi olma potansiyeli, o ülkenin ABD'yle ikili ilişkiler geliştirmesine olanak verecektir. Bu yeraltı zenginliklerinden Afganistan'ın yararlanmak amacıyla çok yakın ve en önemli destek göstereni ABD'den siyasi, askeri, ekonomik ve teknik destek ile yardıma ihtiyacı vardır. Çünkü Afganistan, yeraltı kaynaklarını kullanacak insani, ekonomik ve teknolojik yeteneklerden yoksundur. Ayrıyeten her iki ülkenin de Afganistan ortak olan problemi terörizm nedeniyle kendi güvenliğini bütün şekilde garanti edemez; Afganistan ve ABD'nin ulusal güvenliğini ile çıkarlarını tehdit etmektedir. Afganistan'ın uzun vadeli gelişimi ile güvenliğini sağlamak amacıyla kuvvetli bir hükümetin desteğine ve yardımına gereksinim görmektedir. Dolayısı ile stratejik bir ortak olan ABD, dünyadaki üstün konumu ve gücü ile Afganistan'a bu desteği sağlayabilir ve bu ülkenin kalkınmasında önemli destek ve yardım sağlayabilmektedir. Her iki ülkenin de menfaatine olan ve fayda sağlayan bu konudaki iş birliği, ikili ilişkilerin gelişmesini ve daha da güçlenmesini sağlayacak ve aynı zamanda sağlam bir

⁸⁰ Shahab, *Faslnamayi Mutalaate Stratejik*, s.97-98.

temel oluşturacaktır. Afganistan'ı terörizmden kurtarmak yalnızca ABD'ye ekonomik veya güvenlik açısından fayda sağlamakla kalmayacak, aynı zamanda Washington'a uluslararası toplumda siyasi bir statü kazandıracaktır.

Yeni Başkan Donald Trump'ın Temmuz 2017'de göreve başlaması ve Afganistan politikasını yeniden gözden geçirmeye karar vermesinin ardından danışmanları, Afganistan'da kalmanın bir nedeni olarak ülkenin zengin yeraltı kaynaklarının Batılı şirketler tarafından kârlı bir şekilde çıkarıldığını söylemiştir. Savaşın on altı yıl sonra Afganistan, Beyaz Saray, Afganistan'ın yeraltı zenginlikleri hakkında Afgan yetkililerle görüşmek üzere ülkeye bir heyet göndermeyi planlamaktadır. Yetkililer, Başkan Trump'ın Afganistan'ın yeraltı kaynaklarını her iki tarafa da fayda sağlayacak, ülke ekonomisini canlandıracak, Amerikalılar için istihdam yaratacak ve ABD'ye Çin'in tekelindeki pazarda çok değerli bir konum kazandıracak önemli bir unsur olarak gördüğünü söylemektedir.⁸¹ Eski ABD Başkanları Barack Obama ile George W. Bush'un hükümetleri de Afganistan'ın yeraltı kaynaklarına ilgi göstermiştir.

2.3. II. Dünya Savaşının ABD ve Afganistan'ın İlişkileri Üzerine Etkisi

İkinci Dünya Savaşı'nın patlamasıyla beraber, bu gelişme kötü durumda olan Afgan ekonomisine zarar vermiştir. Afganistan; Japonya, İtalya ve Almanya ile yakın ilişkilerine rağmen, savaş boyunca tarafsızlığı tercih etmiştir.⁸²

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ABD 1930'larda izolasyon politikasında değişime gitmiş ve müdahale politikası ile dünya siyasetinde olan rolüne şekil vermeye başlamıştır. 6 Haziran 1942'den itibaren ABD büyükelçiliğini Kabil'de açmıştır ve ilk Amerikan büyükelçisi “W.H. Van Engert” olarak atanmıştır. Washington'da Muhammed Naim, kariyerine Afganistan büyükelçisi olarak başlanmıştır.⁸³

Bu hızla gelişen ABD-Afganistan ilişkilerinin sonucu olarak, ABD Dışişleri Bakanlığı Aralık 1942'de, Çin'e ulaşabilmek amacıyla Afganistan, Hindistan ve SSCB üstünden motorlu bir otoyol inşa etmeyi önermiştir. Amerikalı yetkililer projenin

⁸¹ Mark Landler and James Risen, “Trump Finds Reason for the U.S. to Remain in Afghanistan: Minerals”, The New York Times, erişim tarihi 25 Temmuz, 2022

⁸² Ludwig W. Adamec, *Historical Dictionary of Afghanistan*. Maryland: Scarecrow Press., 2012, s.432.

⁸³ Mussarat Jabeen, Muhammad Saleem Mazhar and Naheed S. Goraya, “US Afghan Relations: A Historical Perspective of Events of 9/11”. *South Asian Studies* 25/1 (2010), s.145.

bölgedeki olasılığını araştırmak istemiş, ancak SSCB hiçbir ABD vatandaşının bölgeye girmesini onaylamamış ve Afganistan halkı da projeye katılmayı reddettiği için bu planlardan vazgeçilmiştir.⁸⁴ Ancak ABD'nin diğer projelerine mali destek sağlamaya devam etmiş ve mühendisler, sulama planlarına yardım edebilmek amacıyla Kabil'e gönderilmiştir. ABD hükümeti Afganistan'dan alyonu yalnızca tıbbi ile bilimsel amaçlar ile kullanmasını istemiştir. ABD'nin talebini Afgan hükümeti kabul etmiş ve alyon üretimine yasak getirmiştir.⁸⁵

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, Afganistan'da İngiltere'nin yerini ABD'nin almasıyla, Afganistan-ABD ilişkilerinde yeni bir dönem başlamıştır. Afganistan, ABD'nin dünya barışı ve demokrasisi için yeni rolünü memnuniyetle kabul etmiştir. Bu düşünceler Dışişleri Bakanlığı'na Afganistan Başbakanı Şah Mahmud Han tarafından bildirilmiştir. Öte yandan Afganistan'ın ABD'nin Ortadoğu politikası için de Dışişleri Bakanlığı stratejik bir öneme sahip olduğunu kabul etmiştir.⁸⁶

2.4. Soğuk Savaş Döneminde ABD ve Afganistan İlişkileri

ABD ile SSCB iki kutup arasındaki soğuk savaş sürmekte ve uluslararası sistemin bütün bağları bu koşullardan etki almaktadır. Bu süreçte, ABD ile Afganistan arasındaki ilişki, o zamanda geçerli olan kurallardan ve mantıktan doğmuştur. Bu zamanda Afganistan ile ABD ilişkileri, ekonomik olan bağlar nedeniyle silah alanlarına ve ekonomik yardıma doğru genişlemiştir.⁸⁷

Soğuk Savaş'ın başlangıcında, ABD politikası esas olarak savaşmak ve SSCB'nin Avrupa'ya girmesini engellemektir. Sovyetler Birliği etkisini Avrupa ve Asya'ya kadar genişletmiştir. SSCB ile Afganistan'ın sınır komşusu olması ABD için stratejik bir öneme sahip değildir. Bir Amerikan şirketi olan “*Morrison Khundson*”, Afganistan'ın güneyindeki Helmand Vadisi'ndeki barajları onarmak, rezervuarlar, kanallar ve enerji santralleri inşa etmek için Afgan hükümetiyle on yedi milyon

⁸⁴ Mohammad Khalid Maarooof, *Afghanistan and Super Powers*. New Delhi: Common Wealth Publisher, 1990, s.139.

⁸⁵ Jabeen, Mazhar and Goraya, “US Afghan Relations: A Historical Perspective of Events of 9/11”, s.146.

⁸⁶ Hafizullah Emadi, *State, Revolution and Super Powers in Afghanistan*, Westport: Praeger, 1990, s.52.

⁸⁷ Kubilayhan Erman, “Jeopolitik Teoriler ve Afganistan”. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4/11 (2017), s. 394-420.

dolarlık bir sözleşmeye imza atmıştır. Ancak Soğuk Savaş, ABD'nin gözünde Afganistan'ın önemini giderek artırmıştır.⁸⁸

19. yüzyılın “*Büyük Oyunu*” esnasında, İngiltere gibi, ABD de Sovyetler Birliği'nin Afganistan'da baskın ve geniş bir kontrolü ele geçirmesinden ve ardından güneye, Arap Denizi'nin ılık sularına yelken açmasından korkmaktaydı. SSCB'den gelebilecek olası tehditten sonra Kabil, silahlı kuvvetlerin ABD silahlarıyla modernizasyonu çağrısında bulunmuş ve defalarca ABD'yi Afganistan'daki Batı çıkarlarını Sovyet tehdidinden korumaya çağırmıştır. Bu duruma karşın, Afganistan'ı ABD silahlandırmaktan kaçınmıştır. Bu taleplere pozitif yanıt alamayınca, 1949 senesinde olan hayal kırıklığına uğramış Afgan yetkilileri “*ABD Afganistan'a daha fazla yardım etmedikçe Afganistan SSCB'ye dönebilir*” ifadelerini kullanmaya zorlamıştır.⁸⁹

O zaman, Kabil'deki ABD büyükelçiliği Afganistan'a silah satmayı teklif etmiştir. Bir yandan SSCB etkisini dışlamak, diğer yandan Pakistan ve Afganistan arasındaki çatışmaları çözmektir. Pakistan'ın stratejik önemiyle Washington çok ilgili olmasına rağmen, Afganistan'ı az sayıda doğal kaynağa sahip, fakir, küçük, uzak ve önemsiz bir ülke şeklinde görmektedir.⁹⁰ Bu sebeple Afganistan'ın stratejik önemini Washington, yanlış hesaplamış ve Afganistan'ın küçük kaynaklarının, Afganistan'ı daha büyük amaçlarına kolay bir şekilde yönlendirebilecek Kremlin için hiçbir değeri olmadığı şeklinde bir yorumunu yapmıştır. Bu nedenle, ABD'nin Afganistan'a yönelik ilk endişesi, Afganistan'da olan herhangi bir ABD eyleminden kaynaklı değildir. Afgan hükümeti Duran çizgisine karşı çıkarak bağımsız bir Pathan devleti kurmak istediği için bu endişe SSCB'den değil Kuzey Afganistan-Güney Afganistan sorunundan kaynaklanmaktadır. Kabil'e Pakistan, baskı yapacak güçlü bir jeopolitik konumu bulunmaktadır. Jeopolitik olarak denize kıyısı olmayan bir ülke olan Afganistan, dünyanın geri kalanı ile ticaretinin çoğunu Pakistan üzerinden bir geçiş yolu üzerinden yürütmekteydi.⁹¹

⁸⁸ Jabeen, Mazhar and Goraya, “US Afghan Relations: A Historical Perspective of Events of 9/11”, s. 146

⁸⁹ Maarooof, *Afghanistan and Super Powers*, Delhi, India: Commonwealth Publishers, 1990, s.144.

⁹⁰ Anthony Hyman, “Red Flag Over Afghanistan: The Communist Coup, The Soviet Invasion, and the Consequences”, *International Affairs*, 61/1 (1985), s.172–173.

⁹¹ Michael E. Samples, Jr. and Lieutenant Colonel, USMC, “Applying Realism Theory in Afghanistan”, Master's Thesis, National Defense University, 2011, s.6.

2.5. İkili İlişkiler Üzerindeki Bölgesel Dinamiklerin Etkileri

11 Eylül 2001 saldırılarının ardından Afganistan, karşılıklı saygı, içişlerine karışmama ve kabul edilen iyi niyet ilkelerini vurgulayarak hem bölge ülkeleri hem de uluslararası toplumla ticari, siyasi ile ekonomik ilişkiler geliştirmeye çalışmıştır. Bu durumda Türkmenistan, Afganistan, Çin, Pakistan, İran, Tacikistan ve Özbekistan arasında 22 Aralık 2002 tarihinde Kabil'de ticaret, transit ve yatırım iş birliğine ilişkin imzalanan “*İyi Komşuluk İlişkileri Bildirisi*” bir göstergedir. Bu çaba İyi Komşuluk Bildirgesi'ne imza atan devletler, toprak bütünlüğüne saygı göstermeyi, karşılıklı olarak üretken ve yapıcı bağlantılar kurmayı, karşılıklı olarak saygıyı, içişlerine karışmamayı ve dostane ve iş birliğine dayalı bağlantılar kurmayı kabul ve taahhüt etmektedir⁹². Bu açıklama, ülkenin komşu ve bölge ülkeleriyle olan dış ilişkilerinde ciddi bir yer tutmaktadır. Dini, coğrafi, kültürel ve etnik aidiyet, kişilerarası bağlantılar ile ticari ve ekonomik bağların varlığı bu durumu doğrulamakta olan ciddi faktörlerdir. Fakat bu ülkelerden çok fazlası Afganistan'ın yarım asırdır iç işlerine karışması ile bu ülkeyi etkileme uğraşları, bir yandan Afganistan ile ABD arasındaki ikili ilişkileri giderek daha önemli hale getirirken, diğer yandan Öte yandan ikili ilişkiler gergin ve karmaşık hale gelmektedir. Bu bölüm, bu ülkelerin ikili ilişkilerinin Afganistan ve ABD arasındaki ilişkiler üzerindeki etkisini incelemektedir.

2.5.1. Rusya Federasyonu

Rusya Federasyonu (Rusya) ve Afganistan arasında olan ilişkilerin tarihi 15. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Bu dönemde, ilk Rus büyükelçisi İvan Vasilyeviç, Timurluların baş şehri Herat'a gelmiş ve bu dönemde ikili ilişkiler oluşturulmuştur.⁹³ Afganistan'daki ilk Çarlık Rus büyükelçiliği, Büyüklerin çoğunda Dost Muhammed Han, Çarlık Rusyası ve İngiltere arasındaki siyasi oyundur. Saltanatı sırasında İngiliz etkisinden kaçınmak için açıldı ve Kaptan Viktovich ilk büyükelçi olarak atanmıştır⁹⁴. Vladimir Lenin liderliğindeki Bolşevikler Ekim 1917'de Çarlık Rusya'sında bir devrime öncülük ederken, Kral Amanullah Han, İngiltere'nin Afganistan'daki üçüncü

⁹² Abdulghafoor Arzo, *Afghanistan Wa Jameayi Jahani*, Kabil: Afganistan Dışişleri Bakanlığı, 2010, s.187-188.

⁹³ Aqila Narges Rahmani ve Abbas Husaini, *Pas Az Enzewa*, Kabil: Kabil Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2012, s.277.

⁹⁴ Mirwais Balkhi, “*Seyasate Khariji Afghanistan Dar Qebale Rusiya*”, Tamanna, F. (Eds.), “*Seyasate Khariji Afghanistan Dar Sephare Hamkarihayi Manteqayi*”, Kabil: Markaze Mutalaate Stratejike Wezarate Kharija, 2014, s.289.

savaşının ardından on dokuz Ağustos 1919 senesindeki Ravalpindi Antlaşmasıyla bağımsızlığını Afganistan'da bildirmiştir. Her iki ülkedeki ciddi olayların ardından ikili bağlantılar gelişmeye devam etmiş ve Sovyetler Birliği, Afganistan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk devlet olmuştur.⁹⁵ Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Rusya, Almanya, Bulgaristan ile Osmanlı İmparatorluğu içinde 3 Mart 1918 senesinde imza atılan “*Brest-Litovsk barış*” anlaşmasında yer alan maddenin birinde şöyle denilmektedir: “*Taraflar, İran ve Afganistan'ın siyasi ve ekonomik bağımsızlıkları ile topraklarının bütünlüklerine saygı duyacaklardır.*” yasal olarak da tanınmaktadır. Dostluk Anlaşması 28 Şubat 1921'de Kabil'de, 1926'da “*Tarafsızlık ve Saldırmazlık Anlaşması'na (Paghman Anlaşması)*” imza atılmıştır. 1929'da “*Kral Amanullah Han'ın*” Moskova'yı ziyaretinden sonra ikili bağlar gelişmeye devam etmiştir.⁹⁶

İkili ilişkiler, Afganistan Devlet Başkanı Muhammed Davud Han'ın son senelerine dek üst seviyede kalmıştır. Afganistan, Sovyetler Birliği'nden en çok yardım alan ülkelerden biri haline gelmiş, karşı karşıya ziyaretler artış göstermiş ve SSCB, Durand ile Peştunistan örneğinde olduğu gibi Afganistan'ı siyasi, askeri ve ekonomik olarak desteklerken, Amerikan Dünya Savaşı'na dahil olmamıştır. Fakat II. Dünya Savaşı esnasında ve ardından uluslararası düzende yaşanan gelişmeler nedeniyle Afganistan'ın önemini anlamaya başlamış ve 1950 ile 1971 yılları arasında o ülkeye 286 milyon dolardan fazla yardım ve kredi sağlamıştır.⁹⁷ Fakat bu yardım Sovyetler Birliği'nden ABD yardımına kıyasla çok azdır.

Afganistan jeopolitik konumu nedeniyle Batı bloğuna hâkim olan ABD ile Doğu bloğuna hâkim olan Sovyetler Birliği arasındaki savaş zamanı rekabetinin yaşadığı ülkelere biriydi. Bu zamanda Afganlı yetkililerin Moskova ya da Washington'ı ziyaret etmesi veya Amerikalı veya Sovyet yetkililerin Kabil'e gelmesi iki süper güç arasında olan çekişmeyi artıran bir olay şeklinde kabul edilmiştir. Başka bir deyişle, Washington'a Kabil'in yaklaşımı Moskova devletini kızdırmış ve Moskova devletine yaklaşımı Washington'u kızdırmıştır. Örnek olarak, 1977 senesinde ABD Başkanı “*Jimmy Carter*”, Afganistan Devlet Başkanı “*Dawood Khan'i*” Washington'a çağırması ve 13 Nisan 1977'de Sovyet lideri Leonid Brejnev, Başkan Dawood Khan'ın

⁹⁵ Aziz Aryanfar, *Afghanistan Wa Jahan: Keshwarhayi Amrikayi Wa Oropayi*, Kabil: Afganistan Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2007, s.273.

⁹⁶ Aryanfar, *Afghanistan Wa Jahan: Keshwarhayi Amrikayi Wa Oropayi*, s.274.

⁹⁷ Nixon, *Beyond Peace*, s.82-95.

ülkeyi ziyareti ve ayrılmadan önce Batı Devlet Başkanı Dawood Han'a yaklaşımı konusunda uyarmıştır. Sovyetler Birliği'nin uyarılarına rağmen, 27 Nisan 1978'de Başkan Davud Han'a Hafızullah Amin liderliğinde kanlı bir darbe gerçekleşmiş ve Başkan Davud Han yaşamını kaybetmiştir. Hafızullah Amin, halefi Devlet Başkanı Hafızullah Amin, ABD'ye yakınlaşmaya başlayınca, Sovyetler Birliği 27 Eylül 1979'da Afganistan'ı işgal altına almıştır. Afganistan'ın Sovyetler Birliği aracılığıyla işgal edilmesinin ardından Afganistan, ABD devletlerinin dış politikasında ele alınmaya başlamıştır. Başkan “*Jimmy Carter*”, Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgalini ABD'nin ulusal çıkarlarına yönelik bir tehdit şeklinde düşünmüştür.⁹⁸

Afganistan'ın Sovyetler Birliği aracılığıyla işgali, birkaç nedenden dolayı ABD'yi huzursuz etmiş; Afganistan, zengin yeraltı kaynaklarına sahip Ortadoğu bölgesinde ve jeostratejik konumu nedeniyle Basra Körfezi'ne sıcak ve yakınlığı olan Hint Okyanusu'na giden yolda bulunmaktır. Ayrıyeten, İslam devriminden sonra ABD'nin eski müttefiklerinden olan İran'da olası Sovyet-İran ittifakı, bölgedeki ABD müttefikleri Pakistan ve ABD'nin çıkarları için ciddi bir tehdit oluşturmakta ve riske atmakta idi.

Bütün bu nedenlerle ABD, 15 Şubat 1989'da Sovyetler Birliği'nin Afganistan'dan çekilmesine kadar Afganistan'daki komünist hükümete her şekilde karşı çıkan Afgan mücahitlerine destek göstermiştir. Afganistan'dan Sovyetler Birliği'nin çekilmesi ile ABD, Afganistan'a ilgi azalmıştır. Ne de olsa Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin 25 Aralık 1991'de dağılmasından bu yana komünizm tehlikesi yoktur. Sonuç olarak Afganistan, Amerikan CIA ve Pakistan istihbarat servislerinin yardım ve desteğiyle Sovyetler Birliği'ne karşı savaşmak için dünyanın farklı ülkelerinden oluşturulan ve getirilen 35.000 radikal İslamcı grup ve diğer gruplarla yalnız kalmıştır. Çoğunluğu 1981 ile 1992 seneleri arasında Pakistan'da Arap ülkelerinden getirilmiş olan bu radikal İslamcı gruplar, medresede eğitim almışlardır.⁹⁹

11 Eylül saldırılarının ardından ABD ile birlikte Rusya terörle mücadelede uluslararası topluma katılmıştır. O andan itibaren Afganistan ile Rusya arasındaki siyasi, askeri ve ekonomik alanda ilişkiler yeniden değerlendirilmiş ve normal bir şekilde gelişmeye başlangıç göstermiştir. 28 Eylül 2002'de Kabil'de Rus Büyükelçiliği,

⁹⁸ Nixon, *Beyond Peace*, s.82-95.

⁹⁹ Sayed Mahdi Alizada Musawi, *Afghanistan Rishayabi wa Bazkhvani Tahawwulate Muaser*, Kum: Entesharate Kish Mehr, 2002, s.183-84.

14 Ekim 2002 senesinde ise ülkenin “*Mezar-ı Şerif Başkonsolosluğu*” açılması gerçekleşmiştir. Ayrıca, Kasım 2002'de Devletin Ticari ve Ekonomik Temsilciliği göreve başlamıştır.¹⁰⁰ Mart 2002'de Afganistan geçici Başbakanı “*Hamid Karzai'nin*” Moskova'ya yapmış olduğu resmi ziyaretin ardından ikili ilişkiler hızla gelişmeye başlamıştır.¹⁰¹

Taliban'ın ardından zamanda Rusya, Afganistan'ın tekrardan yapılandırılması evresinde daima ciddi bir rol oynamak arzusunda bulunmuştur. Bu nedenle NATO ile ABD'yle yakın iş birliği içinde çalışmış ve Afganistan'da güvenliğin oluşturulmasında ciddi katkılarda yapmıştır. Moskova, Orta Asya'yı radikal örgütlerden korumak, kendisinin ve Orta Asya'nın güvenliğini sağlamak, Batı ve Birleşmiş Milletler gibi uluslararası örgütlerle iyi ilişkiler kurmak ve yeniden yapılanmaya katılmak için ABD ve NATO ile birlikte çalışmayı faydalı bulmuştur.¹⁰² Bu neden ile Rusya, 11 Eylül saldırılarından sonra Afganistan'ın güvenliğini sağlamak, uyuşturucuyla mücadele ve ülkenin yeniden yapılandırılması için uluslararası terörle mücadelede NATO ve ABD ile işbirliği içinde bulunmuştur. NATO ile ABD, Afganistan'da terörle savaşmak amacıyla gerekli teçhizatın Orta Asya ülkeleri ile bu ülke üstünden Afganistan'a tedarikine karşı çıkmamış ve ABD, 2001 senesinde birtakım Orta Asya ülkelerinde askeri üsler kurmuştur.

Rusya'ya bakıldığında kendilerinin güvenliğinin ve Orta Asya'da yer alan ülkelerin güvenliğinin oluşturulması amacıyla önce Afganistan'da güvenliği tehdit eden terör sorununa son verilmesi gerekmektedir. Afganistan ve Rusya'ya bakıldığında radikal terör örgütlerinin Pakistan'daki etkisi ve Pakistan'daki varlığı her iki ülkenin güvenliği için ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Afganistan ve Rusya, Orta Asya ve bölgedeki radikal İslamcı terörizmin kaynağının Pakistan olduğunu defalarca dile getirmiştir.¹⁰³ Rusya, Afganistan'daki, özellikle Orta Asya ülkelerine komşu olan kuzey bölgelerindeki güvenlik sorunlarından ciddi şekilde endişe duymaktadır. Neticede Afganistan'ın kuzey bölgelerindeki güvensizlik ve istikrarsızlık, Rusya'nın güvenliğini ve ulusal çıkarlarını doğrudan etki altına almaktadır. Böyle bir durumda terör örgütlerine ve radikal fikirlere elverişli bir ortam oluşturulacak ve teröristlerin,

¹⁰⁰ Aryanfar, *Afghanistan Wa Jahan: Keshwarhayi Amrikayi Wa Oropayi*, s.276.

¹⁰¹ Rahmani ve Husaini, *Pas Az Enzewa*, s.277.

¹⁰² Tamanna, *Seyasate Khariji Afghanistan Dar Sephare Hamkarihayi Manteqayi*, Kabil: Markaze Mutalate Stratejike Wezarate Kharija, 2014, s.304.

¹⁰³ Tamanna, *Seyasate Khariji Afghanistan Dar Sephare Hamkarihayi Manteqayi*, s.290.

radikal fikirlerin ve uyuşturucuların Orta Asya ülkeleri üzerinden Rusya'ya ulaşması için tedbirler alınacaktır. Dolayısı ile bu konuda Rusya'nın Amerika'yla iş birliği içinde olması Afganistan'ın güvenlik ile istikrarının oluşturulmasında pozitif rol oynayacaktır.

Rusya'yı riske eden bir diğer unsur uyuşturucu olmaktadır. Moskova'ya bakıldığında, her yıl Afganistan'dan Rusya'ya 30 tondan fazla eroin girmektedir. Bunların yalnızca %10'una uyuşturucu kontrol güçleri tarafından el konulmuştur. Bunu önlemek için uyuşturucuyla mücadelede ABD ile iş birliği gerçekleştirilmiştir.¹⁰⁴ Örnek olarak, Nangarhar'da uyuşturucuyla mücadelede ABD ve Rusya'nın ortak operasyonlarından bahsetmek gereklidir.¹⁰⁵ Rusya, Afganistan'ın Taliban rejimi altında yeniden yapılandırılması sürecini, Afganistan'ın siyasi ve ekonomik gelişimini desteklemekte ve askeri gücünü güçlendirmeye yardım etmeye hazır bir haldedir. Moskova, Afganistan'a uluslararası ve bölgesel düzeyde siyasi destek sağlamaktadır. Örnek olarak; Afganistan'ın “*Şanghay İş birliği Örgütü üyeliğine*” destek göstermektedir.¹⁰⁶ Ayrıyeten Afganistan'a mali destek ve yardım sağlamaktadır. Eski Rusya Devlet Başkanı “*Dmitry Medvedev*”, önceleri Afgan savunma ile güvenlik güçlerinin oluşturulmasına yardımcı olmaya hazır olduğunu¹⁰⁷ ve Afganlı güvenlik güçlerinin eğitilmesine ile Afganistan devletine askeri teçhizat satılmasına yardımcı olabileceğini ifade etmiştir. Aslında ABD ve Rusya, Afgan savunma ve güvenlik güçlerinin ihtiyaçlarını karşılama konusunda anlaşmışlardır¹⁰⁸ ve bu alanlarda devam eden ABD-Rus iş birliği, Afganistan ile ABD arasındaki ikili ilişkiler için de önemlidir.

ABD 11 Eylül'den bu yana Rusya, “*Taliban*”, “*El Kaide*” ve öteki terör gruplarının milli güvenliklerine tehdit yaratacak unsurların ülkesine dair tehditlerini ortadan kaldırmak amacıyla Batılı ülkelerle, özellikle de ABD ile birlikte çalışmıştır. Fakat Afganistan'da ABD'nin kalıcı askeri olan üsler oluşturması, bir taraftan Rusya ile Afganistan arasında olan ilişkiyi direkt etkilerken, başka taraftan Afganistan'la ABD arasında olan ilişkiyi olumsuz yönde etkilemiştir. Aslında, Taliban rejiminin

¹⁰⁴ Rahmani ve Husaini, *Pas Az Enzewa*, s.282.

¹⁰⁵ The Killid Group, “*Askerlerinin Nangarhar'daki Uyuşturucu Merkezlerine Operasyonu*”, erişim tarihi 28 Temmuz, 2022

¹⁰⁶ “*FarsiRu*, 2011”, erişim tarihi 29 Temmuz, 2022

¹⁰⁷ “*BBC 2009*”, erişim tarihi 29 Temmuz, 2022

¹⁰⁸ Rahmani ve Husaini, *Pas Az Enzewa*, s.283-84.

düşmesinden ve terörle mücadeleden sonra, Afganistan'daki ABD askeri varlığı, onların milli faydaları için tehdittir ve ABD'nin Afganistan'daki askeri varlığını kabul edemez.¹⁰⁹ Rusya'nın bu konuda Afganistan üzerindeki baskısı, Afganistan ile ABD arasındaki ilişkileri olumsuz şekilde etki altına alacaktır. Rusya'yı Afganistan dünyada ciddi bir ekonomik ve askeri güç şeklinde görmekte ve iki ülke aynı alanda olduğundan, İran'la sorunları varsa, Rusya bunu Afganistan ve Pakistan'ın karşı karşıya olduğu ekonomik ve ticari sorunların üstesinden gelmek için bir alternatif şekilde bakmaktadır. Uyuşturucu ile terörizmin 2 ülkenin milli çıkarları için ortak bir problem haline gelmesi ve Rusya'nın Afganistan'ın bazı uluslararası ve bölgesel iddialarına daha önce verdiği destek, Rusya'ya Afganistan üzerinde baskı uygulama konusunda bir avantaj sağlamaktadır. Rusya daha önce Durand ve Peştunistan'ın Afganistan'a yönelik taleplerini desteklerken; ABD Pakistan'ı desteklemiştir. Eski Sovyet liderleri Nikita Kruşçev ve Nikolai A. Bulganin, Aralık 1955'te Afganistan'a yaptıkları ziyarette Peştun'un Afganistan taleplerine desteklerini dile getirmiştir.¹¹⁰ Nikita Kruşçev şunları söylemiştir: “*Buraya barışı desteklemek için geldik, eğer bir savaş çıkarsa sizlerle beraber omuz omuza savaşmak istiyoruz.*”¹¹¹ Afganistan'da izlediği dış politika hedefleri arasında kendi ülkelerinin ve komşularının sınırlarını güvence altına almak, teröristlerle savaşmak, düşman ittifakların oluşmasını ve uyuşturucu kaçakçılığını önlemek vardır, bu yüzden ABD'nin izlediği dış politika amaçlarından rastgele biriyle çelişirse, Afganistan, Afganistan'daki Rusya'nın politikasına, vereceği yanıt Afganistan ile ABD arasındaki ilişkilerine etki gösterecektir. İki ülke arasındaki ilişkinin tarihinin bağlamına bakarsak, örneklerin olduğu görülmektedir; özellikle ABD'nin Sovyetler Birliği'nin 1974'ten bu yana Afganistan'da izlediği stratejilere karşı Mücahid eylemini desteklemesi, Afganistan'ı Sovyetler Birliği'nin işgalini içermektedir. 1979 senesinde Afganistan ile ABD arasında olan ilişkilerin tamamen sona ermesine sebep olmuştur.

2.5.2. Pakistan İslam Cumhuriyeti

Pakistan ile Afganistan arasındaki ilişkiler, 1947'de Pakistan'ın Hindistan'dan bağımsız hale gelmesinden bu yana sorunludur. Bunun başlıca nedenleri, iki ülkenin

¹⁰⁹ Tamanna, *Seyasate Khariji Afghanistan Dar Sephare Hamkarihayi Manteqayi*, s.301.

¹¹⁰ Muhammad Ikram Andishmand, *Munazaayi Durand Wa Aqlaniyate Seyasi*, Kabil: Entesharate Saed, 2013, s.97.

¹¹¹ Muhammad Nazir Kabir Seraj, *Roydadhayi Nimayi Dowume Saddayi Bist Dar Afghanistan*, Kabil: Entesharate Maiwand, 2005, s.43.

arasında olan bu sınır anlaşmazlığı (Kuzey Afganistan-Güney Afganistan sorunu, Durand sorunu), Afganistan'ın geçmişte Hindistan'la olan olumlu ilişkileri, Pakistan'ın görüşüdür. Hindistan'la olabilecek bir savaş halinde stratejik bir düşük nokta ve Pakistan'ın terör örgütlerine destek sağlamasıdır.

İki ülke arasında olan problemlerin nedeni 1831 Lahor Anlaşması, 1879 Gandamak (Gandumak) Anlaşması ve İngiltere ile Afganistan arasında İngiltere'nin Hindistan'ı işgalinden sonra imzalanan 1893 Durand Line Anlaşması'dır. Bu anlaşmalar sonucunda Afganistan topraklarının bir kısmını ve dış politikada olan yetkilerini yitirmiştir. 1919'da "*Kral Amanullah Han*", Afganistan bağımsız hale geldiğinde, kaybedilen toprakları geri almaya çalışmış fakat bir sonuç alamamıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, 1947'de Büyük Britanya eski gücünü kaybetmiş ve sömürge altında olan birtakım ülkelerin bağımsızlığını tanımak mecburiyetinde kalmıştır. En önemlisi bunlardan Hindistan'dır. Hindistan'da efsane olmuş olan lider "*Mahatma Mohandas Karamchand Gandhi*", 1947'de ülkesinin İngiltere'den bağımsızlığını tanıtmıştır. Daha sonra "*Muhammed Ali Cinnah*", aynı yıl Hindistan'da ayrı bir şekilde Müslüman ülke yaratmak amacıyla Hindistan'ı terk etmiş ve Pakistan adında ülke ortaya koymuştur. Hindistan'da yaşayan Müslümanlar halk Pakistan isimli ülkeye, Pakistan'da yaşayan Hindular ise Hindistan ülkesine göçe zorlanmıştır. Özgür olan bir Müslüman ülkesi kurma uğraşları 1916'da "*Müslüman Birliği'nin*" oluşturulmasından bu yana bahis konusu olmuştur. Bu göçün esnasında yaşanan felaket olayları Pakistan ile Hindistan arasında düşmanlıkların patlamasına neden olmuştur.

3 Haziran 1947'de İngiltere Hindistan'dan çekildiğini açıklamış olduğunda, o zamanın Afganistan Başkanı "*Şah Mahmood Khan*" 13 Haziran 1947'de İngiltere'ye bir nota gönderimi yapmıştır. "*Durand*" sınırının güneyinde Afganistan'a iade edilmelidir. Fakat Birleşik Krallık, "*Durand Anlaşması'nın*" çizdiği "*Durand Çizgisi'nin*" uluslararası olarak iki ülkenin arasında olan resmi bir sınır şeklinde tanındığını ve bu duruma uyulmasının gerekli olduğunu bildirmiştir. Afganistan genellikle Durand Anlaşmalarını resmi olarak üç nedenden dolayı tanımıyordu. Birinci sebep, yapılan anlaşmanın Afganistan'la İngiltere arasında sınırlı zaman için yapılmış olduğunun anlaşılması ve bu nedenle, İngiltere'nin bölgeden ayrılmasının ardından zaten Afganistan'ın olan bu toprakları Afganistan'a devretmek ülkenin doğal hakkıdır.

İkinci sebep ise bu anlaşmayı Afganistan onaylarsa bu ülkeyi tamamı ile yitirecek olmasıdır. Bir diğer sebep ise Peştunların bu antlaşmayla bölünmesidir.

1947'de, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Afganistan, eski Afganistan topraklarında Pakistan adlı bir ülkenin kurulmasına direnmiştir. 30 Eylül 1947'de Afganistan, Pakistan'ın BM üyeliğine karşı oy kullanan tek ülke olmuştur.¹¹² Pakistan ve Afganistan arasında olan problem ve güvensizlik o tarihten itibaren gerçekleşmiştir. Her ne kadar 21 Şubat 1948 tarihinde iki ülke arasında büyükelçilik düzeyinde diplomatik ilişkiler kurulmuş olsa da genel olarak ikili ilişkiler sorunlu olmayı sürdürmüştür ve iki ülke arasındaki ortaya çıkabilecek savaş ülkelerin bazılarının müdahalesiyle sona ermiştir. Pakistan'ın Mart 1949'da iki ülkenin arasında olan alanı Pakistan'ın bütün bir parçası şeklinde açıklaması ve aynı senenin haziran ayında Paktiya bölgesini Afganistan'ın bombalaması ile ülkelerin arasında olan gerilim tırmanmıştır. 26 Temmuz 1949'da Afganistan “*Durand Anlaşması*” da içinde olmak üzere önceki bütün anlaşmaların iptal edildiğini duyurmuştur.

Pakistan'ın kurucusu “*Muhammed Ali Cinnah'ın*” 1948'de ölümünden sonra, yeni kurulan bu ülke güçlü liderini kaybetmiş ve ülkenin durumu kötüleşmeye başlamıştır. Ülkede çeşitli ekonomik ve sosyal zorluklar nedeniyle patlak veren ayaklanmaların ardından, güçlü komşu ülke Hindistan'a kıyasla zayıf olan, dönemin Pakistan Başbakanı da içinde olarak birtakım üst seviye yetkililerin suikaste uğramasıyla daha çok sarsılmıştır. Pakistan'da ordu, ayaklanmayı bastırmak için 1953'te iktidarı ele geçirmiştir.¹¹³ Ülkede az sayıda seçilmiş ve kısa ömürlü hükümet kurulmuş olsa da ordu o zamandan beri Pakistan'daki ana yönetici güç haline gelmiştir. Bu yıllarda Hindistan'daki rakibine karşı askeri gücü ve savunmasını güçlendirmek istemekte olan Pakistan hükümeti, Büyük Britanya ile Amerika'ya yaklaşmıştır. 2. Dünya Savaşı'nı takip eden “*Soğuk Savaş*” zamanında bu yaklaşımı mümkün kılan ve güçlendiren ana faktör bu olmuştur. Pakistan, bu yaklaşımın faydalarını ABD'den aldığı ekonomik ve askeri yardımla sınırlamamış, aynı zamanda en önemli sorun olan sınır anlaşmazlıklarına da çözüm olarak kullanmıştır. Pakistan, 1956'da SEATO'nun Durand sınırını Afganistan ve Pakistan arasındaki resmi sınır olarak kabul etmesine izin vererek, “*Güneydoğu Asya Anlaşma Teşkilatı/SEATO*” ve “*Merkezi Anlaşma*

¹¹² Aryanfar, *Afghanistan Wa Jahan: Keshwarhayi Amrikayi Wa Oropayi*, s.145.

¹¹³ William Goodwin, *Pakistan*, Tahran: Entesharate Qoqnoos, 2010, s.52-53.

Teşkilatı/CENTO'ya” katılmıştır.¹¹⁴ Öte yandan Afganistan, Durand'ın anlaşmasını kabul etmemektedir. Durand sınırı bu nedenle Afganistan ve Pakistan arasındaki resmi sınırı temsil etmemekte, bu da eski anlaşmaların dayatılan anlaşmalar olduğu, Pakistan'ın Büyük Britanya'nın halefi olmadığı ve dolayısıyla bu hakka sahip olmadığı ve Pakistan adında bir ülkenin olmadığı anlamına gelmektedir¹¹⁵. Durand sorunu, başka bir açıdan Afganistan için basit bir toprak ya da sınır sorunundan daha fazlasıdır, milliyetçi bir sorundur, yani bir Peştun sorunudur. Durand Anlaşmalarıyla Afganistan nüfus kaybı ve toprak kaybına uğramıştır. Çünkü ülke nüfusunun çoğunluğunu oluşturan Peştunların çoğu Durand sınırının Pakistan tarafında kalmış, Durand anlaşması ve bugün Pakistan tarafında kalan Peştunların dağılmasından sonra sınır meselesi olmuştur. Durand sınırının Afganistan lehine açılması, Afganistan'ın 1893'ten beri izlediği dış politika hedeflerinden biridir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Afganistan, bölgeden çekilmeye karar veren İngiltere ile Durand Anlaşmalarını ve sınırın mevcut Pakistan tarafında kalan Peştunların geleceğini müzakere etmek istediğini söylemiştir. Fakat İngiltere, Durand Anlaşmalarıyla çizilmiş olan Durand sınırının uluslararası olan bir sınır olduğu ve Pakistan devletinin kurulmasının ardından sınırın Pakistan kısmında kalmış olan Peştunların da Pakistan'ın olduğu şeklinde yanıtlamıştır. Durand anlaşmasının zorunlu bir anlaşma olduğunu ve anlaşma imzalandığında hiçbir ülkenin Pakistan olarak adlandırılmadığını Afganistan söylemiştir. Böylece Durand Anlaşmaları ve Peştunlar tarafından İngiltere'ye bırakılan bölgenin, İngiltere'nin bölgeden ayrılmasıyla Afganistan'a iade edilmesi gerektiğini savunmaktaydı. Bu durum aynı zamanda “*Başbakan Sardar Muhammed Davud Han*” zamanında iki ülke arasında olan bağların tamamı ile bozulmasına sebep olmuştur.¹¹⁶ Amerika'nın bu tür hassas hususlarda Pakistan'ın tarafında olması, kaçınılmaz olarak ABD-Afganistan ilişkilerini olumsuz etkilemektedir. ABD, Durand ve Kuzey Afganistan-Güney Afganistan gibi hassas konularda Pakistan'ı başından beri desteklemiştir. Bunun iki temel nedeni, ABD'nin Büyük Britanya'nın izinden gitmesi ve Pakistan'ı özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, özellikle Soğuk Savaş döneminde bölgede tek müttefik olarak görmesidir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD ile Sovyetler Birliği arasında başlayan Soğuk Savaş

¹¹⁴ Muhammad Akmal Ghani Ahmadzai, *Rawabete Seyasi Meyane Afghanistan Wa Pakistan*, Kabil: Markaze Mutalaate Stratejike Wezarate Kharija, 2012, s.115.

¹¹⁵ Andishmand, *Ma Wa Pakistan*, s.141.

¹¹⁶ Aryanfar, *Afghanistan Wa Jahan: Keshwarhayi Amrikayi Wa Oropayi*, s.147.

sırasında, ABD dış politikasının temel amacı komünizmin yayılmasını önlemektir. Bu anlamda ABD, Pakistan'ı komünizmin Asya'da yayılmasını önlemek için ciddi bir üs şeklinde görmüştür. 1952'den sonra, özellikle Vietnam Savaşı'ndan sonra, bu amaçla en sadık dostu ve müttefiki olarak gördüğü Pakistan'a gerekli ekonomik, askeri ve siyasi destek göstermiştir. Bu bağlamda, Pakistan'ın askeri kuvvetini güçlendirmek ve gücü fazla bir ordu inşa etmek amacıyla yapmış olduğu askeri yardım Afganistan aracılığıyla eleştiri almıştır. Ayrıyeten Afgan ordusu gerekli askeri yardımı alamadığı için özellikle Kuzey Afganistan-Güney Afganistan ile Durand meselelerinde Pakistan'a göre zayıflamış, Sovyetler Birliği'ne çekilmiş ve dolayısıyla Sovyetler Birliği tarafından işgal edilmiştir. 1979'da birlik o ülkede komünizmin yaygınlık göstermesine sebep olmuştur.¹¹⁷

Hem İngiltere hem de Pakistan, ABD'nin Afganistan'a bakış açısına etki etmiştir. İngiltere'nin Afganistan'daki savaşları nedeniyle Afganistan'ı pek hatırlamayan İngiltere, ABD'ye bu ülkenin önemli olmadığını vurgulamıştır. Bu, Afganistan'ın çeşitli nedenlerle, özellikle ülkenin bağımsızlığını kazandığı 1919'dan bu yana ABD ile kalıcı diplomatik ilişkiler kurma çabalarını takdir etmediği gerçeğinden anlaşılabilir. Ancak Pakistan'a gelince, ABD, ülkenin kendi ülkesini ve küresel güvenliğini sarsacak durumlar olsa bile, o ülkeye her türlü desteği ve yardımı yapmaktan vazgeçmemiştir. Bu durumun en açık örneği Hakkani ağı, Pakistan'da El Kaide ile Taliban gibi radikal terör gruplarının kurulmasına yönelik çabaları ile desteğidir. ABD Dışişleri Bakanı ile 2016 yılında ABD başkan adaylarından bir tanesi olan “*Hillary Clinton*”, Dışişleri Bakanıken “*CNN'e*” röportaj vermiştir. Röportaj sırasında, Pakistan ordusu ve istihbarat teşkilatlarıyla iş birliği içinde o zamanki Sovyetler Birliği'ni yenmek için bu örgütleri kurduklarını, Suudi Arabistan gibi bazı ülkelerden Vahhabi inananların gelmesine izin verdiklerini, ancak daha sonra bu örgütleri kuranların onları kurduğunu söylemiş ve onlara karşı savaşmıştır.¹¹⁸ Ayrıyeten ABD, 11 Eylül sonrası zamanda Pakistan'ın hedeflerine ulaşmak için terör örgütlerini eğitmesine, desteklemesine ve kullanmasına gerçekten karşı çıkmamıştır.

ABD'nin ülkeler arasındaki ilişkileri etkileme potansiyeli ve gücü tartışılmaz bir gerçektir. Bir başka inkâr edilemez gerçek, ABD'nin Afganistan'a yönelik algıları

¹¹⁷ Shah Agha Sediq Mujadidi, *Lamahate Sarnaweshtsaz*, Kabil: Matbaayi Ahmad, 2007, s.314.

¹¹⁸ Michel Chossudovsky, “Hillary Clinton: We Created Al Qaeda”. The Protagonists of the “Global War on Terrorism” are the Terrorists”, erişim tarihi 23 Temmuz, 2022

üzerinde, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere ve Pakistan'da 1950 yılında ABD ile otuz beş senelik dostluk anlaşması imzalayan Pakistan, ABD ve İngiltere'nin de mensubu olduğu savunma ile askeri teşkilatları olan CENTO ve SEATO'ya dahil olmuş ve bu teşkilatları Afganistan hükümetine karşı olarak kullanmıştır. Pakistan ile Afganistan arasında olan ana çekişme noktası “*Durand Anlaşması'nın*” onaylanması, Pakistan hükümetinin Afganistan ile ABD arasında olan ilişkileri etkileyebilecek ciddi bir ülke olduğunu göstermektedir. Yine 1953'te, ABD Pakistan'a askeri destek ve yardım sağladığında, Afgan Başbakanı “*Sardar Muhammed Davud Han*” bir açıklama gerçekleştirmiştir. Açıklamada, Pakistan'a yapılmış olan bu tür askeri destek ve yardımların Afganistan için ciddi bir güvenlik tehdidi oluşturduğunu belirterek, Afganistan'a da askeri yardım yapılması çağrısında bulunmuştur. Fakat ABD, Pakistan ile Afganistan arasındaki anlaşmazlıkların, özellikle Durand ve Peştunistan sorunlarının çözülmesi şartıyla Afganistan'a askeri yardım yapılmasına izin vermiştir.¹¹⁹ 1954 yılında Afganistan'a yaptığı ziyarette kendisine askeri ve mali yardım taleplerinin bir listesini almıştır. Fakat Pakistan ile Afganistan arasında olan sorunlar ve anlaşmazlıklar nedeniyle bu talepler onaylanmamıştır.¹²⁰ Amerika'nın Afganistan hükümetinin gizli olan isteklerini Pakistan'la paylaşmasının ve Pakistan ile iş birliği içinde yaptığı olumsuz yorumlara tepki göstermesinin açık bir nedeni, yaratılan kötü imajdır. Bu nedenle ABD'nin gözünde Pakistan, Afganistan ile ABD arasında olan ilişkileri olumsuz yönde etkileme gücüne sahiptir. Bu neden ile ABD, Durand ve Peştunistan gibi sorunları çözmek için arabuluculuk yapmaya çalışırken Pakistan'ın taleplerini izlemiş ve destek göstermiştir. Pakistan haklı olduğu gerekçesiyle Afganistan'ın taleplerini hep görmezden gelmiştir.¹²¹ Ayrıca ABD ve müttefikleri 11 Eylül saldırılarından sonra ekonomik ve askeri destek sağlamıştır.

Pakistan ile Hindistan arasında olan ilişkiler, bağımsızlıklarını kazandıkları 1947 yılından bu yana karşılıklı suçlamalar ve gerginlikler arasında devam etmektedir. Öte yandan Afganistan ve Hindistan arasında olan bağlar karşılıklı olarak iyi niyet ile saygı kuralları üzerine gelişmiştir. Fakat, Pakistan ile Afganistan arasında olan bağlar genel olarak gerili bir şekilde kalmıştır. Bu Pakistan için iyi olan bir durum değildir. Nitekim Afganistan'ı, Pakistan ihtimali olan bir Hint saldırısında stratejik bir dip nokta

¹¹⁹ Husain Rahimi, “*Seyasate Khariji Afghanistan Dar Qebale Pakistan*”, Kabil: Markaze Mutalaate Stratejike Wezarat Kharija, 2014, s.148.

¹²⁰ Rahimi, *Seyasate Khariji Afghanistan Dar Qebale Pakistan*, s.149.

¹²¹ Andishmand, *Ma Wa Pakistan*, s.100.

şeklinde görmüş ve Hindistan'dan Afganistan'ı uzak tutmak, buna karşılık yine de kendisinin etki alanı şeklinde tutmayı amaçlamaktadır. 1977'de iktidara askeri darbe ile gelen ve “cumhurbaşkanı olan General Zia ul-Haq”, 1986'da Pakistan'ın stratejik düşük noktası olarak Afganistan'ı açıklamıştır.¹²² Pakistan, oluşumuyla çok daha güçlü olan Hindistan'a karşı kendini koruma ve güçlendirme arayışına girmiştir. Askeri ve ekonomik olarak eskisinden daha donanımlı, komünizme, aradığı desteğe ve güce, ABD öncülüğündeki Batı bloğuna katılarak, CENTO ve SEATO gibi örgütlere üye olarak daha yakın olmuştur. ABD ve öteki Batılı devletlerin kendisine vermiş olduğu desteği akıllıca kullanıp, çok büyük düşmanı Hindistan'a karşı kendini kuvvetlendirmiştir. Öte taraftan ABD başta olarak Batılı devletlerin imajını çizerek bu ülkelerin Afganistan'a yaklaşmasını engellemiştir. Bu durumun en iyi örneği, Pakistan'ı ABD'nin silahlandırarak Afganistan devletinin endişelerini görmezden gelmesi ve Durand ile Peştunistan'ın Pakistan'la yaşadığı sorunları çözmek için ihtiyaç duyduğu askeri ve ekonomik yardımı bir araya getirmesidir. Aynı zamanda Pakistan'ın ABD ve Batılı ülkeler nezdinde Afganistan'dan tecrit edilmiş olmasının, ülkeyi komünist işgal altına almasının da açık bir örneğidir.

Afganistan ile Pakistan ve dolayısıyla Afganistan ile ABD arasındaki ilişkilerin bozulmasının bir diğer nedeni de Pakistan'ın terör ve terör örgütlerini desteklemeye devam etmesidir. Pakistan'ın o zamanki başkanı “General Zia ul-Haq” çok fazla dinci biriydi. Pakistan'ın devletinin kurucusu “Muhammed Ali Cinnah'ın” inandığı gibi laik olan bir ülkeye sahip olmanın Pakistan Müslüman toplumunun tam tersi olduğunu hissetmiştir. Pakistan'ın şeriat hukuku ile yönetilmesi gerektiğine inanarak, Pakistan'ı İslam cumhuriyeti yaptı ve dini aşırılık yanlılarını ülkenin yönetimine vermiştir. Ülkesine binlerce dini yatak dikerek başta Afganistan ve dünya olmak üzere bölge barışını bozacak teröre destek vermeye başlamıştır.¹²³ Bu, özellikle 1979 İran İslam Devrimi ile 1979'da Sovyetlerin Afganistan'ı işgali için geçerliydi. Eğitimden sonra, “gâvur” komünizme karşı bir cihat yaratmak için aktardıkları planların bir parçası olarak Afganistan'ı hızlandırmıştır. Örnek olarak Pakistan 1947'de bağımsızlığını ilan ettiğinde sadece yüz otuz yedi medrese varken, 2002'de 1,7 milyon öğrenciyle

¹²² Rahimi, *Seyasate Khariji Afghanistan Dar Qebale Pakistan*, s.139.

¹²³ Goodwin, *Pakistan*, s.58-59.

10.000'den fazla medrese vardı.¹²⁴ Yalnızca 1986 ve 1989 yılları arasında Suudi Arabistan ile ABD'nin Afganistan'da komünizm karşıtı cihadı desteklemek amacıyla Pakistan'a üç buçuk milyar dolar vermiş olduğu görülmektedir.¹²⁵

1991 senesinde Sovyetler'in dağılması ile birlikte ABD komünizme karşı zafer ilan etmiştir. Afganistan'da, Başkan “*Muhammed Necibullah*” 1992'de istifa etmiş ve Mücahidler ülkeyi kısaca yönettikten sonra, onlar ve Afganistan'daki savaşın ardından Taliban grubu iktidar olmuştur. Amerika, Taliban hükümetini resmi olarak tanımasa da Taliban ile diplomatik ilişkiler kurma niyetinde olduğu açıkça ortadadır. ABD Dışişleri Bakanlığı, Taliban'la diplomatik ilişkilerin kurulmasının gerekli olduğunu söylemiş ve Kongre üyelerinin, Taliban hükümetine destek gösterdiğini ifade etmiştir.¹²⁶ Fakat ABD, çoğu ülkenin desteğiyle 11 Eylül'den sorumlu tuttıkları El Kaide terör örgütünün lideri “*Usame bin Ladin'i*” iade etmeyi reddetmiş olan Taliban hükümetine karşı olarak önemli bir operasyon başlatmış. Pakistan ayrıca, Taliban'a karşılık olarak başlatılan “*Sonsuz Özgürlük Operasyonu'nu*” isteksizce desteklemiştir. Fakat Pakistan'a verilen destek yalnızca sözden ibarettir. Aslında şu zamana dek Pakistan, “*Hakkani ağı*”, “*Taliban*”, “*El Kaide*” ve öteki terör gruplarını topraklarında barındırmaya, eğitmeye, silahlandırmaya ve desteklemeye devam etmiştir. 11 Eylül saldırılarından sonra “*Pakistan istihbarat şefi General Mahmood*” Washington'a ziyarette bulunmuş ve Pakistan'daki tüm Taliban askeri mevzilerini Amerika'yla paylaşacaklarını Amerikalılara söylemiştir. Fakat Washington'dan dönmesinin ardından işinden alınmış ve onun yerine “*General İhsan Ali Han*” gelmiştir. Bu arada, “*İslamabad'daki*” üst seviye bir askeri mitingde Taliban'ı Pakistanlı olan generaller, kendilerinin kurduklarını ve ABD güçlerinin Taliban militanlarını öldürmesine izin vermeyeceklerine karar verdiklerini söylemişlerdir.¹²⁷ ABD ve terörle mücadele ülkesinin karşı çıktığı “*Hakkani ağı*”, “*Taliban*”, “*El Kaide*” ve öteki terör gruplarını desteklemeyi sürdüren Pakistan'ın çifte standardın arkasında kötü niyetleri vardır. İlki, Pakistan Afganistan'ı derinden stratejik bir nokta olarak görmektedir. İkincisi, Hindistan'ın Afganistan'da nüfuzunu kullanmasını engellemektir.¹²⁸ Üçüncüsü ise, Afganistan'da olan konumlarını güçlendirmek ile korumaktır. Çünkü ABD ve müttefik

¹²⁴ Husain Daheshiar, “*Seyasate Khariji Amrika Dar Afghanistan*, Tahran: Mizan Legal Foundation, 2012, s.118.

¹²⁵ Ahmad Saedy, *Pakistan Mehware Shararat*, Kabil: Entesharate Saed, 2012, s.410.

¹²⁶ Alizada Musawi, *Afghanistan Rishayabi wa Bazkhvani Tahawwulate Muaser*, s.130.

¹²⁷ Mujadidi, *Lamahate Sarnaweshtsaz*, s.322-23.

¹²⁸ Rahimi, *Seyasate Khariji Afghanistan Dar Qebale Pakistan*, s.141.

orduları Afganistan'dan tamamen çekilirse, Taliban yeniden ortaya çıkarak, Afganistan'da dini bir yönetim kurmak, Peştunistan ile Durand'daki sorunları milli faydaları doğrultusunda çözümleyebilmek ve Orta Asya'ya bağlanmak istemektedirler.¹²⁹ El Kaide, Taliban ve Hakkani ağı gibi terör örgütlerine destek göstermesinin bir başka sebebi de, bu örgütlere karşı çalışma bahanesiyle başta ABD olmak üzere uluslararası toplumdan milyonlarca dolar yardım ve askeri teçhizat almış olmasıdır. 11 Eylül saldırılarının ardından *Hakkani ağı*, "*Taliban*", "*El Kaide*" ve öteki terör grupları ile savaşacağını duyurmuştur. Sonrasında 300 milyon doları "*Asya Kalkınma Bankası'ndan*", 600 milyon doları ABD'den, 974 milyon doları "*Dünya Bankası'ndan*", 50 milyon doları AB'den, 1 milyar dolardan fazlası da ticaret ve ihracat ajanslarına ve Uluslararası Para Fonu'na buradan 309 milyon dolarlık yardım aldıktan sonra, Afganistan ve ABD arasında olan bağların kopma noktasına gelmesinin temel nedenlerinden biri Afganistan'a Pakistan'ın karşı kendi topraklarında terör örgütlerini eğitmesi, silahlandırması ve kullanmasıdır.¹³⁰ Çünkü Pakistan'a yönelik bu ikiye bölünmüş tutum ve davranışlar, Pakistan'ın askeri teçhizatına ve Pakistan'a yaptığı milyarlarca dolarlık yardıma rağmen hala terör örgütlerini desteklediği ve Afgan ölümlerine neden olduğu gerçeğinin kanıtlandığı gibi, ABD için çok önemli değildir ve Afganistan'daki yabancı birlikler, önemli bir yaptırım uygulanmamasına rağmen tüm göstergeler Pakistan'ın terör örgütlerini desteklediği yönündedir. Örnek olarak *Hakkani ağı*, "*Taliban*", "*El Kaide*" ve öteki terör grupların üst seviye yöneticilerinin Pakistan'da aileleri ile birlikte güvenilir bir alanda yaşaması ve "*El Kaide lideri Usame'nin*" 2 Mayıs 2011'de Abbottabad'da olması, Pakistan'ın başkenti "*İslamabad'a*" yakınlığı çok olan bir şehirdir. Pakistan'da "*Bin Ladin'in*" öldürülmüş olması yeterli derecede güçlü olan bir delildir ve Başkan "*Hamid Karzai*" ile ABD hükümeti arasında olan bağların kopmasının ana sebebi terör örgütlerine Pakistan'ın verdiği destektir.

2.5.3. İran İslam Cumhuriyeti

Afganistan diğer devletlerden farklı olarak İran ile dini, kültürel ve dil anlamında özdeşleşmektedir. İki ülke de geçmiş zamanlarında sömürgeye maruz kalmıştır .Bu iki ülkenin yakınlaşması üzerlerinde ki sömürgelelerden kurtulduktan sonra başlamıştır .İki ülkenin ilişkilerinin azalmasının başlangıcı ABD yanında olan

¹²⁹ Rahmani ve Husaini, *Pas Az Enzewa*, s.176.

¹³⁰ Alizada Musawi, *Afghanistan Rishayabi wa Bazkhvani Tahawwulate Muaser*, s.125.

iren komünizme karşı olduğu için Afganistan'dan uzaklaşması ile olmuştur.1979 da Sovyetler Birliği'nin Afganistan işgaline direnen ilk devlet İran olmasına karşın birlik işgalde ısrarcı ve baskıcı olmuştur .İran'ın direniş sebebi milli bağımsızlığının ve toprak bütünlüğünün bozulacak olma ihtimali olmuştur .

Haziran 1997'de, Taliban'ın Mezar-ı Şerif'in ağır yenilgisinden onu sorumlu tutması ve İran'ın tüm çalışanlarını Kabil'de olan büyükelçiliğinden çekmesini talep etmesi üzerine Kabil'de olan İran büyükelçiliği kapatılmıştır.195 Ağustos 1997 senesinde Taliban, “Mezar-ı Şerifi” geri almış, bu kez “Mezar-ı Şerif'teki” İran Başkonsolosluğu'nda sekiz diplomat ve bir gazeteciyi öldürmüş ve İranlı sürücülerini tutuklanmıştır .Bu olayla İran ve Afganistan arasında ki ilişkiler iyice kötüleşmiştir .Taliban bir komplo olduğuna inanmaktaydı buna rağmen İran ilişkileri iyileştirmek için sınır kapılarının açmıştır 11 Eylül saldırılarının ardından İran, başlangıçta 7 Ekim 2001'de Afganistan'da Taliban hükümetine karşı düşmanca ABD tarafından başlatılan “Sonsuz Özgürlük Operasyonu” NATO ve birçok ülkenin desteğiyle direnmiştir. İran'ın Dini “Lideri Ali Hamaney”, ABD öncülüğündeki “Sonsuz Özgürlük Operasyonu'nu” dünyada olacak barışın riske atılmasıyla eleştirirken, “İran Cumhurbaşkanı Muhammed Hatemi”¹³¹ Fakat daha sonra, ABD liderliğindeki askeri operasyonları tam olarak desteklemese ve hatta zaman zaman eleştirmese de , o ve uluslararası toplum Afganistan'daki Taliban rejimini devirmek için gerekli yardımı ve desteği sağlamıştır. 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra ABD ile birlikte Afganistan'a en çok yardım yapan ülkelerden biri olmuştur. ABD daha önce bölgedeki kilit ülkelerden biri olan İran'a yardım ve desteğin, Taliban hükümeti ve El Kaide'ye karşı askeri operasyonunun başarısı için önemli olduğunu söylemiştir. Bu anlamda, Dışişleri Bakanı “Colin Powell”, İran'ın, ABD'den destek almaları halinde “Taliban” ve “El Kaide'ye” karşı¹³²¹³³

Taliban hükümetinin yıkılması ve uluslararası toplumun yardım ve desteğiyle Afganistan'da kurulan yeniden yapılanmanın ardından İran, Afganistan'daki ABD ile NATO varlığından endişe duymaya başlamıştır. Bu huzursuzluğun temel nedeni, İran'a yönelik uluslararası yaptırımların yanı sıra, İran'ın ülkenin dostu olmayan, ABD ve

¹³¹ Mujadidi, *Lamahate Sarnaweshtsaz*, s.335.

¹³³ Mujadidi, *Lamahate Sarnaweshtsaz*, s.337.

müttefikleri aracılığıyla kuşatıldığı ve sınırlandırıldığı algısı ve baskısıdır.¹³⁴ İran'ın Afganistan'daki ABD ve NATO varlığını güçlendirmek için ABD, Afgan ve NATO birlikleriyle savaşmak için eski düşmanı Taliban'a askeri eğitim, silah ve mali yardım sağlamaya başladığı bildirilmiştir.¹³⁵ Bu arada ABD, İran'ı başka terör gruplarını ve Taliban'a destek göstermemesi ile Afganistan hükümetinin içişlerine dahil olmaması konusunda uyarıda bulunmuştur.

İran, Afganistan'a karşı bazı varlıklarını, Afganistan'daki ABD ve NATO varlıklarına karşılık toprak bütünlüğünü korumak, milli güvenliğini sağlamak ile İslam Devrimi kuralları ile milli yararlarına karşı ciddi bir tehdit oluşturmak amacıyla kullanılmaktaydı. Afganistan, Taliban sonrası dönemde ulusal güvenliğini, istikrarını ve gelişimini sağlamak için başta ABD ve İran olmak üzere diğer ülkelerin yardım ve desteğine ihtiyaç duymaktadır. Bu bağlamda Afganistan'daki en önemli alan, iki ülkenin politikalarından vazgeçerek Afganistan'da etki yaratmaları ve terör örgütlerine karşı mücadele etmeleridir. Afganistan'ın özellikle terör ve uyuşturucu ile mücadelesi, batı sınırının güvenliğini sağlaması, Pakistan ile yaşadığı ciddi sorunlar nedeniyle İran üzerinden uluslararası suları açması ve Afganistan'daki iki milyondan fazla Afgan mültecinin durumu nedeni ile İran'a ihtiyacı vardır. Afganistan'ın bu hususlarda İran hükümetine karşı zaafı, Afganistan'da İran'ın NATO ile ABD'ye karşı mücadelesine güç kazandıran en ciddi varlıklar arasında yer alıyordu. Bu nedenle İran, Afganistan'daki ABD ve NATO etkisini zayıf hale getirmek, doğu sınırında güvenliği sağlamak ve kendi nüfuzunda artış göstermek amacıyla bu araçları kullanıyordu. İran; NATO ile Amerika, Afganistan'da kendilerini güven içinde hissedemeyeceklerini kabul etmektedir. Bu neden ile Afganistan'da kendisine dost olmayan, ama en azından ABD'ye dost olmayan bir hükümet istemektedir.

Afganistan'da İran ile ABD arasındaki nüfuz ile güç savaşları gerek ABD ile Afganistan gerekse de İran ile Afganistan bağlarını etkilemektedir. Afganistan, İran Cumhurbaşkanı “*Muhammed Hatemi*” zamanında ABD ve İran arasında olan problemlerin çözümü amacıyla iki ülkenin içinde arabuluculuk politikası takip etmiş, bu süreçte iki ülkenin düşmandan muhalefet devletlere dönüşmüştür. Fakat ABD Başkanı “*George W. Bush'un*” İran'ı şer eksenine sahip bir hükümet şeklinde

¹³⁴ Manadi, *Seyasate Khariji Afghanistan Dar Qebale İran*, s.117-19.

¹³⁵ Manadi, *Seyasate Khariji Afghanistan Dar Qebale İran*, s.106.

tanımlaması zedelenmiş ve iki ülke arasındaki ilişkiler İran Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad döneminde gerginleşmiştir.¹³⁶ İran ile ABD arasındaki bu güç savaşları ile İran'a uygulanmış olan yaptırımlar nedeni ile Afganistan, İran'la ekonomik ve ticari ilişkiler düzeyine ulaşım gösterememiştir. Fakat Afganistan hükümeti, dış politikasında her zaman İran ve Amerika'yla ilişkilerin birbirinden etkilenmemesi için dengeyi korumayı amaçlayan ve aralarındaki sorunlarda taraf olmamaya çalışan bir politika izlemiştir.

2.5.4. Çin Halk Cumhuriyeti

Çin Halk Cumhuriyeti (Çin) ve Afganistan arasında olan ilişkilerin tarihi MÖ 130 yılına kadar uzanmaktadır. İpek Yolu'nun doksan iki senesinde açılmasıyla Çin için Afganistan'ın ekonomik ciddiyeti çok fazla artmış ve yüzyıllar boyunca Afganistan İpek Yolu'nun çok ciddi merkez konumunda olmuştur. 18. ve 19. yüzyıllarda iki ülke sömürgeci devletlerle savaşmasına rağmen, sömürge devletlere karşı verilen mücadeleler nedeniyle bağlarını korumuş ve birbirlerine destek olmuşlardır. Afganistan ile daha yakın ilişkiler geliştirmek isteyen Çin, bağımsızlığını kazanmıştır.¹³⁷ 20. yüzyılın başlarında Afganistan, Kabil'e bir heyet göndermiş ve Muhammed Şerif Han'ı Çin'in ilk konsolosu olarak atamasını yapmıştır. 1933 yılında “*Habibullah Han Tarzi'yi*” “*Maslahatgüzar*” şeklinde atamasını yapan Afganistan hükümeti, Çin ile 5 Mart 1944'te bir dostluk anlaşmasına imza atılmıştır.¹³⁸ Afganistan, 1 Ekim 1949 senesinde kurulmuş olan 13 Ocak ile 20 Ocak'ta Çin'i tanımıştır. Büyükelçilik düzeyinde diplomatik ilişkilerin çitasını yükseltmiş ve daha önce BM Güvenlik Konseyi'nden ihraç edilen Çin'in bu örgüte ve Güvenlik Konseyi'ne yeniden katılması için oy kullanmıştır.¹³⁹ İlişkiler, ülkenin Sovyetler Birliği'ne yakın olması ile Çin ile Sovyetler Birliği arasında olan yarış nedeni ile zayıflamıştı. Bunun ardından 20. yüzyılın ortalarında, Çin Halk Cumhuriyeti ve Afganistan arasındaki ilişkiler Soğuk Savaş döneminde önem kazandı. 1950'lerin sonlarına doğru, ÇHC ve Afganistan arasındaki ilişkiler genellikle olumluydu ve Sovyetler Birliği ile olan ortak komşulukları bu ilişkileri güçlendirdi. Ancak, 1979'daki Sovyet işgali Afganistan'ın

¹³⁶ Manadi, *Seyasate Khariji Afghanistan Dar Qebale Iran*, s.109.

¹³⁷ M. Balkhi ve M. Sultani, *Seyasate Khariji Afghanistan Dar Qebale Chin*, Kabil: Markaze Mutalaate Stratejike Wezarat Kharija, 2014, s.229.

¹³⁸ Aryanfar, *Afghanistan Wa Jahan: Keshwarhayi Amrikayi Wa Oropayi*, s.231.

¹³⁹ Balkhi ve Sultani, *Seyasate Khariji Afghanistan Dar Qebale China*, s.230.

siyasi ve güvenlik durumunu değiştirdi. Sovyetler Birliği'nin 1979'da Afganistan'ı işgal etmesi, Çin'in bu duruma karşı birçok şekilde tepki göstermesine neden olmuştur. Çin, Afgan direnişçilere destek sağladı ve Sovyet müdahalesini kınadı. Bu dönemde Çin, ABD ve diğer Batılı ülkelerle birlikte anti-Sovyet cephesinde yer aldı. Sovyet işgaline karşı, Çin Halk Cumhuriyeti Afgan direnişçilerine destek verdi.

1990'ların sonlarına doğru, Taliban'ın Afganistan'da iktidara gelmesiyle birlikte Çin-Taliban ilişkileri g kazandı. Ancak, Taliban'ın iktidarı sırasında Uygur ayrılıkılarını desteklemesi, Çin ile Taliban arasındaki ilişkileri karmaşıklaştırdı. 2001'deki ABD müdahalesi ve Taliban'ın devrilmesinden sonra, Çin Afganistan'daki duruma dair dengeli bir politika izlemeye çalıştı. Ancak, bu dönemde Çin, Taliban'ın Uygur ayrılıkçı gruplara destek vermesinden endişe duydu. Bu nedenle, ilişkiler bazen karmaşık ve çelişkili olmuştur. Buna rağmen Çin, Afganistan ile ekonomik ve ticaret ilişkilerini artırmaya yönelik çabalarını sürdürmektedir. Çin, Afganistan'ın yeniden inşası için yardım sağlamak ve bölgesel istikrarı desteklemek amacıyla çeşitli projelerde yer aldı. Ayrıca, Çin, Afganistan'ın istikrarına katkıda bulunmak ve bölgesel güvenliği artırmak amacıyla diyalog ve iş birliğini teşvik etmektedir. ABD'nin 2001'deki Afganistan müdahalesinden sonra, Çin, bölgedeki istikrarsızlığı ve terörizmi nleme amacıyla Afganistan'la iş birliğini artırmıştır.Çin'in küresel alanda başlattığı "One Belt, One Road" (OBOR) veya "Belt and Road Initiative" (BRI) adlı proje, Çin'in ekonomik etki alanını genişletme çabalarını içerdi. Afganistan, BRI'nın bir parçası olarak Çin'in bölgesel kalkınma projelerinden biri olmuştur.Günümüzde, Çin, Afganistan ile ekonomik iş birliğini artırmaya çalışmakta ve Afganistan'ın istikrarına katkıda bulunmak amacıyla çeşitli projelerde yer almaktadır

3. ABD'NİN AFGANİSTANA YÖNELİK DIŞ POLİTİKA ANALİZİ

3.1. Eylül ve ABD'nin Afganistan Müdahalesi

11 Eylül 2001'de Amerika Başkanı “George W. Bush” bir ilkokulda başkalarına ziyaret ederken, bir ticari uçak “Dünya Ticaret Merkezi'nin” İkiz Kulelerine çarpmıştır. Olaydan sonra Amerikan kamuoyu tarafından bir kaza olarak algılanmıştır. Dakikalar sonra, New Jersey tarafından gelen, Hudson Nehri'ni geçen ve doğrudan Güney Kulesi'ne çarpan başka bir uçak görülmüştür. Ancak olayın bir kaza olmadığı ifade edilmiştir. Terör saldırısı olduğu bilinmektedir ve ABD'nin saldırıya uğradığı varsayılmıştır. Normalde Boston şehrinden Los Angeles şehrine hareket edecek olan seksen bir yolculu “American Airlines Boeing 767” yolcu uçağı, New York'taki Dünya Ticaret Merkezi'nin ikiz kulelerinden birine saat 8.55'te çarpmıştır. Ardından yüz elli sekiz yolcu kapasiteli uçağı ikiz kulelerden diğerine saat 09:05'te çarpmıştır. Bu, ikiz kuleyi yok etmiştir.¹⁴⁰ Ulusal Güvenlik Konseyi'nin açıklamasına göre Bush, saldırı haberini aldıktan sonra Washington'a dönmüş; “Bu terör saldırılarının gerçekleştirenlerin sorumlularını mutlaka bulacağız” şeklinde açıklamada bulunmuştur.²⁰⁹ Bu basın açıklamasına bakıldığında, saldırıların merkezi Washington olmuştur. 11 Eylül sabahı ABD başkanlarını korumaktan sorumlu istihbarat teşkilatları tarafından alınan bir mesajda; “Bir sonraki hedefimiz Başkan uçağı olacaktır” şeklinde ifade bulunmaktadır. Bu mesaj, teröristlerin gizlice Beyaz Saray'a kodları gönderdiğini belirtmiştir. Bu haber yönetimi en az İkiz Kuleler'e yapılan saldırı kadar şok etmiştir. Bir süre sonra, sabah 9:39'da bu sefer Pentagon'a bir AA77 uçağı düşmüş. 4. uçak, hava korsanları ile yolcular içerisinde çıkan bir kavgadan sonra sabah 10:03'te Pensilvanya sahasına düşmüş ve uçağın tüm yolcuları hayatını kaybetmiştir.¹⁴¹ Bunun ışığında Amerika Başkanı Bush, ülkeyi sarsmış olan terör saldırısından dört gün sonrasında, on dört Eylül'de yaptığı açıklamada, yapılmış olan saldırı da arkasında

¹⁴⁰ İrfan Polat, “11 Eylül terör saldırıları ve Amerika Birleşik Devletleri'nin, Afganistan müdahalesi”. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2006, s.38.

¹⁴¹ Polat, “11 Eylül Terör Saldırıları ve Amerika Birleşik Devletleri'nin, Afganistan Müdahalesi”, s.37-38.

Usame bin Ladin'in olduğuna kuşku olmadığını ifade etmiştir. Ancak uzun süredir Amerikan halkını teröre karşı mücadeleyi desteklemeye çağırmıştır. Bush konuşmasında; “*Amerika teröristler tarafından saldırıya maruz kalmıştır, biz savaştayız ve bunun faillerini bularak adalete teslim edeceğiz*” demiştir.¹⁴²

ABD, ilk olarak 1812 savaşından sonra 11 Eylül'de saldırıya uğramıştır. Bu saldırı, normal bir terör eylemi ya da genel bir terör olmadığı için dünya tarihinde oldukça ciddi bir dönüm noktası şeklinde görülmektedir. Bu olayın hemen ardından ABD Başkanı Bush, “*Terörle Savaş*” kampanyası başlatmıştır. Kampanya içerisinde NATO'nun beşinci maddesini kullanıp diğer ülkeleri de hedef almıştır. Birleşik Krallık dahil çoğu devlet bu kampanyayı desteklemiştir.¹⁴³ Ancak dünya medyası olayı kültürel bir çatışma olarak yorumlamış ve şöyle yansıtmıştır; 11 Eylül Amerikan vatandaşlarını şaşırtabilir ama İsrail ile Filistin arasındaki çatışmalar tırmandıkça, Ortadoğu'da tansiyon yükseldikçe ve Amerikan karşıtı protestolar tırmandıkça bu terör saldırıları kamuoyunu şaşırtmayabilir. Şaşırtıcı olmayan bir diğer kaynaksı; New York Times tarafından yapılmıştır:

Asimetrik savaş döneminde hoş geldiniz, askeri uzmanlar, artık küçük bir komando ekibi Amerika'yı allak bullak edebileceğini ve saldırı emrini kimin verdiğiine dair geriye küçük bir kanıt bile bırakmayabileceklerini söylüyordu. Başkan Bush protesto arifesinde yaptığı açıklamada ise, Bizim özgürlüğümüze bizim yaşam tarzımıza saldırıldı demiştir.¹⁴⁴

11 Eylül saldırıları sırasında Usame Bin Ladin de dahil olmak üzere El-Kaide örgütünün başlıca liderleri Afganistan'da ikamet etmekteydi. Usame Bin Ladin'i Taliban tarafından derhal tutuklanmasını ve ABD'ye teslim etmesini, terörist grupların faaliyetlerinin engellenmesini ve kamplarının kapatılmasını talep etmiştir. ABD'nin yanı sıra BM, AB ve NATO gibi uluslararası kuruluşlar Usame Bin Ladin'i 11-Eylül saldırılarının sorumlusu olarak nitelendirmiş ve Taliban hükümetinden El-Kaide örgütünün liderlerini ABD'ye teslim edilmesini istemişlerdir. Fakat Taliban ABD ve diğer ülkelerinin iddialarını reddederek, bu iddiaya dair delilerin var olmamasından dolayı El-Kaide'yi ABD'ye teslim vermeyeceklerini bildirmiştir¹⁴⁵.

¹⁴² Serdar Örnek, “On Bir Eylül Olayları ve Afganistan Operasyonu”, *Yalova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1/1 (2007), s.113-114.

¹⁴³ Babor Haya, “Uluslararası alanda 11 Eylül sonrası Afganistan”, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2014, s.72.

¹⁴⁴ Haya, “Uluslararası alanda 11 Eylül sonrası Afganistan”, s.72-76.

¹⁴⁵ Hüseyin Özer, “11 Eylül Sonrası ABD Müdahaleciliği ve BM Sistemi Temelinde Uluslararası Hukuk”, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2010.

Olayın hemen ardından çok sayıda açıklamaya göre bu eylemin terör örgütü El Kaide tarafından ABD'ye karşı gerçekleştirildiğine dikkat çekmiştir. ABD, terör ile savaş ve gelecek zamanda ABD'ye dair saldırıların önüne geçme bahanesi ile Afganistan'a askeri bir müdahale gerçekleştirmiştir. Daha sonra aynı politikayı Irak'a karşı sürdürmüş, “*Saddam rejimini*” ABD için yüksek bir risk şeklinde nitelendirmiş ve askeri bir harekât başlatmıştır. Birtakım yapılan açıklamalara bakıldığında Afganistan ve Irak ile Afganistan’a müdahalesi amacıyla bir Amerika siyasi senaryosu da vardır.¹⁴⁶

3.1.1. ABD'nin Afganistan Müdahalesi

“*ABD Başkanı Bush*”, İkiz Kulelere 11 Eylül 2001'de yapılan terör saldırılarının bir sonraki gününde “*Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ni (BMGK)*” arayarak şu sözleri kullanmış: BM temel amacını yerine getiriyor mu yoksa bozuk mu? Neyse ki, BM Güvenlik Konseyi aynı gün 1368 sayılı Kararı kabul etmiştir. Bu kararında, 11 Eylül terör saldırılarını şiddetli bir şekilde ayıplayarak ve bu eylemin dünya barışını ve güvenliğini tehdit ettiğini belirtmiştir.¹⁴⁷ Bu kararın ardından, tüm devletleri terör saldırılarının sorumlu organizatörlerini, suç ortaklarını ve sponsorlarını bulmak ve tutmak için birlikte çalışmaya çağırmıştır. Ayrıca bu bağlamda, 1999 yılında uluslararası terörle mücadeleyle ilişkin 1269 sayılı Konsey Kararı'nın uygulanması ve iş birliğinin yoğunlaştırılması ile uluslararası toplumu terör saldırılarının önlenmesi ve bunlarla mücadelenin güçlendirilmesi ve iki katına çıkarılması çağrısında bulunmuştur. Bu kararda BM Şartı'nın 51. maddesinin meşru müdafaa hakkını tesis etmesi de çok önemlidir.

Saldırlara hazırlık ve müdahale amacıyla 4 değişik görüş dile getirilmiştir. Bu görüşler şunlardan oluşmaktadır: Birincisi, askeri gücün terk edilmesini destekleyen savaşa pasif tepkiydi. İkincisi, BM'nin bu görüşe göre şüphelileri uluslararası bir mahkemede kovuşturmayı içeren yasal yaklaşımıydı. Ancak görüş, küresel bir terör saldırısına yanıt veremeyeceğine dair hiçbir kanıt bulamamıştır. Üçüncüsü, askeri yaklaşım; saf askeri güçle askerlere bırakılması gereken bir tepki almıştır. Aşırı güç kullanımı da geri tepebileceği ve daha fazla saldırıya neden olabileceği için bu görüş

¹⁴⁶ Haya, “Uluslararası alanda 11 Eylül sonrası Afganistan”, s.77.

¹⁴⁷ Gül Seda Acet ve Fazlı Doğan, “11 Eylül Olayları Sonrası ABD-Afganistan İlişkileri”, *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 17/33 (2017), s.61.

asılsızdı ve dördüncü görüş sınırlı olan araçlar yaklaşımıdır.¹⁴⁸ Bu anlamda kamuoyu tarafından kabul edilmesinin yeterli olacağı görülmektedir. Ancak askerlerin aşırı kullanımının cihat hakkında sesleri yükselteceğinden korkmuşlardır. Ancak bu görüşmeler devam ederken, 8 Ekim 2001'de ABD ve İngiltere, meşru müdafaa haklarını öne sürerek Afganistan'a düzenli bir yürüyüşe başlamışlardır. Genel olarak ABD ve koalisyonun Afganistan'a müdahalesinin hukuki boyutu meşru müdafaa hakkına dayanmaktadır. 1945 yılında dünya barışını korumak ve savaşları önlemek amacıyla kurulan BM'nin temel amacının dünya barışını ve uluslararası güvenliği korumak olduğu da unutulmamalıdır. Birleşmiş Milletlerin ikinci maddesinin üçüncü fıkrası, uluslararası gerilimler ile anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi gerektiğini vurgularken, aynı maddenin dördüncü fıkrasında da devletlerin askeri güç kullanmaktan kaçınmaları gerektiği ve “*bunu yapmak, devletler için bir tehdit oluşturuyor*” denilmektedir. Uluslararası ilişkilerde başka bir devletin toprak bütünlüğü ve siyasi bağımsızlığıdır.¹⁴⁹

3.1.2. ABD'nin Afganistan Müdahalesinin Nedenleri

Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan Yeni Dünya Düzeni, yeni güç aktörlerinin de oluşmasını sağlamıştır. Yeni güç aktörlerini tartışırken, Çin, Türkiye, Pakistan ve Rusya gibi hükümetleri dikkate değer örnekler olarak düşünmek doğru olabilir. Türkiye, ortaya çıkan küresel düzenin kendi çıkarları açısından olumsuz sonuçlar doğurduğunun farkına varmıştır. Pek çok gücün bir araya gelmesiyle bugüne kadar Türkiye de dahil olmak üzere tüm İslam aleminin baltalanması için aktif bir çaba sarf edilmiştir. Bu çerçevede Türkiye, farklı konumunu başarılı bir şekilde oluşturmuş ve kendi katılımını da kapsayacak şekilde Yeni Dünya Düzenine yönelik amaçlanan yaklaşımını açıkça ifade etmiştir. ABD'nin Afganistan'a müdahalesinin gerekçeleri Yeni Dünya Düzeni bağlamında değerlendirildiğinde şu iddialarla karşılaşılmaktadır: Afganistan'ın coğrafi konumunun stratejik önemi, ABD'nin İran'ı sınırlandırmaya yönelik politikasında temel faktördür. Mevcut jeopolitik manzara, Taliban'ın yükselişine ve İran'ın doğusunda ABD'nin stratejik hedefleriyle uyumlu bir Sünni tampon bölgesinin kurulmasına tanık olmuştur. Bu şekilde Amerika için İran'ın Orta Asya'ya yönelik ticaret tekeli de kırılmıştır. Taliban'ın terör örgütü el-Kaide'ye vermiş

¹⁴⁸ Acet ve Doğan, “11 Eylül olayları sonrası ABD-Afganistan ilişkileri”, s.61.

¹⁴⁹ Acet ve Doğan, “11 Eylül olayları sonrası ABD-Afganistan ilişkileri”, s.61.

olduğu destek, ev sahipliği yaparak Afganistan'da barındırması Amerika'nın savaş stratejisini metamorfoz bir neden olmuş ve baskı politika uygulanmasına neden olmuştur¹⁵⁰. Başka bir neden de Afganistan'ın Orta Asya'daki zengin doğalgaz ve petrol kaynaklarını dünya piyasasına ulaştırması açısından kilit konumda bulunması, ABD'nin bölgede bulunan politikasının hızlandırılmasını sağlamıştır. Hazar bölgesinin petrol ve doğalgazının Afganistan ve Pakistan'dan Hint okyanusu ile dünya pazarına ulaştırılmasının hedeflenmesi, ABD'nin Afganistan'a yönelik orta ve uzun vadeli stratejik politikalarının önemli bir bölümünü teşkil etmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Asya'ya yaklaşımında 1997'den bu yana uzun vadeli politikasında bir değişim gözlenmiştir. Bu bağlamda, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nde gözlemlenen demokrasi ve normalleşme süreçlerinin kısa ve öz bir şekilde feragat ile karakterize edilebileceğini ileri sürmek akla yatkındır. Rusya'nın enerji kaynakları üzerindeki kontrolü ve bölgede faaliyet gösteren Amerikan şirketlerinin desteklenmesi politikası, Amerika'nın Hazar merkezli Yeni Dünya Düzenine uyumunu ifade etme yeteneğini kapsamaktadır¹⁵¹.

Esasında ABD'nin Afganistan'a müdahil olması konusu detaylı bir şekilde irdelenirse, Afganistan'a müdahale etmesi 11 Eylül 2001 öncesine dayandığı görülmektedir. Afganistan'ı SSCB koçağına iten faktörlerin en başında ABD yer almaktadır. Bu dönemde Ortadoğu politikasının da değişmesinden dolayı Ortadoğu ülkelerinin sınırlarını meydana getiren ülkeleri desteklemesinin yanı sıra 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında Orta Asya'da Afganistan ve Pakistan'dan Hint Okyanusuna kadar enerji boru hattının oluşturulması ve Ortadoğu'ya bağımlı kalmaması; Afganistan'da bulunmak için bu ülkede askeri müdahale yapmıştır. Diğer nedenler ise 11 Eylül 2001 olaylarından önce hazırlanan rapor kapsamında ABD, Afganistan üzerinde denetimin sağlanması sonrasında bölgedeki güç aktörleri ve İran'da da denetimi sağlamak istemiştir. Bahsi geçen rapor kapsamında Afganistan'ı ele geçirmesi ile bölgede yer alan tüm jeo-kültürel dinamiklerin istenildiği şekilde kullanılması vurgulanmıştır. Açık bir ifade ile Balkanlar ve Kafkaslar sonrasında Orta

¹⁵⁰ Murat Büyükbaş, “Amerika Birleşik Devletleri'nin Afganistan'a Müdahalesi ve Afganistan'da Oluşturulan Yeni Yönetim”, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2006, s.73.

¹⁵¹ Büyükbaş, 2019, s.73.

Asya'dan güneye doğru iniş ile birlikte 3. geçiş güzergahına hâkim olmayı amaçlamıştır¹⁵².

ABD, Orta Asya petrol ve doğalgaz kaynaklarına ulaşım politikasını Afganistan'da hâkim olan Taliban'la diplomatik ilişkilere girerek bildirmiştir. Dolayısıyla da Taliban yönetiminin Afganistan'da şeriat kanunlarını uygulamasında bir sakıncası görmediğine yönelik açıklama yapmıştır. Bir diğer ifade ile Orta Asya'nın enerji kaynaklarını dünya pazarına taşıması konusunda önemli bir ilerleme kaydetmesi söz konusudur.

Orta Asya, yalnızca ABD için değil potansiyel olarak Çin ve Rusya için de büyük önem taşımaktadır. SSCB'nin dağılmasının ardından bağımsızlıklarını kazanan beş Orta Asya ülkesi, büyük küresel güçlerin dikkatini çekmiştir. Bu ilginin temelinde bölgede oluşan güç boşluğu, önemli jeopolitik konumu ve büyük doğalgaz rezervleri bulunmaktadır¹⁵³. Gerçekçi bir ifadeyle, Taliban'ın Usame bin Ladin'i kendi örgütüne dahil etmesi ve çıkarıcı girişimleri desteklemesi sonucunda ABD, Taliban'a yaptığı yardımı durdurmuştur. Ayrıca ülke içindeki iç muhalefet ve Ladin'in takip edilmesi ABD'yi harekete geçmeye sevk etmiştir. Bu özel dönemde, Merkezi Asya boru hattının Afganistan'dan geçişinin mümkün olmadığı yönünde yaygın bir anlayış vardır. Sonuç olarak ABD, görünürde düzeni sağlamak, barışı teşvik etmek ve terörle mücadele amacıyla Afganistan'a girişti. Amerika'nın Afganistan'daki müdahalesi jeo-ekonomik açıdan incelendiğinde, bunun yansımalarının ABD'nin ötesine uzandığı ve Afganistan'ın çevre ülkelerini de kapsadığı ortaya çıkmaktadır¹⁵⁴.

ABD'nin Afganistan'daki varlığı jeopolitik açıdan değerlendirildiğinde, bunun sadece Orta Asya ülkeleri için değil, Rusya, İran ve hatta Çin için de önemli ve dinamik bir tehdit olarak görüldüğü görülmektedir. Afganistan'daki güvenlik ve istikrarsızlık sorunlarının yanı sıra uluslararası güçlerin müdahalesine katkıda bulunan temel faktör, ülkenin bol yer altı kaynaklarına ve zenginliğe sahip olma konusundaki itibarıdır. Afganistan'ın yer altı kaynaklarının yanı sıra dünya uranyum ve lityum rezervlerinin de yaklaşık yüzde 30'una sahip olduğu açıklanmıştır. Afganistan'daki

¹⁵² Büyükbaş,2019, s.74

¹⁵³ Aydın Aydın., "Küresel Mücadele Politikaları: Orta Asya'da Rusya, ABD ve Çin.", *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 2015, 6/13, s.9.

¹⁵⁴ Büyükbaş, 2019, s.74.

zenginliğin bolluğu, onu dış güçlerin çıkarlarına açık hale getirerek, ülkenin kendisine yönelik potansiyel faydalarını baltalamıştır. Afganistan'ın jeopolitik konumu da onu dış güçlerin müdahalesine açık hale getirmiştir.

3.1.3. ABD'nin Afganistan Müdahalesinin Stratejisi

ABD hükümetinin Afganistan'a müdahalesi ile geliştirdiği genel stratejinin bölgedeki olaylara uygun olarak geliştirildiğini söylemek mümkündür. Afganistan'daki askeri müdahalenin ardından ABD Başkanı Bush, Afganistan'a ilişkin iki temel stratejiye karar vermiştir. Bush yönetimi altında Afganistan bu iki strateji çerçevesinde hareket etmiştir. ABD Başkanı Bush'un Afganistan'daki stratejisi, El Kaide destekli Taliban hükümetinin devrilmesine ve Afganistan'da meşru bir devletin kurulmasına kadar bölgede istikrarı sağlamaktır. Bush yönetimi bu iki strateji dışında Afganistan konusunda bir tavır almamıştır.¹⁵⁵ Bush doktrinini incelediğimizde bunu net bir şekilde anlamak mümkündür; ABD Başkanı Bush'un dış politikası Afganistan ile sınırlı kalmıştır. Afganistan'ın küresel terörizmle mücadele kapsamında doktrinde yer aldığı bilinmektedir, ancak doğası hakkında herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir. ABD'nin Afganistan stratejisinin, başlangıçta formüle edilen stratejik hedeflere NATO unsurlarını eklediği iyi bilinmektedir. Bu çerçevede açıkça belirtilmese de NATO ve ABD'nin 2002-2009 yılları arasında uyguladıkları stratejide şu hususlara değinilebilir; Afgan hükümetinin ülke genelinde etkin olabilmesi için yeniden yapılanmaya başlayan Afgan ordusunun mali desteği, güvenliği, eğitimi, uyuşturucu üretimi, kaçakçılığın ve terörün önlenmesi ile mücadele devam edecektir.¹⁵⁶

2010'un ilk yarısında, eski ABD Başkanı Obama, ABD'nin Afganistan stratejisini açıklamıştır. Bu stratejiye uygun olarak, Afganistan'a askeri yardım sağlamanın yanı sıra, güvenlik görevlerinin Afganlara devredilmesine atıfta bulunarak, Afganistan'ın sivil desteğini de artırması gerektiği belirtilmiştir. 2011 yılında sorumluluğun ABD askerlerinden Afganlara devredilmesine odaklanan strateji, Afgan halkının yararına olabilecek kurumsal yapılara da bakmıştır. ABD Başkanı Obama'nın 2010 yılında açıkladığı strateji, 2011 tarihinden itibaren ABD birliklerinin

¹⁵⁵ Kıvılcım Romya Bilgin, "Savaş Analizinde Clauswitz'in Esas Üçlemesi; Afganistan'da Taliban Kalkışması Örneği.", Doktora Tezi, Kara Harp Okulu, 2015, s.255.

¹⁵⁶ Romya Bilgin, "Savaş Analizinde Clauswitz'in Esas Üçlemesi; Afganistan'da Taliban Kalkışması Örneği.", s.127.

Afganistan'dan çekilmesi konusunda tartışmalara yol açmıştır. Bu nedenle ABD Başkanı Obama 22 Haziran 2011 tarihinde ABD birliklerinin Temmuz 2011 tarihinden itibaren Afganistan'dan çekileceğini duyurmuştur. 30 Eylül 2014 tarihinde iki ülke arasında imzalanan BSA ile Amerikan askerlerinin Afganistan'dan geri çekilme tablosu netleşmiştir. Bu anlaşma kapsamında 2015 yılında 9800 askerın Afganistan'da, 2016 yılında ise 4900 askerın kalması kararlaştırılmıştır. Görünen o ki ABD Afganistan'a müdahale ettiğinde bu ülke için net bir stratejileri yoktur. Bu değerlendirmeler sonucunda ABD'nin zaman içinde Afganistan'a yönelik bir strateji geliştirdiğini söylemek mümkündür.¹⁵⁷

Başlangıçta 2014 yılına kadar Kalıcı Özgürlük Operasyonu olarak adlandırılan Afganistan savaşı, Başkan Obama'nın kademeli bir geri çekilme stratejisi uygulama kararıyla isimlendirmede bir geçişe tanık olmuştur. Devamında, Vietnam Savaşı'nın sonuyla bir karşılaştırma yapılarak Kalıcı Özgürlük Nöbetçisi Operasyonu olarak bilinmeye başlanmıştır. Bununla birlikte, dış güçler tarafından empoze edilen demokratikleşme/modernleşme kavramlarının ve bunun sonucunda henüz belli bir gelişme düzeyine ulaşmamış toplumlarda çatışma sonrası ulus inşası sürecinin tartışmalı doğası, yoğun bir tartışma konusu olarak yeniden gün yüzüne çıkmıştır.¹⁵⁸

Geri çekilme kavramı, Başkan Obama yönetimi sırasında, öncelikle Usame Bin Ladin'in 2011 yılında başarılı bir şekilde yakalanıp öldürülmesi nedeniyle ortaya çıkmıştır. Bu başarı, başlangıçtaki hedefe ulaşıldığına dair inancın oluşmasına yol açmıştır. Ancak bu dönemde Afganistan'daki terörist faaliyetlerin artması nedeniyle asker sayısını azaltma kararı tersine çevrilmiş ve bu da ABD'nin genel askeri varlığının artmasına neden olmuştur. Sayısal değer o yıl içinde benzeri görülmemiş bir yüksekliğe, 110.000'e ulaşmıştır. Obama yönetimi sırasında ABD'nin eski Başkan Yardımcısı olan Joseph Biden, söz konusu tutuma karşı olduğunu ifade etmiştir. Biden, savaşın temel amacının 11 Eylül saldırılarının sorumlularından intikam almak olduğunu savunmuştur. Ayrıca, yönetim biçimine ilişkin kararın ister çağdaş demokrasi ister Taliban rejimi olsun, Afgan halkına bırakılması gerektiğini ileri sürmüştür. Bu pozisyon, Başkan Obama ve yakın danışmanlarının görüşlerinden

¹⁵⁷ Romya Bilgin, "Savaş Analizinde Clauswitz'in Esas Üçlemesi; Afganistan'da Taliban Kalkışması Örneği.", s.226.

¹⁵⁸ M. Turgut Demirtepe ve İbrahim Erdoğan, "Obama'nın Afganistan Stratejisi: Değişim ve Süreklilik.", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 9/17 (2013), s.49-83.

farklıydı. Gerçekten de Biden'ın tavrının siyasi kariyeri boyunca ısrarcı bir istikrar sergilediği çağdaş zamanlarda açıkça görülmektedir¹⁵⁹.

Başkan Donald Trump döneminde ise ABD'nin yeni Afganistan stratejisini açıklamasının öncesine ve sonrasına bakacak olursak şu açıklamalar yapılabilir; Trump'ın Afganistan'daki stratejisi, Obama'nın ve Bush'un belirsizlik stratejilerinden çok farklı değildir. Daha önce de belirtildiği gibi, ABD'nin Afganistan stratejisinin temeli terörizme ve radikal İslamcı gruplara karşı mücadeleydi ve bu politika bugüne kadar devam etmektedir. Şunu da belirtmekte fayda var; Yapılan değerlendirmelerden Trump'ın Amerika politikası arasında bir bağlantı kurmanın pek mümkün olmadığı iyi bilinmektedir. Bu nedenle ABD'nin Afganistan stratejisini öngörmek mümkün değildir. Bu nedenle, ABD'nin Afganistan'daki stratejisi, nerede ve nasıl hareket edileceğine dair bir stratejiye dayanıyorsa, fırsat penceresinin kesinlikle geldiği söylenebilir. Ancak bu strateji başkaları tarafından uygulanamazsa ve Amerika'nın kararsızlığı siyasetten kaynaklanıyorsa, Afganistan'daki ABD yatırımına buna göre değer veriliyorsa, o zaman büyük bir boş plandan bahsetmek mümkündür.

ABD Başkanı Donald Trump, Afganistan'a yönelik yeni stratejisinde terör örgütleri DEAŞ ve El Kaide ile devam eden mücadeleye atıfta bulunarak, Afganlarla savaşan Taliban'a karşı mücadeleye devam edeceğini vurgulamıştır. Durum. Afgan halkının yönetim kurma şekline müdahale etmeyeceğini bildiren Trump, istikrar ve güvenliği sağlayabilecek bir devlet kuruluncaya kadar ABD askerlerinin Afganistan'da kalacağını vurguladı ve şu açıklamalarda bulunmuştur: “*ABD geri çekilirse Afganistan'dan asker gelirse bu ülkede bir güven açığı oluşacak ve bu açığı terör örgütleri ya da başkaları dolduracaktır*”. Bu stratejiyle ilgili en dikkat çekici şey, Trump'ın cumhurbaşkanlığı öncesi ve sonrasında yaptığı açıklamalarda askerlerini Afganistan'dan çekmek yerine artıracığını açıklaması olmuştur.¹⁶⁰

ABD Başkanı Trump'ın açıklamaları, ABD Afganistan'dan çekildiğinde ülkede bir güven boşluğu yaratacaktır. Güven boşluğunun radikal gruplar veya diğerleri tarafından doldurulacağı iddiasını ileri sürerken, Afganistan'a başkalarının müdahale edeceği iddiası önemlidir. “İran, Trump'ın endişelendiği diğer şey olabilir mi?”

¹⁵⁹ Marsh Kevin, "Obama's Surge: A Bureaucratic Politics Analysis of the Decision to Order A Troop Surge In the Afghanistan War.", *Foreign Policy Analysis*, 10/3 (2014), s.265-288.

¹⁶⁰ “Trump'ın Afganistan ve Mısır stratejisi”, erişim tarihi 22 Temmuz, 2022^[1]

sorusuna cevap verilecek olursa, sadece İran'ın değil, belki Şanghay İş birliği Örgütü üyesi Çin ve Rusya'nın da ABD Başkanı konusunda endişeli olduğu açıktır. ABD'nin Afganistan'ı önemseydiği gibi İran da Ortadoğu'yu önemsemektedir. Bu nedenle, ABD Afganistan'dan hemen çekilmeyecektir.

3.1.4. ABD'nin Afganistan Müdahalesinde Koalisyon Güçleri, İSAF ve NATO'nun Rolü

11 Eylül 2001'de ABD'deki İkiz Kuleler'e yapılan terör saldırısı, Afganistan için yeni bir dönemin başlangıcıdır. 7 Ekim 2001'de ABD-İngiltere koalisyonu kalıcı bir kurtuluş operasyonu başlatmıştır. Sonuç olarak, bu operasyon kapsamında NATO bünyesinde 31 ülkeden yaklaşık 5.500 personelden oluşan uluslararası bir destek gücü olan International Security Assistance Force (İSAF) oluşturulmuştur. Bu müdahalenin amacı, özellikle ABD'den; Kabil'de güvenlik ve istikrarı sağlamalı ve Afganistan'da yeni oluşturulan geçici hükümeti desteklemelidir. Bu operasyondan önce Kabil havaalanına hâkim olan ve Kabil'e hâkim olan psikolojik algı özellikle önemliydi. Bugün Kabil havalimanının iç güvenliği Türkiye tarafından, dış kısmı ise Afgan silahlı kuvvetleri tarafından sağlanmaktadır.¹⁶¹

North Atlantic Treaty Organization'a (NATO), Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (KAAÖ) ile bağlantılı ISAF'ın oluşturulması, Bon'a dayanan 20 Aralık 2001 tarihli ve 1386 sayılı United Nations Security Council (UNSC) Kararına dayanmaktadır. ISAF başlangıçta sadece Kabil ve çevresinde Taliban ve El Kaide ile savaştı, ancak 2003 yılında geçici hükümetin kurulmasıyla birlikte Afganistan'ın tamamına yayılmasına karar verilmiştir.¹⁶² Ancak, 2006'dan itibaren askeri operasyonlara odaklanmıştır. Bu dönemde uluslararası güvenlik ve destek güçlerine toplam 47 ülke katılmıştır. Afganistan'da 27'si NATO üyesi, 11'i NATO ortağı olmak üzere toplam 130.000 ve 638 yabancı asker bulunuyordu. Silahlı Türk Küvvetleri, ISAF'a katkı sağlamak amacıyla 2003 yılından bu yana Afganistan'da bulunuyordu. 2007 verilerine göre başkent Kabil ve Vardak vilayetinde 1.840 askerle hizmet

¹⁶¹ “Afganistan’da Güç Savaşlarında Yeni Dönem”, erişim tarihi 26 Temmuz, 2022

¹⁶² “ISAF: Afganistan'daki Uluslararası Güç”, erişim tarihi 21 Temmuz, 2022

vermektedir. Kabil'deki Türk silahlı kuvvetlerinin iç güvenliğini sağlar ve Vardak'ta Afgan güvenlik güçlerinin eğitimini desteklemektedir.¹⁶³

	Almanya	5.000		İtalya	3.952
	ABD	90.000		İzlanda	4
	Arnavutluk	286		Kanada	529
	Avustralya	1.550		Karadağ	39
	Avusturya	3		Kore Cumhuriyeti	350
	Azerbaycan	94		Letonya	174
	Belçika	520		Litvanya	236
	Birleşik Arap Emirlikleri	35		Lüksemburg	11
	Bosna Hersek	55		Macaristan	415
	Britanya	9.500		Makedonya	163
	Bulgaristan	597		Malezya	46
	Çek Cumhuriyeti	623		Moğolistan	114
	Danimarka	750		Norveç	429
	El Salvador	24		Polonya	2.580
	Ermenistan	126		Portekiz	140
	Estonya	159		Romanya	1.873
	Finlandiya	156		Singapur	39
	Fransa	3.932		Slovakya	309
	Gürcistan	937		Slovenya	77
	Hırvatistan	317		Tonga	55
	Hollanda	183		Türkiye	1.840
	İrlanda	7		Ukrayna	23
	İspanya	1.526		Ürdün	0
	İsveç	500		Yeni Zelanda	188
	Toplam	130.638		Yunanistan	153

Şekil 1: Afganistan'a İSAF bünyesinde asker göndermiş ülkeler¹⁶⁴

3.2. İşgal Sürecinde ABD'nin Afganistan Politikası

İşgal öncesi dönemde Afganistan'ın bulunduğu Orta Asya coğrafyası ABD dış politikasında çok önemli bir bölge olarak görülmemiştir¹⁶⁵. Bunun nedeni, Sovyet

¹⁶³ "İSAF: Afganistan'daki Uluslararası Güç"

¹⁶⁴ "İSAF: Afganistan'daki Uluslararası Güç"

etkisini kırmanın en zor olduğu bölge olmasıdır. Yukarıda bahsedildiği gibi Stalin, Kruşçev ve Brejnev dönemlerindeki ekonomi politikaları bölge nüfusunu ekonomik olarak Sovyetlere bağımlı hale getirerek bölgede ayrılıkçı hareketlerin örgütlenmesini oldukça zorlaştırmıştır. Bu süreçte bölgede etkin bir etki sahibi olmanın zor olduğunun farkındadır ve sadece SSCB'deki hareketleri kontrol etmeye odaklanmıştır. Bunu bölgesel devletlerle ekonomik iş birliği ve diplomatik yollarla yapmayı tercih etmiştir. Ancak 1979'da SSCB'nin Afganistan'ı işgaliyle bölgede daha önce hiç olmadığı kadar aktif bir rol oynamaya karar vermiştir¹⁶⁶.

1979'daki İran İslam Devrimi'nden sonra, yeni İran hükümeti ABD karşıtı politikalar benimsemeden önce, Şah ile iyi ilişkiler, ABD'nin İran üzerinden petrol yollarını kontrol etmesine ve İran'daki askeri üsleri kullanmasına izin vermiştir. Ancak devrimden sonra bu artık mümkün olmadı ve SSCB'nin Afganistan'ı işgali ABD'yi bölge için endişelendirmiştir. ABD için bu işgal, petrol zengini Basra Körfezi bölgesinin güvenliğinin tehdit altında olduğu anlamına gelmektedir. Sonuçta, Afganistan'ın kontrolü, Asya alt kıtasının egemenliği ile Hint Okyanusu'na kara erişimi amacıyla büyük stratejik öneme sahiptir.¹⁶⁷

İşgal öncesi dönemde Afgan halkının komünist rejime karşı isyan etmeye başlamasıyla birlikte ABD bölgede belirli politikalar uygulamaya başlamıştır. Bu nedenle, Nisan 1979'daki Sovyet müdahalesinden sekiz ay önce ABD, Afgan komünist hükümetine karşı savaşan isyancılarla gizli toplantılara başlamıştır. Bu toplantılardan sonra, Carter gizlice isyancılara propaganda ve tıbbi yardım emri vermiştir. 25 Aralık 1979'da , Sovyet işgalinden dört gün sonra, Carter, CIA'in mücahitlere askeri malzeme ve insani yardım sağlamasını gerektiren bir planı onaylamıştır.¹⁶⁸

CIA yetkilileri, ISI liderliğindeki bir mücahit lideri olan Gulbuddin Hikmatyar ile 1979'da Pakistan'da bir araya gelmiş ve onun bir eroin kaçakçılığı çetesi kurmasına

¹⁶⁵ İskender Karakaya and Mohammad İshak Nazari, "Afganistan'da Taliban İktidarı Dönemleri (1996-2001 ve 2021 Sonrası) ve Afganistan Dış Politikası.", *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 12/23 (2022), s.143-169.

¹⁶⁶ Ahmet K. Han, "Sovyet İşgali ve Sürekli Özgürlük: Afganistan'da Süpergüç Müdahalelerinin Uluslararası Sisteme Etkileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Jeopolitik İnceleme.", *Orta Doğu Etütleri*, 2/2 (2011), s.57-96.

¹⁶⁷ Ali Rıza Kuğu, "Afganistan'da İktidar Mücadelesi ve Dış Müdahale Sorunsalı: Uluslararası Toplum İçin Yeni Bir Yol Haritası", Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2020, s.130.

¹⁶⁸ Charles G. Cogan, "Partners in Time: The CIA and Afghanistan since 1979", *World Policy Journal*, 10/2 (1993), s.72-83.

yardım etmiştir. Hikmetyar bu şekilde muhalefetine finanse edebilmiştir¹⁶⁹. 1980'lerin başından beri, CIA ve ISI'nin ana Afgan stratejisi, Pakistan'da eroin için Afgan toprağına ekilen haşhaşları işlemek ve dünya pazarında ticaret yapmak olmuştur ve bu karlar direnişi finanse etmektedir.¹⁷⁰

1984'te ABD, Hikmetyar'ın komutasındaki mücahitlerin SSCB'nin içine saldırması gerektiğine karar vermiştir ve CIA Direktörü William J. Casey Pakistan'a gizli bir ziyarette bulunmuştur. Pakistan'daki kamplarda mücahitleri eğitmeye ve yoğun silah desteğı sağlamaya başlamıştır. Bu kararın ardından 1986 yılından itibaren Özbekistan ve Tacikistan'da Sovyet güçlerine yönelik saldırılar artmaya başlamış. CIA'in Aralık 1979'dan Afgan SSCB'nin ülkeyi terk etmesine kadar Afgan mücahitlerini silahlandırma ve finanse etme programı “*Siklon Operasyonu*” olarak kodlanmıştır. CIA tarafından şimdiye kadar gerçekleştirilen en uzun ve en pahalı operasyonlardan biriydi.¹⁷¹

Söz konusu tarihten itibaren ABD, Pakistan üzerinden Afgan mücahitlere yardım etmeye başlamıştır. Öte yandan, Sovyet ordusunun Müslüman kısmı Radio Liberty ve Radio Free Europe radyo istasyonları tarafından yerel dillerde yayınlanmış ve Sovyet hükümeti dinsiz olarak adlandırılmış ve SSCB'de bir isyanı kışkırtmaya çalışmıştır¹⁷². Aynı dönemde, 1977 yılında ABD Başkanı Jimmy Carter'ın güvenlik danışmanı Zbigniew Brzezinski tarafından geliştirilen “*Yeşil Kuşak*” projesi başlatılmıştır. Bu proje, İslam'ın komünizm tehdidine karşı bir kalkan olarak kullanılabileceğı fikrine dayanmakta ve petrol zengini Basra Körfezi bölgesinde müttefikler edinilerek Sovyetler Birliği'nin bölgeye sızmasının önlenebileceğine inanılmaktadır. Afganistan'ın işgali bu projenin hayata geçmesinin yolunu açmıştır.¹⁷³

Yeşil Kuşak projesi kapsamında cihat yapıldı ve cihatçılar desteklenmiştir. Çoğunlukla Afganistan'da yoğunlaşan ABD ve Avrupa'dan Müslümanlar bir araya gelerek Sovyetlere karşı savaşmak için özel eğitim almışlar. Böylece uluslararası bir

¹⁶⁹ Parham, Hassan Reza, “Afganistan'da Son Yüzyılda Dört Büyük Etnik Grubun Siyasi Katılımı”, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, 2021.

¹⁷⁰ Jonathan Beaty ve Samuel C. Gwynne, *The outlaw bank: A wild ride into the secret heart of BCCI*, New York: Beard Books, 2004, s.82.

¹⁷¹ Abdul Karim Safa, “Amerika Birleşik Devletleri-Afganistan İlişkileri 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları Öncesi-Sonrası”, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2017, s.7.

¹⁷² Karakaya ve Nazari. "Afganistan'da Taliban İktidari Dönemleri (1996-2001 Ve 2021 Sonrası) Ve Afganistan Dış Politikası.", s.43-169.

¹⁷³ İlhan Üzgel, “ABD ve NATO ile İlişkiler”, *Türk Dış Politikası*, 2 (2001), s.37.

cihatçı topluluk oluştu ve bu topluluğa “*Mücahid*” (Allah adına savaşçılar) adı verilmiştir. Pakistan ve Körfez Arap Ülkeleri özellikle Suudi Arabistan bu yapının oluşmasına destek vermiştir. Pakistan, Amerikan sistemini kurarak eğitim ve ulaşım, Suudi Arabistan'a maddi destek sağlamış ve Müslümanlar savaşçı olarak Yeşil Kuşak Projesi'ni başlatmıştır. Bu proje sayesinde ABD, Sovyetlerle doğrudan savaşmak yerine Mücahitlerle savaşmıştır.¹⁷⁴

Bu dönemde ABD Başkanı Ronald Reagan tarafından propagandası yapılan Reagan Doktrini, Sovyetler Birliği'nin dünyadaki etkisini yok etmeyi amaçlayan bir dış politika stratejisidir. Reagan Doktrin yaklaşık 10 yıl boyunca Amerikan dış politikasının merkezinde kalmış ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla etkisini kaybetmeye başlamıştır. Bu doktrine göre ABD, sosyalist ülkelerdeki komünizm karşıtı muhalifleri açık ve gizli olarak desteklemiştir¹⁷⁵. Bu, SSCB'nin aktif olduğu bölgelerdeki etkinliğini azaltmayı amaçlamıştır. Yukarıda bahsedildiği gibi, bu program Afganistan'daki Mücahitlere önemli bir yardım sağlamıştır. 1980'ler boyunca, Reagan yönetimi mücahitlere desteğini kademeli olarak artırmıştır. 1985 tarihli Ulusal Güvenlik Kararı 166, Afgan isyancılarına daha fazla yardımın yolunu açmıştır. 1987'de ABD, mücahitlere yılda 700 milyon dolar askeri yardım sağlamıştır. 1980'lerde Afgan direnişine yapılan gizli Amerikan yardımı 3 milyar dolardan fazlaydı. Başka bir deyişle, savaş döneminde Sovyetlerin Kuzey Vietnamlıları desteklediği gibi ABD de Mücahitleri desteklemiştir.

Pakistan, ABD için büyük önem taşımaktadır. Afganistan'daki coğrafi konumu ve İstihbarat Teşkilatı'nın (ISI) Afganistan'daki etkinliği nedeniyle Pakistan, ABD'nin bölgedeki politikalarını uygulaması ve mücahitleri eğitmesi için en uygun yer olarak görülüyordu. Suudi Arabistan da bu süreçte ABD'nin başlıca bölgesel müttefiklerinden biri olmuştur. Bu ittifak, Suudilerin bölgede nüfuz kazanması için eşsiz bir fırsat olarak görülmüştür. Pakistan'da finanse ettikleri mülteci kamplarından Vahhabilik olarak bilinen İslam hakkında aşırı muhafazakâr görüşleri ithal edebildiler.¹⁷⁶

¹⁷⁴ Mehmet Şahin, “ABD’nin Müslüman Savaşçıları”. *Akademik Orta Doğu Dergisi*, 3/1 (2008), s.45-46.

¹⁷⁵ Merve Salman, “Nükleer Silahlanmanın ABD Dış Politikasına Etkileri: Ronald Reagan Dönemi (1981-1989)”, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, 2012.

¹⁷⁶ Hilal Önal, “ABD’nin Afganistan Politikasının Açmazları: Bölgesel Bir Analiz”. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 6/23 (2010), s.48-49.

1982'de Diego Cordovez liderliğindeki BM, tahkim müzakerelerine arabuluculuk yapmaya çalıştı, ancak başarılı olamamıştır. Cordovez, ABD ve Pakistan'ın Afganistan'da uzlaşma konusunda kamuoyuna açıklamalar yapmalarına rağmen askeri müdahalenin onlar için en iyi yol olduğunu söylemiştir. Bu nedenle ABD 1980'lerde diplomasiyi engellemeye devam etmiştir. Çünkü mücahitlerin durumu zaferin mümkün olduğunu göstermektedir ve bu durum ABD için daha elverişli olacaktır.

Afganistan'ın işgalinin ardından ABD, Haziran 1979'da imzalanan SALT II anlaşmasına ilişkin Senato oylamasını reddetmiş ve aynı zamanda SSCB'ye birçok alanda ambargo uygulamaya başlamıştır.¹⁷⁷ Moskova'daki büyükelçisi Thomas J. Watson'ı ABD'ne davet etmiş ve Haziran 1980 Moskova Olimpiyatlarını radikal İslam lehine iptal etmeye çalışmıştır ve bu da önümüzdeki yıllarda sorun yaratacaktır. ABD'nin bu süreçte isyancılara ulusal düzeyde ve uluslararası toplumda verdiği büyük destek, mücahitlerin terörizm ve köktencilikle ilişkilendirilmesi nedeniyle çok tartışma konusu olmuştur, ancak ABD bu süreçte görmezden gelmiştir. ABD'ye göre mevcut tehdit komünizmdir ve bu tehdidi önlemek için her şey yapılabilir.

3.3. ABD Müdahalesi Sonrası Afganistan

2001'de ABD'nin Afganistan'a müdahalesinden sonra ülkede bir otorite boşluğu oluşturmuştur. Bu boşluğu doldurmak için Hamid Karzai, Kasım 2001'deki Bonn Anlaşması'nın ardından Afganistan'ın geçici cumhurbaşkanı seçilmiştir. Burhaneddin Rabbani, Bonn Anlaşması'nda alınan kararı kabul etmemiş ve daha sonra iktidardan vazgeçmeyi kabul etmiştir. Aralık 2001'de, Hamid Karzai, Burhaneddin Rabbani'nin başkanlık ettiği resmi bir törenle Afganistan İslam Cumhuriyeti'nin geçici hükümetinin başına getirilmiştir.¹⁷⁸ Bonn Anlaşması, Loya Jirga'nın Geçici Hükümet tarafından bir sonraki hükümetin kuruluş tarihini işaretlemek için tutulması gerektiğini şart koşmaktadır. 11 Haziran 2002'de geleneksel meclis toplanmış ve Hamid Karzai, kabine üyeleriyle birlikte 18 ay süreyle Afganistan'ın cumhurbaşkanı seçilmiştir. Bonn

¹⁷⁷ Büyükbaş, "Amerika Birleşik Devletleri'nin Afganistan'a Müdahalesi ve Afganistan'da Oluşturulan Yeni Yönetim Yapısı", s.64.

¹⁷⁸ Mohammad Aref Salihi, "Afganistan'da İktidar Mücadelesi ve Dış Müdahaleler 1973-2014", Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2014, s.111.

Anlaşması Afganistan için yeni bir anayasa sağlamıştır. Yeni anayasa oluşturulana kadar eski anayasa çerçevesinde işlemek zorundadır.¹⁷⁹

Nitekim Bonn anlaşmasında Abdul Satar Siret Afganistan cumhurbaşkanı seçilmiştir. Ancak Siret bir azınlığa mensup olduğu için Peştun ve Taciklerin itirazları nedeniyle kabul görmemiş ve Peştun asıllı Hamit Karzai seçilmiştir. Geçici hükümet sırasında, silahsızlanma, seferberliğin sona ermesi ve yeniden entegrasyon (Disarmament, demobilization and reintegration-DDR) programı ve güvenlik reformları bu ülkede iyi gelişmiş ve DDR beş yıl boyunca devam etmiştir. Bu gündemdeki ilk adım Bonn Anlaşması'nda atılmıştır, ancak bu anlaşmada adı kısaca Security Sector Reform (SSR) olarak bilinmektedir. Anlaşma, SSR ve DDR ile bağlantı içermemektedir. Bu program kapsamında, Afganistan'daki tüm silahlı grupların Afgan geçiş hükümetine üye olması ve onun kontrolü altında olması gerekmektedir. DDR programı Japonya tarafından Afganistan'da uygulanmış ve Ocak 2003'e kadar sürmüştür. DDR programına katılan savaşçıların sayısının 50.000 ile 250.000 arasında olduğu tahmin ediliyordu. 2003 yılında geçiş hükümeti döneminde yürürlüğe girmiştir.

Afganistan, bölgedeki hareketlerden açıkça etkilenmektedir. Ayrıca bölge devletleri, Afganistan'daki olayların kendilerini kendi çıkarlarına ve kısa vadeli çıkarlarına göre etkilediğinin farkında değildirler. Örneğin; İran, Afganistan'daki istikrar ve barıştan çok kuşkululu ve bunun ülkenin kalkınmasına zarar vereceğinden korkmaktadır. Ancak Afganistan'daki terör olgusunun henüz ortadan kaldırılmamış olması İran'ı doğrudan ilgilendirmektedir. İran, doğudaki Taliban hükümetini bir tehdit olarak algılamıştır. ABD, Taliban'dan sonra bir tehdit olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle bölge devletlerinin Afganistan'a yönelik düşmanca politikaları bölgenin istikrarını etkilemektedir.¹⁸⁰

Pakistan'ın Afganistan'da barışta önemli bir role sahip olduğu vurgulanmaktadır. Pakistan'ın Afganistan'da barışı sağlama isteği olmadan, o ülkeye barış ve istikrar getirmek zor olacaktır. Pakistan bunun farkında değildir çünkü Afganistan ile ilişkiler ne kadar bozulur ve bozulursa o kadar kötü olacaktır. Afganistan, Pakistan için çok önemli bir jeostratejik konuma sahiptir. Afganistan'da

¹⁷⁹ Salihy, "Afganistan'da İktidar Mücadelesi ve Dış Müdahaleler 1973-2014", s.111.

¹⁸⁰ Salihy, "Afganistan'da İktidar Mücadelesi ve Dış Müdahaleler 1973-2014", s.114.

istikrar sağlanamazsa Pakistan'ın Orta Asya ticaretiyle ilgili sorunları olacaktır. Afganistan, Hindistan ile ikili bağlarını güçlendirmeye ve bu ticareti Pakistan yerine İran üzerinden kanalize etmeye devam edecektir. Dolayısıyla Pakistan karlı değil, zararlı olacaktır.

3.3.1. Afganistan'da Siyasi Sistemin Yeniden Yapılandırılması

ABD'nin Afganistan'a müdahalesinden sonra ülkedeki temel sorunlardan ve acil sorunlardan biri istikrarı sağlamak ve barışı inşa etmektir. Bu nedenle, bu sorunlar devam etmektedir. Amerika'nın Afganistan'a müdahalesinden sonra ortaya çıkan yeni Afgan devletinde siyasi sistemin oluşumu en basit meselelerden biriydi. Güvenlik ve askeri eğitim gibi konular altyapıları olmadığı için kolay olmamıştır. Ülkede bulunan yabancı güçlerin teçhizat, mali yardım ve eğitim konularında sürekli gönüllü ve kararlı hareket etmesi nedeniyle birçok zorluk ortaya çıkmıştır. Ancak siyasi süreci başlatmak için çeşitli ülkeler Afganistan'daki Taliban karşıtı grupların liderleriyle bir toplantı düzenlenmiştir.

Bir grup Afgan Taliban karşıtı aydın ve lider, Almanya'nın Bonn Konferansı kentindeki yeni Afgan devletinin siyasi yapılanmasının temellerini atmıştır. Aralık 2001'de, ABD ve Birleşmiş Milletler aracılığıyla, Afganistan'ın etnik gruplarından ağırlıklı olarak Peştun, Tacik, Türk liderlerinden oluşan bir Afgan entelektüel grubu, ülkeyi 2,5 yıl boyunca kademeli olarak yönetmeyi planlamıştır. Bon anlaşmalarına göre, Peştun asıllı Hamit Karzai'nin Ocak 2002'den itibaren katılması, Afganistan'ın Karzai hükümeti altındaki geleneksel meclisinin (Loya Cirga) o yılın haziran ayında toplanması beklenmektedir. Ayrıca Bon Accord, Afganistan'ın yeni anayasasının Loya Cirga Meclisi'nin 18 ay içinde hazırlanması ve kabul edilmesinden de bahsetmiştir. Daha önce de belirtildiği gibi, Loya Cirga Ocak 2004'te ülkenin başkenti Kabil'de tekrar bir araya gelmiş ve Afganistan'ın yeni anayasasını onaylanmıştır. Bon konferansının bir diğer önemli teması da Afgan halkının Haziran 2004'te özgür ve adil seçimlerle demokrasinin temellerini atmasıydı. Ancak seçimler siyasi nedenlerle Ekim ayına ertelenmiştir. Afgan halkı, Ekim 2004'te seçim yaparak demokrasiyi

şekillendirmiştir. Seçim sonuçlarına göre Hamit Karzai, diğer iki milletvekiliyle birlikte beş yıllık bir dönem için Afganistan'ın cumhurbaşkanı seçilmiştir.¹⁸¹

Emanullah Han'ın 1923'teki ilk anayasasından bu yana dördüncü anayasa olarak bilinen Afganistan'ın yeni anayasasının önsözünde şu ifadeler yer almaktadır; Afganistan İslam Cumhuriyeti'nin her zaman İslam dinine bağlı olduğunu vurgulamakta ve ülkede yaşayan tüm etnik grupların yönetimi ile ilgili her türlü baskı ve ayrımcılığa son vermesi gerektiğini vurgulamaktadır. İnsanların hak ettikleri temel hak ve özgürlüklere kavuştuğunu açıkça ilan etmiştir¹⁸².

3.3.2. Afganistan'da Güvenlik

Afganistan'da güvenlik problemini salt askeri ölçüden ele almak yeterli olmayacaktır. Afganistan'da güvenlik sorunu içerisinde askeri boyutun yanı sıra ekonomik, toplumsal, çevre gibi güvenlik sorunları bulunmaktadır.

Güvenlik kavramı, insanın dünyaya geldiğinden itibaren geçirdiği her bireysel ve toplumsal evrede kullanılan bir terimdir. Bu nedenle bir yaşamsal zorunluluk şeklinde değerlendirilebilmektedir. Çocuğun güvenliği, ailenin güvenliği, binanın güvenliği, şirketin güvenliği, devletin güvenliği şeklinde ele alınırsa; bireysel ve toplumsal yaşamın her alanında ciddi bir güvenlik arayışı olduğu ortaya çıkmaktadır. Güvenlik kavramı varlığını koruma ve sürdürme amacı taşıyan her davranış şeklinde, ailesi, işi, parası, dini, ülkesi ya da başka bir şeyle açıklıyor olması bunu değiştirmemektedir¹⁸³

İkiz Kuleler'e 11 Eylül terör saldırılarının ardından ABD'nin Afganistan'a müdahalesi ülkedeki Taliban rejimine son vermiştir. Afganistan için yeni bir dönem başlamıştır. Afganistan'daki güvensizlik ve istikrarsızlık sorunlarının çözülmesi için çaba gösterilmiştir. NATO (North Atlantic Treaty Organisation) ve ISAF (Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü), Afganistan'da güvenliği sağlamak ve terörizmi ortadan kaldırmak için çok çalışmıştır. Ortaya çıkan askeri kayıplara ve maliyetlere rağmen Afganistan'da güvenlik garanti edilememiştir. Taliban savaşçıları çok ağır bombalamalar yaparak halkın güvenliğini tehdit etmeye devam ediyordu. Ayrıca son dönemlerde sadece Taliban değil, İŞİD de ortaya çıkmış ve camilere saldırılarak

¹⁸¹ Cengiz Özel, "Afganistan'ın Yeniden İnşasında Türkiye'nin Yumuşak Güç Stratejisi", Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, 2018, s.167.

¹⁸² Masouda Nawabi, "Afganistan'da Siyasete Katılan Kadınların Amaçları, Sorunları ve Kazanımları", Yüksek Lisans Tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, 2018.

¹⁸³ Beril Dedeoğlu, *Uluslararası Güvenlik ve Stratejileri*, İstanbul: Yeni Yüzyıl Yayınları, 2008, s.21-22.

düzenlemişlerdir¹⁸⁴. Bu nedenle Afganistan'daki güvenlik sorunlarının tek başına askeri yollarla çözülmesi yeterli değildir. Güncel konuların da ekonomik, sosyal ve ekolojik yönleri altında ele alınması gerekmektedir.

ABD'nin Afganistan'a müdahalesini takiben Bonn Anlaşması ve ardından Japonya'nın başkenti Tokyo'da yapılan zirve ve Mayıs 2002'deki Chicago zirvesi, ülkenin güvenlik sektörünün reformunun temellerini atmıştır. 34 ülke Afgan güvenlik sektörü reformuna katkıda bulunmuştur. Security Sector Reform (SSR) beş temel ilkeye dayanmaktadır¹⁸⁵:

- *“Uyuşturucu ile ilgili mücadeleler İngiltere'nin liderliğinde esasa bağlanmıştır.”*
- *“Hukuk sisteminin reformu ile ilgili faaliyetler İtalya önderliğinde olmuştur.”*
- *“Afganistan Milli Polis Teşkilatı Almanya'nın liderliğinde gerçekleşmiştir.”*
- *“Afgan Milli Ordusunun (AMO) “Afgan National Army” (ANA) kuruluşu, ABD liderliğinde gerçekleşmiştir.”*
- *“Silahsızlanma, terhis etme ve sivil hayata entegrasyon (STB/DDR) faaliyetleri Japonya'nın liderliğinde başlatılmıştır.”¹⁸⁶*

Afganistan'da güvenlik sektörü reformu 2002'de başlamıştır. Bu süreç için onlarca milyarlar dolar harcanmasına rağmen, ülkede göreceli bir güvenlik sisteminden bahsetmek zordur. Genel olarak birçok ülkenin yeniden yapılanması için yaptığı yardımlar Afganistan'ın yeniden yapılanması ve yeniden yapılandırılması için kullanılmamış, aksine devlette çalışan kişilerden bilmeden ve bilmeden çalınmıştır. Ülkede ulusal ordunun ve ulusal polisin kurulması ve örgütlenmesi söz konusu olduğunda, koordinasyon eksikliği ve düşük maaşlar nedeniyle birçok personel ülkenin silahlı kuvvetlerini terk etmekte ve yerel liderlerin yanında yer almakta idi. Bu durum, güvenlik eksikliğinin ana nedenlerinden biridir.

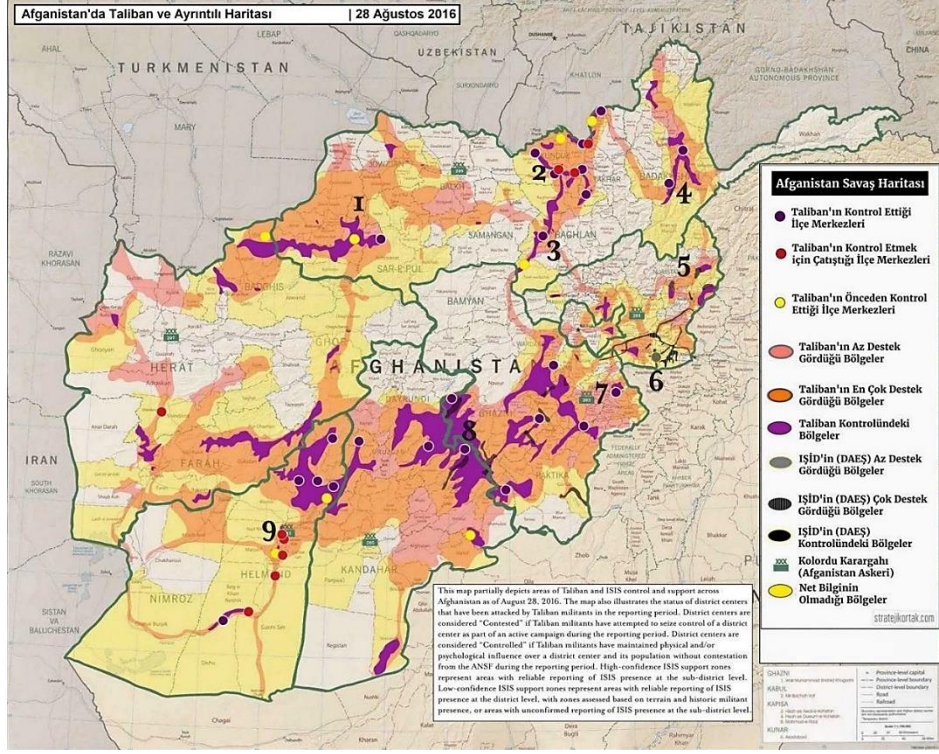
Stratejik başarısızlıklardan kaynaklanan yolsuzluk ve kötü yönetim nedeniyle harcanan paranın çoğunun boşa gittiği de bilinmektedir. Bu nedenlerle ülkede halen

¹⁸⁴ Cengiz Özel, “Afganistan'ın Yeniden İnşasında Türkiye'nin Yumuşak Güç Stratejisi”, Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, 2018.

¹⁸⁵ Özel, *Afganistan'ın Yeniden İnşasında Türkiye'nin Yumuşak Güç Stratejisi*, s.172.

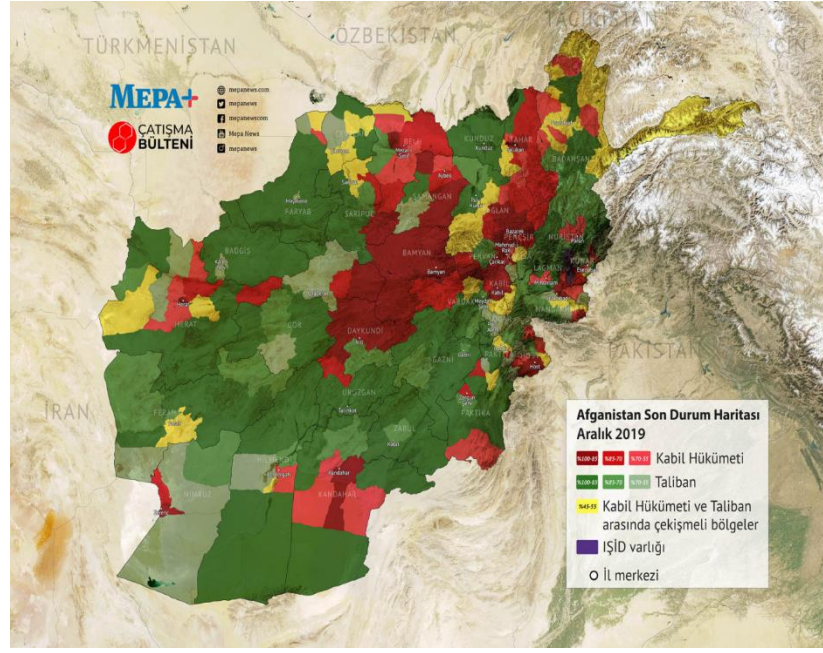
¹⁸⁶ Özel, *Afganistan'ın Yeniden İnşasında Türkiye'nin Yumuşak Güç Stratejisi*, s.172-73.

ciddi bir güvenlik açığının yanı sıra Taliban gibi örgütlerle mücadele de devam etmektedir. Uluslararası güvenlik güçlerinin Afganistan'ın çeşitli bölgelerinde yaklaşık 18 yıl boyunca, özellikle Afgan güvenlik güçlerinin ülke genelinde göreve başladığı 2014 yılından sonra faaliyet göstermesi sonrasında ortaya çıkan savaş haritası Şekil 2, 3 ve 4 de yer aldığı gibidir.

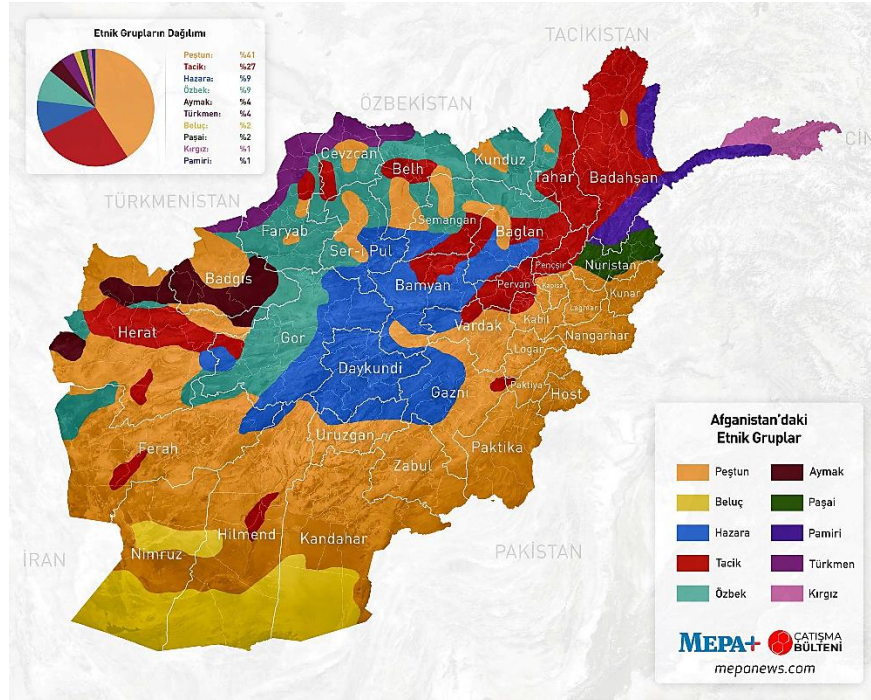
Şekil 2: 28 Ağustos 2016 senesinde Afganistan'ın savaş haritası¹⁸⁷

¹⁸⁷ Erişim tarihi 25 Temmuz, 2022

Şekil 3: Aralık 2019 senesinde Afganistan'ın son durumu¹⁸⁸

Afganistan'da yer alan etnik gruplar Şekil 4'teki gibidir.

Şekil 4: Afganistan'da bulunan etnik gruplar

¹⁸⁸ <https://www.stratejikortak.com>

Sovyetler Birliği'nin ÷lkeden çıkarılması ardından iç savaş ve iktidar m¼cadeleleri sonucunda Afgan ordusu dağıtılmıştır. Afganistan'ın o zamandan beri g¼l¼ bir Ulusal Ordusu yoktur. North Atlantic Treaty Organasation 'nun (NATO) temel hedeflerinden biri, Afganistan'da bir öz savunma Ulusal Ordusu'nun kurulmasını kolaylaştırmak ve Afgan halkının kendi g¼venliđini koruyacak araçlara sahip olmasını sağlamaktır. Yabancı g¼lerin Afganistan'dan çekilmesi, ÷lke içinde yerli bir Ulusal Ordunun kurulmasına ve geliştirilmesine bağlıdır. Ancak ağdaş bir askeri g¼c¼n kurulması da aynı şekilde önemli bir çabadır. Afganistan bağlamında liderlik konusunda orta d¼zeyde deneyimin bulunmaması önemli bir sorundur. Bu bağlamda, yeni Afgan ordusu NATO'nun o ÷lkede g¼venlik ve istikrarı sağlama hedefinin önemli bir parçasıdır. NATO g¼leri, Afgan ordusunun ve g¼venlik g¼lerinin eğitimine katılmaktadır. Bu kapsamda T¼rkiye, Afgan polisi ve g¼venlik g¼lerinin eğitimine önemli lde destek sağlamaktadır. T¼rk askeri akademilerinde çeşitli alanlarda eğitim g¼ren Afgan polis teşkilatı, ÷lkelerine d¼nerek hizmet vermektedir. T¼rkiye, Afganistan'ı ordu da dahil olmak ÷zere çeşitli alanlarda desteklemektedir. Aynı zamanda T¼rkiye, Afganistan'ın yeniden inşası ve kalkınmasına b¼y¼k yatırımlar yapmıřtır¹⁸⁹.

3.3.3. Ekonomik G¼venlik

Ekonomik g¼venlik, Soğuk Savaş'tan sonra bir g¼venlik unsuru olarak damgalanmıştır. Ekonomik g¼venlik, askeri g¼venlik kadar önemlidir. Mali g¼venlik olmadan, bir ÷lkenin g¼venliđini önceden sağlamak imkansızdır. Afganistan'da ekonomik g¼venliđin sağlanması en önemli g¼venlik unsurlarından biri olarak kabul edilmektedir. Birkaç yıldır devam eden savaşlar Afganistan'daki ekonomik aktiviteyi etkilemiş ve n¼fusun gelir kaynağını sınırlamıştır. Afganistan'daki ekonomik sorun, ÷lkede yasa dışı faaliyetlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. İlaç ¼retimi artmış ve gelir kaynağı olmuştur. Dış kaynaklı yardımlar, ÷lkenin yeniden yapılandırılması ve kalkınmasında önemli bir rol oynamaktadır. Afgan devletinin yeniden inşası için bir gelir kaynağı bulunmamaktadır¹⁹⁰. Afganistan'dan elde edilen gelirin kaynağını

¹⁸⁹ Mehmet Yıldız, ‘‘Afganistan'ın Yeniden İnşasında T¼rkiye'nin Rol¼ (2001-2011)’’, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2014.

¹⁹⁰ Mustafa Arslan, "Afganistan'da İstikrarsızlık ve Temel Sebepleri." *Uluslararası İşletme, Ekonomi ve Y¼netim Perspektifleri Dergisi*, 1/2 (2019), s.47-63.

incelendiğinde ortaya çıkan sorunlarla karşılaşmaktadır; kaçakçılık, ödediğiniz ana gelir kaynağıdır. Kaçakçılık, ülkenin ana gelir kaynağıdır ve ülke gelirinin büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Diğer ise afyon üretimi ve ticareti adı altında bilinmektedir. Ülkeden gelen üç gelir uluslararası insani yardımdan ve dördü tarım ve irtifadandır. Afganistan'da tarım, özellikle 2001'den sonra kuvvetli rüzgarlar nedeniyle Büyütme Kalesi olarak bilinmektedir. Afganistan'daki istihdam olanaklarının çok sınırlı olması nedeniyle nüfus şeklinde genç bir nüfusa ödeme yapmaktadır. Afganistan'da iş ve istihdam imkânı olmadığı için gençler aidentlerini ödemek zorunda kalmıştır. Sonuç olarak, istikrarsızlık, iç savaş ve iktidar mücadelesi, tüm fabrikaların kapanmasına neden olmuştur¹⁹¹.

Afganistan'ın ekonomik güvenliği de askeri güvenliğinden daha önemlidir. Ülkenin, istikrarı, ekonomik güvenliği ve askeri güvenliği devlet gücü temelinde değerlendirilir. Ülke ekonomisinin zayıflığı, devletin istikrarını olumsuz etkilemiştir. Dört çalışanın mali güvenliğini ve insanlar için bir gıda güvenliğinin sağlanması ile, insanlar üç zor finansal güvenlik durumu ile karşı karşıya kalmazlar. Sanayileşme ülkenin istikrarında önemli bir rol oynamıştır. Afgan devletinin gelişmesi için bu ülkenin sanayi ve imalat sanayilerine yatırımların yanı sıra farklı ülkelerin sanayi sanayilerine yatırım yapması çok önemlidir.

Afganistan'ın ekonomik güvenlik sorunlarının ana unsurları yolsuzluk, kaçakçılık, afyon üretimi, uluslararası yardımların kötüye kullanılması ve nüfus için istihdam olanaklarının olmamasıdır. Yukarıda belirtildiği gibi, uyuşturucu üretimi Afganistan devleti için ana gelir kaynağıdır. Dünyadaki ilaçların %90'ından fazlası Afganistan'da üretilmektedir (dikkat et, sağlam olmayan bilgilerin eklemesi gerek yok). Çevre Afganistan genelinde 3 milyon kişi uyuşturucu üretimi yapmaktadır¹⁹². Sovyetler Birliği'nin, Afganistan'ı işgal etmeden önce, ülkenin bilgi kaynağı tarım ve yükselme adı altında bilinmektedir.

Birleşik Krallık ile diğer ülkeler de ABD'nin Afganistan'a askeri müdahalesine yardım sağlamıştır. Taliban yönetiminin Koalisyon Güçleri tarafından askeri

¹⁹¹ Muzaffer Toofan Noory, "Afganistan'daki güvenlik sorunları.", Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, 2014, s.10-50.

¹⁹² Deniz Anbarlı Bozatay ve İsmail Meriç, "Afganistan'da Şiddet ve Terörün Toplumsal Arka Planı.", *Akademik Orta Doğu: Altı Aylık Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, 7/14 (2013), s.150-173.

operasyonlarla devrilmesi, ülkenin yeniden yapılanma çabalarının başlamasına yol açmıştır¹⁹³. Dahası, devlet inşa etme projesinin yeniden canlanması, uluslararası müdahalenin artan hedefleri tarafından tetiklenmiştir¹⁹⁴. ABD'nin Afganistan müdahalesinin öncesinde Afganistan'daki devlet yapısı, başarısız bir devlet için belirlenen kriterlerle uyumludur. ABD öncülüğündeki işgalin ardından Irak'ta yaşanan olaylarda da görüldüğü gibi dış müdahaleyle devlet kurma süreci başlamıştır¹⁹⁵. Afganistan'ın yeniden inşasını amaçlayan ilk hareketin ardından Taliban güçlerinin geri çekilmesinin ardından 14 Kasım 2001'de Kabil şehri ele geçirilmiştir.

Kısa bir süre sonra Taliban'ın dağılma sürecine başlamıştır ancak Afganistan'ın tüm bölgelerinden tamamen çekilmediği geniş çapta kabul görmeye başlamıştır. Taliban yönetiminin devrilmesi üzerine 27 Kasım 2001'de Almanya'nın Bonn kentinde Birleşmiş Milletler'in himayesinde bir toplantı düzenlenmiştir. Bu konferans 14 gün sürmüş ve Taliban'ın iktidardan uzaklaştırılmasının ardından Afganistan'ın yönetimine ilişkin kapsamlı bir plan oluşturmayı amaçlamıştır.

Kabil Deklarasyonu olarak da anılan İyi Komşuluk İlişkileri Kabil Bildirgesi, 2002 yılında Afganistan ile çevre ülkeler arasında imzalanan bir anlaşmayla resmen oluşturulmuştur. Bu anlaşmaya Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1453 sayılı Kararı da eşlik etmiştir. Söz konusu açıklamada, başta Pakistan olmak üzere bölge ülkelerinin Karzai'ye destek verdikleri, mali yardım ve kredi sağlayarak Afganistan'ın yeniden imar çalışmalarına katkıda buldukları vurgulanmıştır¹⁹⁶. Bu deklarasyonun amacı, Afganistan'da yeni kurulan hükümet ile komşu devletler arasındaki diplomatik ilişkileri geliştirmektir. Tokyo Konferansı, Afganistan'ın yeniden inşa sürecinin ekonomik yönünün tartışılması için bir platform sağlamıştır. Ocak 2002'de Tokyo'da düzenlenen Afganistan'ın Yeniden İnşasına Destek Uluslararası Konferansı, yeniden inşa çabalarının çeşitli yönlerinin tartışılması ve aydınlatılması için bir platform sağlamıştır. Afgan Geçici Yönetimi, sivil görevlilerin maaşlarının ödenmesi, eğitim, sağlık, yollar, elektrik ve iletişim gibi alanlarda altyapının geliştirilmesi ve kamu

¹⁹³ Abdullah Yegin, *Afganistan Siyasetini Anlama Kılavuzu*, Ankara: SETA Yayınları, 2005, s.53.

¹⁹⁴ Evren Balta Paker, *Küresel Güvenlik Kompleksi-Uluslararası Siyaset ve Güvenlik*, İstanbul: İletişim, 2012).

¹⁹⁵ Fazlı Doğan, "Ortadoğu'da Dış Müdahale ile Devlet İnşası: Irak Örneği", *Yeni Türkiye*, 22/87, 2016.

¹⁹⁶ Mert Gökirmak, "Afganistan: Bölgesel Rekabet ve Yeni Açılımlar", *Security Strategies Journal*, 7/3 (2011).

hizmetlerinin yeniden yapılandırılması dahil olmak üzere ülkelerinin kalkınması için öncelikler olarak birçok kilit alan belirlemiştir.

Sonunda, Afganistan'daki ekonomik koşullara bakıldığında, ABD'nin Afganistan müdahalesi sırasında çok sayıda zikredilmiş Afganistan'ın yeniden imarı projeleri gerektiği gibi sonuç vermediğini söylenebilmektedir.

SONUÇ

Afganistan'ın geçmişine stratejik bir bölge olarak bakılırsa, farklı zamanlarda işgallere maruz kalmış bir bölge olduğu gözlemlenmektedir. Bu ülkenin geçmiş tarihi, her yüzyılda yeni bir savaş ve yeni bir çatışma görmüştür. Günümüzde Afganistan olarak bilinen ülke, 19. ve 20. yüzyıllarda İngiliz ve Rus imparatorlukları arasındaki rekabetin merkezidir. Afganistan, Soğuk Savaş sırasında büyük güçlerin dikkatini yeniden çekmiş ve sonunda SSCB tarafından işgal edilmiştir. Bu olay Afganistan'a büyük zarar vermiş ve tüm altyapısını önemli ölçüde etkilemiştir. İşgal sonrası dönem işgal döneminden daha sancılı geçmiş ve ülke bir iç savaşa sürüklenmiştir.

11 Eylül 2001 olaylarının ardından ABD müdahalesi Afganistan için yeni bir dönemi başlatmıştır. ABD ile Afganistan arasındaki ilişki bugün eskisinden farklıdır. ABD ve Afganistan arasındaki ilişkiye bakılırsa, iki ülke arasındaki ilişki 19. yüzyılda Afganistan'a seyahat eden birkaç Amerikalı ile başlamıştır. Afganistan, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere'den kurtarıldıktan sonra, Kral Amanullah Han, ABD ile dostane ilişkiler kurmak için ABD 'ye bir dizi elçi göndermiştir ve bu grup, o zamanki Dışişleri Bakanı E Hughes ile bir araya gelmiş, ancak Afgan çabaları başarısız olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Amerikan dış politikası izolasyonist bir hal almıştır.

ABD, Afganistan'ı tehlikeli, güvenilmez, barbar ve demokratik olmayan bir ülke olarak görmüştür. Afganistan'ı kültürel çıkarları ve değerleriyle hiçbir ilgisi olmayan bir kültür olarak ele almıştır. Kabil, 1940'ların sonlarında Washington'dan sınırlı mali destek almış olabilir, ancak hiçbir zaman Pakistan kadar askeri ve mali destek görmemiştir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, özellikle Soğuk Savaş sırasında ABD; Afganistan, İran ve Pakistan'a mali ve silah yardımı yaptığında, Afganistan, ABD'li yetkililere durumdan memnun olmadıklarını ve bu tür bir yardımın bölge ülkeleri arasında bir güç dengesi yaratabileceğini, ancak boşuna olmadığını söylemiştir. Bu durum Afganistan'ı Moskova'ya yaklaştırmış ve ABD bu değişikliği görmezden gelmiştir. Aralık 1979'da Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgal etmesinin ardından ABD, SSCB'nin Afganistan üzerinden Hindistan yarımadasına ulaşmak istediğini kabul ederek harekete geçmiştir. Bu nedenle ABD, Afganistan'ın içişlerine karışmaya ve Afgan direniş gruplarına ekonomik mal ve silah tedarik etmeye başlamıştır.

ABD'nin Afgan m¼cahitlerine mali ve silah yardımı Afgan direniş gruplarını güçlendirmiş ve sonunda Sovyetler Birliği'ni Afganistan'dan çekilmeye zorlamıştır. Sovyetler Birliği'nin Afganistan'dan çekilmesinin ardından ÷lke bir iç savaşı sürüklenmiş ve ABD'nin direniş gruplarına yaptığı yardımlar Afganistan için ciddi sorunlara yol açmıştır. Bunun nedeni, m¼cahit gruplara doğrudan ABD desteği verilmesi ve ardından bu grupların kontrol edememesi veya kontrol etmek istenmemesidir. SSCB'nin çekilmesi Afgan halkına barış, istikrarlı bir hükümet kurma sonucunu getirmemiş, aksine ÷lkede bir iç savaş başlamıştır. 11 Eylül olaylarının ardından ABD'nin Afganistan'a müdahalesi ile ABD, geçmişin hatalarını tekrar etmemek için farklı bir politika uygulayarak Afganistan'ın ulus-devleti inşa etmesine, demokrasiyi sağlamasına ve terörle mücadelesine yardımcı olmuştur. 2001'de ABD'nin temel amacı terörizmi ortadan kaldırmaktır. İlerleyen yıllarda, güvenliği sağlamak için birkaç yönerge hazırlanmıştır.

Bush döneminde, ABD'nin Afganistan politikası; terörle ve savaşla mücadele etmek olmuştur. Bu politika da önemli bir başarıdır. ABD'nin Irak ve Afganistan'a müdahalesi ikinci sırayı alırken, başta Taliban grubu olmak üzere terörist grupların yeniden canlanmasına sebep olmuştur ve Afgan hükümeti ile uluslararası güçlere yönelik saldırıları yeniden yoğunlaşmıştır. Daha sonra Başkan Bush çeşitli stratejiler uygulayarak Afganistan'a yardım etmiş ve ABD-Afganistan ilişkileri için sıcak bir dönem başlamıştır.

Obama döneminde ABD'nin Afganistan politikası, bölgesel iş birliğini güçlendirmeye ve bölgedeki ÷lkeler arasında sadece terörle mücadele etmekten ziyade ekonomik, ticari ve terörle mücadele konularında iş birliğini inşa etmeye yönelik olmuştur. ABD tarihinin en uzun savaşı olarak kabul edilen Afganistan'daki savaş halen devam etmektedir. Başkan Trump iktidara geldiğinde, ABD'nin üçüncü başkanı Afganistan sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. ABD ile Afganistan arasındaki ikili ilişkiler oldukça karmaşık ve çok yönlü bir durumla karakterize edilmekte idi. ABD, 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra bugüne kadar Taliban rejimini devirmek amacıyla Afganistan'a askeri müdahalede bulunmuştur. Afganistan'a yapılan müdahale, belirli bir süre demokratik bir hükümetin kurulmasıyla sonuçlanmış, ABD'nin ÷lkede güvenlik ve istikrarı sağlamaya yönelik birçok girişimine mali destek sağlaması sağlanmıştır. Ancak ısrarlı çabalara rağmen Afganistan'da güvenliğin sağlanması ve Taliban isyanıyla etkili bir şekilde mücadele edilmesi konusunda kalıcı bir ilerleme

sağlanamamıştır. 2020 yılında varılan Doha Anlaşması, Amerika Birleşik Devletleri'nin askeri güçlerini Afganistan'dan çekme taahhüdünü ortaya koyarak ABD ile Taliban arasında devam eden çatışmada önemli bir gelişmeye işaret etmektedir. 2021 yılında geri çekilme hızlanmış ve bu durum da ABD askeri birliklerinin Afganistan'dan tamamen çıkarılmasıyla sonuçlanmıştır.

Bununla birlikte, Amerika Birleşik Devletleri'nin çekilmesinin ardından Afganistan'daki güvenlik ortamında hızlı bir düşüş yaşanmıştır. Bu durum ise Afgan hükümetinin Taliban'ın hızlı ilerlemesine etkili bir şekilde karşı koyamamasıyla sonuçlanmıştır. Ağustos 2021'de Taliban, başkent Kabil'in kontrolünü başarıyla ele geçirmiş ve bunun sonucunda mevcut Afgan hükümeti devrildi ve tüm ülke üzerinde kendi otoritesini kurmuştur.

ABD'nin Afganistan'dan çekilmesi ve ardından Taliban'ın iktidara gelmesi ile ABD ve Afganistan arasındaki ikili ilişkilerde önemli bir değişim yaşanmıştır. ABD, insani yardım sağlayarak ve diplomatik yolları takip ederek Afganistan'a olan bağlılığını sürdürürken aynı zamanda askeri güçlerini de geri çekmiştir. Ayrıca, Amerika Birleşik Devletleri ve diğer küresel paydaşlar, Afganistan'da insan haklarına riayet edilmesi ve terörizmin yayılmasının azaltılmasıyla ilgili konularda Taliban ile diplomatik diyalogları sürdürmeye çabalamışlardır.

Bununla birlikte, Amerika Birleşik Devletleri ve diğer ülkeler, Afganistan'daki çok yönlü siyasi ve insani sorunlar ile güvenlik sorunlarına çözüm bulma konusunda zorluklarla karşılaşmıştır. Bu durum çoğunlukla Afgan bağlamının karmaşık ve öngörülemeyen doğasına atfedilebilir. Bu nedenle, ABD ve Afganistan arasındaki ilişkilerdeki gelişmeler 2021'den sonraki dönemde önemli bir odak noktası olmuştur.

Bölgede Sovyet tehdidinin sona ermesi, ABD'nin bölgedeki diğer ülkelerle olumlu ilişkileri ve yaşanan maddi ve manevi kayıplara karşı ABD ve uluslararası kamuoyunun tepkisi, bölgedeki Sovyet tehdidinin sona ermesi muhtemeldir. Bölgedeki Sovyet tehdidinin sona ermesi teşvik edici bir nedendir. ABD Afganistan'daki varlığını sonlandırıyor. Geçtiğimiz günlerde ABD Başkanı olarak göreve başlayan Sayın Biden, dış politikasında net bir Afganistan politikası belirlememiş ancak Afganistan'daki ABD askeri varlığının bir an önce ortadan kaldırılması ve NATO, ABD ile birlikte çalışmaya kararlıdır. Milletler ve Amerika Birleşik Devletleri'nin uluslararası ortakları, harekete geçmeye kararlıyım. Bu yönde. Görünecek. Bölgede hâlâ güçlü bir ABD

varlığı var, ancak yeni başkanın da belirttiği gibi müzakerelerdeki olumlu ilerleme, ABD'nin bölgedeki varlığının çok uzun sürmeyeceği anlamına geliyor. Blinken'in Türkiye'deki barış görüşmelerini görüşme önerisinin, Biden'ın Afganistan'dan çekilme isteğiyle tutarlı olan çeşitli nedenleri var. Her şeyden önce Biden, Afganistan barış müzakerelerinde yeni bir sayfa açma konusunda Başkan Trump'ın yolundan gitmek istiyor. Biden'ın, Başkan Trump yönetimindeki Doha müzakerelerinin ardından mevcut müzakereleri Türkiye'de yapmak istemesinin birkaç nedeni var. Birincisi Afgan halkıyla Türkiye arasındaki iyi ilişkiler. Bunun nedenlerinden biri de Afgan halkının Türklere olan sempatisi ve güvenidir. Öte yandan bölgede üslenen Türkiye'nin NATO üyesi bir ülke olması da toplantının Türkiye'de yapılmasının bir diğer nedenidir (Farzam, 2021). Yukarıda da belirtildiği gibi ABD, Başkan Biden yönetimindeki barış müzakere sürecinde başta NATO ve Birleşmiş Milletler olmak üzere uluslararası ortaklıklarla çalışmayı planlıyor. Dolayısıyla NATO üyesi ve Afgan halkının güvendiği bir devlet olarak müzakerelere Türkiye'de ev sahipliği yapması, ABD açısından müzakerelerin olumlu sonuçlanması yönünde önemli bir adım olarak görülebilir. Türk tarafında ise ABD ile gerilim artmaya devam ederken, müzakerelerin Türkiye'nin arabuluculuğunda yapılması ve ikili ilişkilerin iyileşmesi yönünde olumlu sonuçlar alınması ihtimali var. Suriye ve Doğu Akdeniz'de olduğu gibi bu da Türkiye ile ABD arasındaki ilişkilerin iyileştirilmesine yönelik bir adım olabilir. Bu bağlamda detayları henüz netleşmeyen İstanbul görüşmelerinin ABD-Afgan ilişkilerinde bir dönüm noktası olması ve Türkiye açısından önemli sonuçlar doğurması bekleniyor.

Bugün ABD hâlâ dünyanın en büyük askeri ve ekonomik gücüne sahip ve dünyadaki gelişmeler ABD'nin yararına. Bu arada Amerikan halkının önceliği, ülke içinde ve ulusun yararına küresel güvenlik ve refahın sağlanmasıdır. ABD hükümeti, Amerika'nın sürekli küresel nüfuzunun güvenlik ve refah için gerekli olduğuna inandığı sürece, ABD bir dünya gücü olarak çabalamaya ve gücünü göstermeye devam edecektir.

KAYNAKÇA

- Acet, Gül Seda ve Doğan Fazlı. “11 Eylül Olayları Sonrası ABD-Afganistan İlişkileri”. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 17/33 (2017): 61.
- Afghan Paper. “Afganistan'ın gaz rezervleri 3 trilyon metreküpten fazla”, Erişimtarihi 25 Temmuz, 2022. <http://www.afghanpaper.com/nbody.php?id=30292>.
- Aftab Payam. “افغانستان در مخدر مواد تولید از هاخارجی دلاری میلیارد ۱۰۰ درآمد: کرزی”. Erişim tarihi 23 Temmuz, 2022. <http://www.payam-aftab.com/fa/doc/report/11251/>.
- Ahmadi, Hossein. *Tahavilati Mantikayi Afghanistan*. Tehran: Kitabhane Yayınları, 2008.
- Alizada Musawi Sayed Mahdi, *Afghanistan Rishayabi wa Bazkhvani Tahawwulate Muaser*, Kum: Entesharate Kish Mehr, 2002.
- Aljazeera Türk. “ISAF: Afganistan'daki Uluslararası Güç”. Erişim tarihi 21 Temmuz, 2022. <http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/isaf-afganistandaki-uluslararasıguc>.
- Aljazeera. “Haber”. Erişim tarihi 23 Temmuz, 2022. <http://www.aljazeera.com.tr/>
- Amerikanın Sesi. “Karzai: Amerikan Askeri Operasyonları Azalsın”, Erişim tarihi 25 Temmuz, 2022. <https://www.amerikaninsesi.com/a/karzai-amerikan-askeri-operasyonlar-azalsn-107993724/889339.html>.
- Anadolu Ajansı. Seren, Merve. “Afganistan’da Güç Savaşlarında Yeni Dönem”. Erişim Tarihi 26 Temmuz, 2022. <http://aa.com.tr/tr/analiz-haber/afganistanda-guc-savaslarinda-yenidonem/738489>.
- Andishmand, Muhammad Ikram, *Munazaayi Durand Wa Aqlaniyate Seyasi*. Kabil: Entesharate Saed, 2013.
- Andişmand, Mohammad Akram, *Amrika dar Afghanistan*, Kabil: Maywand Yayınları, 2005.
- Anna Blue. “The Real Threat to US Interests in Afghanistan”, Fair Observer. Erişim tarihi 19 Temmuz, 2022. https://www.fairobserver.com/region/north_america/us-foreign-policy-afghanistan-russia-chinataliban-world-news-analysis-44304/.
- Anwar Raja. *The Tragedy of Afghanistan: A First-hand Account*. London: Verso Books, 1988.

- صالحی دولت آباد. "تبیین دیپلماسی جدید همسایگی چین نسبت به افغانستان." *فصلنامه علمی مطالعات آسیای and شفیعی*, نوذر, APA مرکزی و قفقاز 22.94 (2016): 102-71.
- نومین همایش بین In بحران افغانستان و پیامدهای راهبردی آن برای سیاست خارجی چین. (September 2021), APA مرکزی مطالعات چین.
- Arif Farahmand, Cem Sey. "Afganistan'ın Gizlenen Serveti", DW Türkçe, Erişim tarihi 19 Temmuz, 2022. <http://www.dw.de/afganistan%C4%B1n-gizlenen-serveti/a-5690520>.
- Aryanfar Aziz. *Afghanistan Wa Jahan: Keshwarhayi Amrikayi Wa Oropayi*. Kabil: Afghanistan Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2007.
- Arzo Abdulghafoor. *Afghanistan Wa Jameayi Jahani*. Kabil: Afghanistan Dışişleri Bakanlığı, 2010.
- Ataman, Muhittin, Özkan Gökcan. "Bush Dönemi Amerikan Dış Politikası: Bir Aşırı-Yayılmacılık Denemesi". *Akademik İncelemeler Dergisi*. 7/2 (2012): 199-229.
- Aydın, Aydın. "Küresel Mücadele Politikaları: Orta Asya'da Rusya, ABD ve Çin". *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*. 6/13 (2015): 111.
- Babor, Haya. "Uluslararası alanda 11 Eylül sonrası Afganistan". Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2014.
- Balkhi M. and Sultani M. *Seyasate Khariji Afghanistan Dar Qebale Chin*. Kabil: Markaze Mutalaate Stratejike Wezarate Kharija, 2014.
- Balkhi Mirwais. Tamanna, F. eds., *Seyasate Khariji Afghanistan Dar Qebale Rusiya, Seyasate Khariji Afghanistan Dar Sephare Hamkarihayi Manteqayi*. Kabil: Markaze Mutalaate Stratejike Wezarate Kharija, 2014.
- Baluçi, H. Mutaliayi Tatbiki Siyaseti Harici Amrika Dar Afghanistan. *Fasilnameyi Asyayi Merkezi ve Kafkas*, 33 (2001): 59-90.
- BBC 2008. "Afghanistan". Erişim tarihi 23 Temmuz, 2022. http://www.bbc.com/persian/afghanistan/story/2008/07/080724_sikarzai-drugwar.shtml.
- BBC 2009. "Afghanistan". Erişim tarihi 29 Temmuz, 2022. http://www.bbc.com/persian/afghanistan/2009/01/090125_a-karzai-militaryequipment.shtml.
- BBC 2011. "Afghanistan". Erişim tarihi 26 Temmuz, 2022. http://www.bbc.com/persian/afghanistan/2011/12/111227_k01_afg_oil_china.
- BBC 2012. "Afghanistan". Erişim tarihi 26 Temmuz, 2022. http://www.bbc.com/persian/afghanistan/2010/06/100614_k01_afghan_mines

- BBC 2015. “Gelecek On Yılda En Büyük Demir ve Bakır İhracatçısı Olur”, Erişim tarihi 25 Temmuz, 2022. http://www.bbc.com/persian/afghanistan/2015/06/150624_k05_ghani_chaina_meeting.
- Bette Dam. *A Man and A Motorcycle: How Hamid Karzai Came to Power*. Kindle Edition, 2014.
- Bostanoğlu, Burcu. *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası*. Ankara: İmge Yayınları, 1999.
- Brzezinski, Zbigniew, Bert Scowcroft. *Amerika ve Dünya–Amerikan Dış Politikasının Geleceğine Dair Konuşmalar*. İstanbul: Profil Yayıncılık, 2009.
- Brzezinski, Zbigniew. *İkinci Şans–Üç Başkan ve Amerikan Süper Gücünün Krizi*. İstanbul: İnkılap Yayınları, 2008.
- Büyükbaş, Murat. “Amerika Birleşik Devletleri’nin Afganistan’a Müdahalesi ve Afganistan’da Oluşturulan Yeni Yönetim Yapısı”. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2006.
- Chandra Vishal. *Jange Na Tamam Dar Afghanistan*. Kabil: Entesharate Saed, 2016.
- Çiftçi, Kemal. “Soğuk Savaş Sonrasında ABD: “Rıza”ya Dayalı “Hegemonya”dan “İmparatorluk” Düzenine”. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 5/10 (2009): 203 – 219.
- Daheshiar Husain. *Seyasate Khariji Amrika Dar Afghanistan*. Tahran: Mizan Legal Foundation, 2012.
- Dedeoğlu, Beril. “Trump’ın Afganistan ve Mısır Stratejisi”. Erişim tarihi 22 Temmuz, 2022. <http://www.star.com.tr/yazar/trumpin-afganistan-ve-misir-stratejisi-yazi1249066/>.
- Dedeoğlu, Beril. *Uluslararası Güvenlik ve Stratejileri*. İstanbul: Yeni Yüzyıl Yayınları, 2008.
- Department of State. “Internal”. Erişim tarihi 12 Ekim, 2022. <https://static.history.state.gov/frus/frus1969-76ve07/pdf/d353.pdf>.
- DW Türkçe. “Afganistan’ın Hazineleleri”. Erişim tarihi 26 Temmuz, 2022. <http://www.dw.com/tr/afganistan%C4%B1hazineleleri/a-16931926>.
- DW Türkçe. “NATO operasyonunda çocuklar öldü”. Erişim tarihi 25 Temmuz, 2022. <http://www.dw.com/tr/nato-operasyonunda-%C3%A7ocuklar-%C3%B6ld%C3%BC/a-15115396>.
- Erişim tarihi 23 Temmuz, 2022. <http://www.aljazeera.com.tr/>

- Ermağan, İsmail. *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 3/2 (2012).
- FarsiRu. Erişim tarihi 29 Temmuz, 2022. <http://www.farsi.ru/doc/4665.html>.
- Ghani Ahmadzai and Muhammad Akmalı. *Rawabete Seyasi Meyane Afghanistan Wa Pakistan*. Kabil: Markaze Mutalaate Stratejike Wezarate Kharija, 2012.
- Hamayon Kohestani. “Pajhwok”. Erişim tarihi 23 Temmuz, 2022. <http://www.pajhwok.com/dr/opinions>.
- Haşimi, Mohammad Sami. *Siyaset-i Hariji-i ABDDar Afagnistan Pesa Taliban Barrasi İstiratij-i Mubariza Aley-i Terörizm Dar Siyaset-i Harij-i Buş ve Obama Dar Afganistan Pesa-Taliban*. Kabil: İntişarat Said Yayınları, 2016.
- Husaini, Sayed Asghar Kiwan. *Seyasate Khariji Jamhori İslami İran Va Buhrane Afghanistan*. Tahran: Wezarate Omöre Kharijaye Jamhori İslami İran, 1998.
- Husaini, Sediqa. *Terörizm Wa Rawande Dawlatsazi Dar Afghanistan 2014*. Kabil: Entesharate Khurasan, 2013.
- Hyman Anthony. “Red flag over Afghanistan: the communist coup, the Soviet invasion, and the consequences”, *International Affairs*. 61/1 (1985).
- International Policy Digest. “Geopolitics Behind the War on Terror”. Erişim tarihi 19 Temmuz, 2022. <https://intpolicydigest.org/2015/12/12/geopolitics-behind-the-war-on-terror/>.
- Jonathan, Beaty ve Samuel C. Gwynne. *The Outlaw Bank: A Wild Ride Into the Secret Heart of BCCI*. New York: Beard Books, 2004.
- Jones, Seth G. *Barqarari Nazm Wa Qanon Pas Az Munazaa*. Tahran: Puzoheshkadayı Mutalaate Rahburdi, 2010.
- Joseph S. Nye, Jr., David A. Welch. *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak*. Çev., Renan Akman. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011.
- Kan, Kürşat, Gizem Dede. “Realist Güvenlik Anlayışının Yol Haritası: Offshore Dengeleme Çerçevesinde ABD’nin Afganistan’dan Çekilmesi”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 25/1 (2022): 88-103.
- Karakaya, İskender. "Soğuk Savaş Sonrası ABD Dış Politikası: Süreklilik ve Değişim Bağlamında ABD’nin Küreselleşme, İşbirliği ve Güvenlik Politikalarının Değerlendirilmesi". *21. Yüzyılda Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (2015): 441-463.
- Karakaya, İskender. “11 Eylül 2001 Sonrası ABD’nin Değişen Güvenlik Algılamaları ve Politikaları”. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2010.
- Katzman, Kenneth. “Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security, and U.S. Policy”. *Prepared for Members and Committees of Congress*. (2010): 2.

- Khurasan Zameen. Parisa Khurasani. (حضور ادامه و حمله در افغانستان ژئوپلیتیکی جایگاه تاثیر) "کشور این در آمریکا" *Afganistan Jeopolitik Konumunun ABD'in Bu Ülkeye Saldırması ve Varlığı Üzerindeki Etkisi*". Erişim tarihi 18 Temmuz, 2022. <http://www.khorasanzameen.net/php/read.php?id=969>.
- Kuğu, Ali Rıza. "Afganistan'da İktidar Mücadelesi ve Dış Müdahale Sorunsalı: Uluslararası Toplum İçin Yeni Bir Yol Haritası". Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2020.
- Kurtbağ, Ömer. "Eleştirel Uluslararası İlişkiler Yaklaşımları Çerçevesinde Amerikan Dış Politika Analizi–Hegemonya Söylemi ve Amerikan Muhafazakâr Sağı". Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2007.
- Kurtbağ, Ömer. *Amerikan Yeni Sağı ve Dış Politikası: Hegemonya Ekseninde Bir Analiz*. Ankara: Usak Yayınları, 2010.
- Kux, Dennis. "American Changing Outlook on Afghanistan". *Pakistan Journal of American Studies*. 14/1 (1996): 10.
- Manadi, S. *Seyasate Khariji Afghanistan Dar Qebale İran*. Kabil: Markaze Mutalate Stratejike Wezarate Kharija, 2014.
- Megill, Allan. *Aşırılığın Peygamberleri: Nietzsche, Heidegger, Foucault, Derrida*, Çev., Tuncay Birkan. İstanbul: Say Yayınları, 2012.
- Milli Gazete. Şama, Ekrem. "11 Eylül ve 15 Temmuz". Erişim Tarihi 19 Temmuz, 2022. <http://www.milligazete.com.tr/makale/1423758/ekrem-sama/11-eylul-ve15-temmuz>.
- Mohmand, Abdul-Qayum. "American Foreign Policy Toward Afghanistan: 1919-2001". PhD diss., University of Utah. 2007.
- Mujadidi, Shah Agha Sediq. *Lamahate Sarnaweshtsaz*. Kabil: Matbaayi Ahmad, 2007.
- Musawi Sayed Ali. *Tarikhe Tahlili Afghanistan Az Zahir Şah Ta Karzai*. Kabil: Entesharate Maiwand, 2011.
- Muzhda Wahid. *Rawabete Seyasi Afghanistan Wa Iran Dar Qarne Bistum*. Kabil: Entesharate Maiwand, 2010.
- Nixon, Richard M. *Beyond Peace*. New York: Random House, 1994.
- Nourzhanov, K. (2006). Caspian Oil: Geopolitical Dreams And Real Issues. *Australian Journal of International Affairs*, (60), 61.
- NTV Haber. "Afganistan'da Yeni Petrol Yatakları", Erişim tarihi 24 Temmuz, 2022. http://www.ntv.com.tr/dunya/afganistanda-yeni-petrol-yataklari,1Q2rFjA3_kqa6q7IT6LQ4g.

- NY Times. Risen, James. "U.S. Identifies Vast Mineral Riches in Afghanistan". Erişim tarihi 20 Temmuz, 2022. <http://www.nytimes.com/2010/06/14/world/asia/14minerals.html>.
- Oğuz, E. (2001). Hedef Ülke Afganistan. İstanbul: Doğan Kitapçılık, 100-320.
- Önal, Hilal. "ABD'nin Afganistan Politikasının Açmazları: Bölgesel Bir Analiz". *Uluslararası Hukuk ve Politika*. 6/23 (2010): 48-49.
- Öncel, Muhammed Asım. "ABD'nin Ortadoğu'ya Yönelik Kamu Diplomasisi: Obama ve Trump Dönemi". *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi*, 1/1 (2018): 92-104.
- Örnek, Serdar. "On Bir Eylül Olayları ve Afganistan Operasyonu". *Yalova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 1/1 (2007): 113-114.
- Özdikmenli, İlkim ve Şevket Ovalı. "Irak Savaşı Sonrasında Liberal Dünyanın Yapay İkiliği". *Uluslararası İlişkiler*. 5/10 (2008): 98-118.
- Özel, Cengiz. "Afganistan'ın Yeniden İnşasında Türkiye'nin Yumuşak Güç Stratejisi". Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, 2018.
- Özkan, Kenan. "Türkiye-ABD İlişkileri (1918-1923)". Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, 2006.
- Polat, İrfan. "11 Eylül terör saldırıları ve Amerika Birleşik Devletleri'nin, Afganistan müdahalesi". Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2006.
- Rahimi Husain. "Seyasate Khariji Afghanistan Dar Qebale Pakistan". Kabil: Markaze Mutalaate Stratejike Wezarate Kharija, 2014.
- Rahmani Aqila Narges and Husaini Abbas. *Pas Az Enzewa*. Kabil: Kabil Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2012.
- Romya, Bilgin Kıvılcım. "Savaş Analizinde Clauswitz'in Esas Üçlemesi; Afganistan'da Taliban Kalkışması Örneği.", Doktora Tezi, Kara Harp Okulu, 2015.
- Sabah Gazetesi. "ABD Şirketlerinin Gözü Afganistan'da". Erişim tarihi 27 Temmuz, 2022. <http://www.sabah.com.tr/dunya/2011/09/26/abd-sirketlerinin-gozu-afganistanda>.
- Sabah Gazetesi. "Afganistan'da 'altın' bulduk". Erişim tarihi 28 Temmuz, 2022. <http://www.sabah.com.tr/ekonomi/2013/03/05/afganistanda-altin-bulduk>.
- Saedy Ahmad. *Pakistan Mehware Shararat*. Kabil: Entesharate Saed, 2012.

- Safa, Abdul Karim. “Amerika Birleşik Devletleri-Afganistan İlişkileri 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları Öncesi-Sonrası”. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2017.
- Sahar Liwal. “Radio Azadi Dari”. Erişim tarihi 28 Temmuz, 2022. <https://da.azadiradio.com/a/25479393.html>.
- Sahoo, Sibasis Suryakanta. *Post-9/11 United States Policy towards Afghanistan. US Policy Towards the Muslim World: Focus on Post 9/11*. New York: University Press of America, 2010.
- Salihy, Mohammad Aref. “Afganistan’da İktidar Mücadelesi ve Dış Müdahaleler 1973-2014”. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2014.
- Samples, Jr. Michael E. and USMC, Lieutenant Colonel. “Applying Realism Theory in Afganistan”, Master's Thesis, National Defense University, 2011.
- Seraj, Muhammad Nazir Kabir. *Roydadhayi Nimayi Dowume Saddayi Bist Dar Afghanistan*. Kabil: Entesharate Maiwand, 2005.
- Shahab İbrahim. *Faslnamayi Mutalaate Stratejik*. Kabil: Markaze Mutalaate Stratejike Wezarate Kharija, 2013.
- Smith Jack A. “Why the US Wants to Stay in Afghanistan”. Erişim tarihi 20 Temmuz, 2022. <http://www.globalresearch.ca/whythe-us-wants-to-stay-in-afghanistan/5364069>.
- Stratejik Ortak. Özdemir Yavuz Selim. “Mackinder’in Kara Hâkimiyet Teorisi Nedir?”. Erişim tarihi 20 Temmuz, 2022. <https://www.stratejikortak.com/2020/03/mackinderin-kara-hakimiyet-teorisi-nedir.html>.
- Stratejik Ortak. Özdemir, Yavuz Selim. “Mackinder’in Kara Hâkimiyet Teorisi Nedir?”. Erişim Tarihi 20 Temmuz, 2022. <https://www.stratejikortak.com/2020/03/mackinderin-kara-hakimiyet-teorisi-nedir.html>.
- Şahin, Mehmet. “ABD’nin Müslüman Savaşçıları”. *Akademik Orta Doğu Dergisi*. 3/1 (2008): 45-46.
- Şenol Kantarcı, Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem: Yeni Sürecin Adı ”Koalisyonlar Dönemi mi?”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*,08/2012, sayfa no :16
- Tamanna, Faramarz. *Siyaseti Harici Afganistan Der Spehri Hamkariy Hayi Mentikayi*. Kabil: İhrarı Yayınları, 2014.

- The Guardian. Boone Jon ve MacAskill Ewen. “Obama sidelines Karzai after claims of drug use”. Erişim tarihi 21 Temmuz 2022. <https://www.theguardian.com>.
- The New York Times. “Trump Finds Reason for the U.S. to Remain in Afghanistan: Minerals”, Erişim tarihi 25 Temmuz, 2022. <https://www.nytimes.com/2017/07/25/world/asia/afghanistantrump-mineral-deposits.html>.
- Toktamış, Ateş. *Kartal’ın Kanat Sesleri, ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya*. Ankara: Ümit Yayıncılık, 2004.
- Transparency International. “Corruption Perceptions Index 2016”. Erişim tarihi 18 Temmuz, 2022. https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2016.
- Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı. “Afganistan: Sektörler”. Erişim tarihi 22 Temmuz, 2022. <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/oracle/webcenter/portalapp/pages/content/htmlViewerUlkeler>.
- Üzgel, İlhan. “ABD ve NATO ile ilişkiler”. *Türk Dış Politikası*. 2 (2001): 37
- Washington Post. Pincus, Walter. “Afghan corruption, and how the U.S. facilitates it”. Erişim tarihi 18 Temmuz, 2022. https://www.washingtonpost.com/world/national-security/afghan-corruption-and-how-the-usfacilitates-it/2012/11/05/d7fbce5c-2520-11e2-ac85-e669876c6a24_story.html?utm_term=.e778a8190006.
- Weyda Baraki. “Radio Azadi Dari”. Erişim tarihi 22 Temmuz, 2022. <https://da.azadiradio.com/a/27426357.html>.
- Wiesner-Hanks, Merry E. *Early Modern Europe 1450-1789*. Çev., Hamit Çalışkan. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009.
- Zhman. Samon Hewad. “Amerika Afganistanı Uyuşturucu Mafyasına Bırakı”. Erişim tarihi 23 Temmuz, 2022. <http://zhman.net/?p=21182>.

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Afganistan'a İSAF bünyesinde asker göndermiş ülkeler.....	84
Şekil 2: 28 Ağustos 2016 senesinde Afganistan'ın savaş haritası.....	93
Şekil 3: Aralık 2019 senesinde Afganistan'ın son durumu.....	94
Şekil 4: Afganistan'da bulunan etnik gruplar.....	94

ÖZGEÇMİŞ

Milad HASHİMİ, 2020 yılında Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İktisat Bölümü'nden mezun olmuştur. 2020 yılında Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nde Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine başlamıştır